

PAVAO PETRIČEVIĆ

Bílā kuća

Cerna, 2019.

Nakladnik:
Certis d.o.o.

Za nakladnika:
Marija Baličević

Lektor i urednik:
Marija Tovilo, mag. edukacije
hrv. jezika i književnosti

Tehnička obrada:
Antun Petričević

Lik. obrada:
Anica Maksimović, ak. slikarica

Naslovna stranica:
Ivan Lončar - Žan
akademski slikar

Marko Lončar, mag. iur.,
slikar i prokurator

Grafička priprema:
Certis d.o.o.

ISBN: 978 - 953 - 8282 - 03 - 4

Cip broj

Bílā kuća

Napolju je pado snig. Drugi je dan Božića 1796. Svanjivalo je kad sam unišo u kujnu¹. Gorila je vatra u šporetu² i bilo je fino toplo. Neki koji su poranili bolje od mene sidili su za sinijom³ i na kanapetu⁴ il stajali pokraj šporeta. Na siniji su već bile šoljice⁵ s mlikom i čajem. Ja sam prvo pogledo na zidni sat. Za pet minuta će sedam. Uzo sam šoljicu čaja i onda je unišla bab Luca.

– Faljen Isus i Marija – rekla je, a mi smo odgovorili:

– Uvik faljen.

Baka je ošla natrpat drva u peć, a kad je sat počeo otkucavat sedam puta, vrata je otvorijo did Grga. Bijo je smrknit i prodero se:

– Dobro jutro.

Svi mi, a bilo nas je točno devetnajst, digli smo se i pozdravili ga uglas s dobro jutro.

– Oćemo se i danas molit zajednički – pitala je baka, na šta je dida odmanijo glavom i reko:

– Nećemo. Juče smo jerbo je bijo Božić.

– Bog bi volijo . . . – počela je baka, al dida ju je prisiko:

– Bog ne bi volijo. Dosadili ste mu s molitvama. On bi volijo da se latite posla i budete dobri i poštene i da se stalno ne svađate.

U sobi je nasto tajac. Dida je šibo očima po nama svima.

– Danas ćemo uradit samo najnužnije – kazo je i odma naredijo ko će naranit i napojit konje, a ko goveda, ko će podojit krave, ko namirit svine, kokoši, patke, pure i guske. Užinu će kuvat moja máma i strin Klara, a fruštuk⁶ će spremit baka i sek Ana koja ima šest godina. Dida se nasmišijo kad je reko da će seka pomagat baki. Mi momci, Tuna, Jakob, Lovro, Pavo i ja dobili smo naređenje da očistimo snig i donesemo vodě i drva.

– Đuro nek odredi ko će šta radit od vas pet momaka – istaknijo

1 kujna – kuhinja

2 šporet – štednjak, ognjište koje je ograđeno da se ne rasipa snaga vatre

3 sinija – stol

4 kanape - počivaljka, divan, otoman

5 šoljica – šalica

6 fruštuk – doručak

je dida glasno da svi čuju. Meni je to isticanje bilo čudno, jerbo sam ja i dosad uvijek raspoređivo kad nešto radimo mada je Tuna od mene stariji, a Pavo zapravo i nî momak već friško oženit. Ni njija dvojica, a ni Jakob i Lovro nisu se otimali za gazdovanje. Sebi sam uvijek dō najteži posov, Jakovu neko majstorisanje di triba kombinirat i mislit, a Pavi i Tuni nō šta su stoput činili i di se može zafrkavat i ludovat. Lovro je bijo najmlađi i nikad nî bijo zadovoljan dobivenom zadaćom. Kad bi mu reko da sam izabere šta oće radit, nî tijo. Izgleđe da mu se sviđalo bit protiv svega. Taki je skrojiti i ne može bit drukčji. Jedino je s konjima uživo. Nî mu teško satima uređivat im grivu i timarit ji češagijom⁷ ko da idu na bal.

Prvi sam otvorijo vrata od kujne i zakoračo kroz snig.

– Požurite – reko je strogo did Grga nima koji su se vukli ko puževi i dodo da u pō devet budemo za sinijom.

Ja sam ko korporal⁸ napolju izdo zapovid:

– Pavo nek čisti od vrata do kapije, Tuna i ja ćemo stazu na drumu ispid kuće i ograde, Jakob u avliji do valova, a Lovro od valova do štale. Kad očistimo, Tuna će grabit vodě iz bunara, a Lovro i Jakob unosit je u ognjište. Pavo i ja donit ćemo drva.

Dok smo čistili snig ispid kuće naišla je divojka Manda Nikolić koja se Tuni sviđala. Pitala nas je jel nam zima. Ja sam poželijo da se isto tako iznenada pojavi Anica. Obaziro sam se džabe. Vidiyo sam kad je priko puta počela čistit snig Marta Vukovac. Odma ju je kroz otvorita avlijska⁹ vrata spazijo Pavo. Ostavijo je lopatu i prišo joj. Čestitali su si i poljubili se.

– Kako si? – pito ju je Pavo ko da se nisu vidli sto godina.

– Jel znaš da me udaju u Đurđance?

– Ne znam.

– Za udovca koji je star ko moj dádo – rekla je, na šta se oglasila njena máma Bara:

– Marta, unilazi unutra.

– Rekla si da čistim snig.

– Nisam rekla da se ljubiš. Žvališ se ko da su ti vrane popile mozak.

– Pavo mi je samo čestito Božić.

– Nema on tebi šta čestitat. Ima kod kuće ženu s trbuvom do zubi i nek ide njojzi.

⁷ češagija – limena četka za timarenje konja i krava

⁸ korporal – zapovjednik manje vojne postrojbe

⁹ avlija – dvorište

– Možemo valda progovoriti par riči.
– Ne možete. Vaš divan je završijo. Unutra!
– Potlje ću.
– Rekla sam odma!
– Marta je stojala i gledala u snig. Mater ju je uvalila za ruku i povukla.

– Pustite je – reko je Pavo i ko da je svoju nesuditu punicu ubo šilom u dupe.

– Ti se ne mišaj, bezobrazniče jedan. Marš odavde, jerbo ću te odalamt!

– Baš neću.

Strin Bara mu je opalila šamar, a kad je tila i drugi, uvalijo ju je za ramena i gurnijo u snig. Popipo je obraz, zajapuriyo se i sa stisnitom šakom koraknijo na ženu u snigu. U zadnji je čas zaustavijo stisnitu šaku.

– Jebem ti majku, kujo stara! Ubila si mi dite i uprostila život! I meni i svojoj ćeri – izdero se na nju.

– Tvoja mater je kriva za sve. Kad baš oš, kast ću ti da znaš. Rad nje nisam rodila dite tvog oca.

Pavo se okrenijo i pošo priko drumu. Ovo zadnje ga je izbezumilo. Marta je gledala za njim, a onda je, ne mareći za mámu u snigu, unišla u avliju.

Strin Bara se jako uplašila. Srce joj je lupalo ko da će iskočiti iz prsa. Nî tribala spominjat svoju tajnu s Blažom. Izletilo joj je. Štrepila je nepomično i radi toga, a i radi divljeg Pavinog nasrtaja šta od njega nî očekivala ni u najgorjem bunilu. Zamanijo je rukom ko da će je ubiti, ter joj je srce pristalo kucat. Malo potlje se obazrila i kad joj se učinilo da je sama, tila se dignit. Oko nogu joj se spetljo opreg i suknja, a liva ruka joj se nekako zaglavila u snigu. Dok se koprcala prišo joj je komšija Mika Vinjarić i smiškajući se pito je:

– Oš se sa mnom povaljat ko kad smo bili mladi.

– Marš – prosiktala mu je.

S pendžera¹⁰ naše kuće sve je gledala Pavina Luca. Jako se naljutila na svog čojeka. Odma je izletila iz sobe ko furija¹¹ i ošla kod svojī. Kad im je rekla da se Pavo ljubijo u usta s bivšom curom na pō drumu, oni su je odma poslali odakle je došla.

– To nî razlog za ostavit čojeka – kazo joj je dádo, a máma joj je

¹⁰ pendžer – prozor

¹¹ furija – zla, ljuta, svadljiva žena, oštrokonđa

otvorila vrata. Ona je podvita repa krenila natrag na pripremiti ručak. Kratko se durila, al to niko nî opazijo. Svi su bili zaokupiti poslom i brigama, a kako ona, nova mlada u blagosovitom stanju, nî dočekala da je neko pita šta joj je, svatila je kako će bit najbolje ne praviti gužvu. Plakanje ovdi kod Petričevića ne vridi. Kad su ostali stigli, ona je već sidila za sinijom, držala se za trbuv i čekala jelo.

Dok smo čistili snig, iznenadit svime šta sam vidijo, zapito sam Tunu jel mi može kast u čemu je zapravo tolki problem. Ništ mi nî bistro. Sićam se da je lâne izbila nekaka gungula oko Pave i Marte, al onda u to nisam pačo. Tuna je znô sve detalje:

– Strin Bara nî tila ni čut da se njena Marta uda za Pavu i njija dvoje su se zato morali sastajati kradom. Ona ji je uvalila u njiovom plivnjaku¹² i ošamarila je Martu štoj Pavu razbislilo. Pavo je taj put tijo Martu odma dovest k nama. Marta se nalazila između dvi vatre i odlučila je ostat s materom.

– Ako ti je ona važnija od mene, budi šnjom – reko joj je, ter za par dana zaprosijo Lucu Debelić.

– Zašto Martina máma nî volila Pavu? – zapito sam.

– Zato što je bila cura njegovog oca kojeg je od nje priotela Pavina mater Lucija. Odonda mrzi Petričeviće. Udala se za našeg kuma Stanka Vukovca, živi priko puta i branila je dici da se igraje s nama. Sićam se jedanput kad je Marta bila prid našom kućom ko curica od osam godina, strin Bara je dotrčala sa šibom i istukla je jerbo joj je rekla da ne smî ni primirisat Petričeviće. Zadigla joj je suknju i udarala je ko da je pobislila. Batinama nî mogla potlje spričit ljubav između Marte i Pave.

– Čič Blaž je izgledje volijo samo ratoborne – zaključijo sam ja o Pavinom ocu na šta se Tuna nasmijo, jerbo je nedavno čič Blažova Lucija napala jednu curu iz Vrbice da su njene krave popasle našu otavu¹³. Pljusnila je malu, al nî znala kolko je opasna. Iako je bila sitna, nasrnila je na strinu. Udarala ju je šakama po licu, a kad je spala, lupala ju je nogama di je stigla. Izgledje da joj je slomila rebro. Plavilo joj se ispod oka, nos joj je bijo ko babura, a Mika Vinjarić ju je pito jel je izlemo čojek il inoča¹⁴. Čič Blaž po njenom nalogu nî tijo ić u Vrbicuistirivat pravdu. Sitijo sam se odnekud kako joj je razbijo nos kad smo bili mali. Stalno je sumljala da je vara i voli druge žene. Uvik je bila ljuta i bis je iskaljivala na dici. Pavo je

¹² plivnjak – prostorija u kojoj se drži pljeva

¹³ otava – pokošena trava druge kosidbe

¹⁴ inoča – ženina suparnica, muževa ljubavnica ili druga žena

privrnijo šoljicu mlika i ona ga je udarila po licu tako jako da ga je oblila krv. Čič Blaž je reko da se za nehotice nešto prolito il razbito ne tuku dica, na šta se Pavo rasplakao, a ona ga je onda udarala zato što se po njenom, nî zbog čeg, dere ko vol.

– Pristani ga tuć, jerbo ću ja tebe – kazo je čiča, a ona se isprсила:

– Ajde! Udari me ako si muško.

Na lice joj se isti tren prilipijo šamarčina i odonda više ne pruža obraz, nit se junači.

Očistili smo brzo snig svako na svom dilu staze i onda donili vodu i drva. U pridviditom vremenu i drugi su napravili šta je odredijo did Grga. Oprali smo ruke, prisvukli se i u frtalj devet dotrčali u sobu. Jelo je već postavito, a svi kreveti prekriveni su tkanim ponjavama¹⁵. Nismo smili početi jest dok ne dođe dida, jerbo su taka pravila oduvik. On je gazda i svi ga moraje slušati i poštivat. Kraj mene je sio njegov brat Marko. Mi mlâdi smo ga zvali did-čičo. On je stalno nešto računao i smišljio kojekake mozgalice, ter ji onda davo nama da lupamo glavu.

– Ko ima pravi kliker, rišiti će svaki postaviti zadatak – kazivo je smiškajući se. Sve nas je naučijo tablicu množenja i diljenja, ter pismeno množenje, diljenje i kvadriranje. Pavi je najbolje išlo računanje i kojekako kombiniranje, a ni ja nisam puno zaostajo.

– Pokraj Save stoje tri Turčina i tri krstjana. Moraje priko. Imaje čamac koji može privoziti najviše dvojicu. Veslat znaje svi krstjani i jedan Turčin. Nikad ne smî bit više Turaka od krstjana, jerbo su onda Turci kuražni¹⁶ i biće belaja. Kako će svi pričati priko Save i kolko put moraje priveslavati riku – izdivanijo je Tuni i meni dida-čičo. Ja sam se odma zadubijo. Zno sam sličnu pitalicu o vuku, kozi i kupusu. Va je puno teža.

I Tuna je katkad volijo računati i kombinirati, al sad nî bijo za to raspoložiti. U glavi mu je brujilo Mandino jel zima i nî slušo pravila za veslanje po Savi.

Unišo je did Grga i čim je zagrabijo jelo, mogli smo i mi. Navalili smo ko gladni vukovi na lepinje, pečenku, lučevine, čvarke, krvenice, sir i kajmak. Bilo je i drugog i mogo si uzeti šta si tijo i kolko si tijo. Svako je dobio još i čašu vina. Meni je dok sam pijo sinilo kako će naši i Turci priveslavati Savu. Did-čičo se iznenadijo kad sam mu reko da sam rišijo zadatak.

Kolko će put prilaziti? – pito me i ja sam reko:

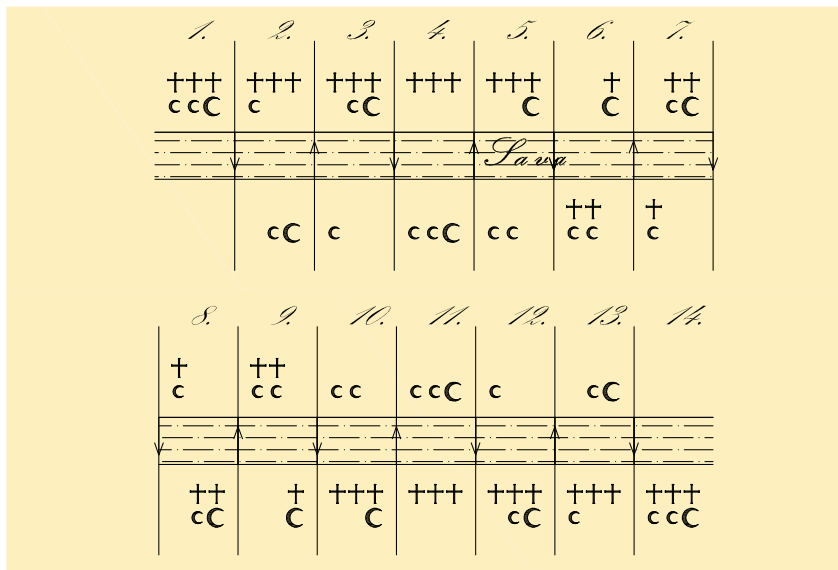
– Trinajst.

¹⁵ ponjava – plahta

¹⁶ kuražan - hrabar

– Točno. Nacrtaj na papiru da vidim jel sve dobro.

Ja sam se odma privatijo posla i za frtalj sata sam mu do vâj papir.

Križići znače krstjane, a polumiseci Turce. Podebljani turski znak označiva nōga Turčina koji zna veslat.

Prva se od sinije digla Pavina Luca i ošla u svoj kućar. Za njom je izišo Pavo. Do užine su se mirili i potlje podne ko da među njima ništ nî bilo.

– Duševne bolje ko njiove najbolje se izliče u krevetu – progundō sam si u bradu.

Pavo je pridveće izišo na drum. Priko puta je bijo Mika Vinjarić i doviknijo mu je da se čulo do crkve:

– Tvoja, Pavo, nesudita baba¹⁷ jako je naprasita. Ima gvozdeni šaku. Jel ti još zuji u ušima od šamarčine? Muški ti ga je prilipila po labrtama. Šta kažeš?

– Kažem da ti jebem mater – odgovorijo mu je Pavo, ter se odma vratijo ženi u krevet.

Kad sam se ja najeo, ošo sam s Tunom u našu sobu di su s nama još spavali did Grga i bab Luca. Ležali smo, drimuckali i smišljali kud bi do užine mogli otić. Tuna je pridlagō da prošećemo do birtije. Taman kad sam tijo kast da pristajem, jerbo sam se ponado da ću vidit Anicu, pojavijo se

¹⁷ baba – punica

dida i ušutili smo. Meni je došlo u glavu da u selu divane kako smo nas pet Petričevića momaka slični ko jaje jajetu, šta nî baš istina. U puno toga jesmo isti, al smo ipak drukčji. Lovro najviše voli konje i jašenje, Pavo računanje i polje, Tuna šumu, kolo i pismu, Jakob je lud za tamburom i gajdama, a u poslu najdraže mu je majstorisanje. Meni je oduvik najbolje išlo rvanje i borilačke vištine. To me je od malî nogu učijo did Grga koji misli da je u životu najvažnije znat se obranit od nōga ko te napade. Jedno vrime je nama dicit divanijo samo o rvanju i tučnjavi bez sablje i kubure, ter nam pokazivo glavne trikove borbe.

– Vama dvojici moram nešta važno ispriopovidat – reko je potlje odugačke šutnje did Grga, na šta je Tuna bez riči ošo napolje. To je didu povridilo, al se nî dō.

– Đuro, ti si valda jedini u voj kući kog zanima moj divān. Druge nî briga šta triba radit danas, šta sutra, a ni kako je nekad bilo i ko im je pradiđ, a ko šukundid. Čim nekom oču nešt kast, odma ode vako ko tvoj brat – reko je i uzo vrpū požutiti papira. Gleđuci papire i mene, pripremo se počēt pripovist. Prolisto je papire ko da dvoji otkle će krenit. Zakašljō se i smrkō.

– Ja sam napunijo šezdest jednu i neću još dugo – reko je tvrdo i nastavijo bez žurbe rapavim glasom:

– Za me je rič svetinja. Uvik sam sve ispunijo šta sam reko, osim jednog.

Zasto je, a ja sam ga pito ko ga je naučijo rvat se.

– Naučijo me moj dida. Zvo se Petar. Njemu sam obećo da ću izgradit kuću kaku je on zamislijo i sad vidim da neću moć.

– Čuo sam za njeg. Pripovido mi je kum Marjan Vukovac. Kaže da su taj tvoj did Petar, njegov did Ivan i dida od Mate Ručević koji se zvo Andrija ubili dvadeset razbojnika koji su tili opljačkat Ručeviće – ubacijo sam se, na šta se did Grga usprotivijo:

– Marjan nema pojma, a ni drugi. Ima kojekaki pripovitki o tim razbojnicima koje nisu istinite. Ja jedini znam točno kako je bilo, jerbo mi je sve izdivanijo did Petar. Kast ću ti o tome, a ti to zabardaj¹⁸ i zapiši. Čuo sam mlogō i o drugim našim Petričevićima, a i o još nekima i ne bi bilo dobro da to ode sa mnom u grob. Nek se zna kako su naši živili i šta su sve radili. Dost su dobrog napravili, a dost je i ostalo šta su tili, a nisu. Mislili su da ćemo mi uradit nō šta nisu oni. Nešta od toga jesmo, al ne sve. To ćete vi mladi. Mora ostat nešta važnog i za vas. Ja se nekad naljutim, al vas volim i znam da ste vridni, pametni i pošteni i da možete više i bolje od nas

¹⁸ zabardati – zapamtiti

stari.

Did Grga se opet nakašljao i nastavio o razbojnicima:

– Prî sto godina, davne točno iljadu šesto devedest devete, sedam godina otkako su ošli Turci, sve važno za nas Petričevića, a i za Vukovce i Ručevića započinje jedne noći koncem kolovoza. Bliži se ponoć. Šumskim putem jedan za drugim koracaje tri kuražne momčine i to Andrija Ručević iz Mikanovci, ter Ivan Vukovac i moj did Petar Petričević iz Divoševci. Vršnjaci su i imaju svaki devetnajst godina, baš ko ti i Pavo sad. Vraćaje se iz vojne škole u Petrovaradinu di je njiov boravak završijo neslavno. Izjalovile su im se želje, a i nadanja njiovi familija da će ostvarit blistave vojničke karijere i dobit visoke oficirske činove. Izbacili su ji nakon tri godine obuke iz elitnog učilišta za najopasnije vojne zadatke, makar su bili najbolji i sreća je što su izvukli živu glavu.

– Zašto su ji isterali? – zaustijo sam kad je dida ušutijo. On je prolisto svoje papire. Sviđalo mu se šta ga nešto pitam i drage volje mi je pojasnijo:

– Evo zašto. Dok su jednog petka pridveče obisni mulci, a budući zapovidnici vojske austrijskog carstva ribali podove spavaonica, došlo je do svađe između Andrije Ručević i jednog Mađara. Mađar je Andriji opsovo šokačku majku, a Andrija ga je odma stisnitom šakom pogodio u bradu tako jako da je spo ko pokosit i nî zno za se. Kad su drugi Mađari, a bilo ji je ko pljeve, vidli svog zemljaka bez svisti, navalili su na Andriju i sigurno bi ga na smrt izgazili da Petar nî poteo sablju. Prvo je jednog zasiko po obrazu, a onda je drugom prislonijo vr sablje na vrat. Ivan je za to vrime uvatijo najratobornijeg za kiku i metijo mu nož pod grkljan. Petar se onda prodero: *Genug, curik!*¹⁹.

Složni nabrijani Huni ko jedan su ga poslušali jerbo su i njemu i Ivanu u očima vidli kako su spremni trznit rukom i prošikljala bi mađarska krv iz vratni žila. Ošamutići Mađar došo je za to vrime sebi i doteturo svojima, a Petru, Andriji i Ivanu priostalo je bižanje i to odma. Pokupili su samo najnužnije.

– Šta bi bilo da su ostali?

– Okovali bi ji i strpali u tamnicu. Ko zna bil priživili batinanje.

– Petrovaradin je daleko. Kud su krenili?

U Mikanovce. Nadali su se da će se povest nekim kolima, al nisu bili te sreće. Odali su cilu noć i cili dan i sutra pridveče stigli u Šarenggrad. Pokucali su na vrata jedne velike kuće i ponudili gazdi najbogatije šarenggradske obitelji

¹⁹ genug, curik (njem. iskrivljeno) – dosta, natrag.

da mu sutra nešto urade, a on da im za uzvrat da jelo i konak. Gazda se zvo Bartolomej Tomić i baš je slavijo imendan. Bijo je dobre volje, odšecovo²⁰ ji je i pristo na njiovu ponudu. Odma im je reko da sidnu za siniju. Za vrime večere pripovido im je kako je ratovo s Turcima. Njegovi su to čuli stoput tako da mu je godilo što ga neko oće šlušat. Bijo je dobar ratnik i istico je da mu niko nî ravan ni danas. Izazivo je dvoboj u mačevanju i javijo se Petar. Izašli su svi u avliju gledat megdan²¹ i njiovi su se, ko uvik, nadali Bartolovoj pobidi. Petar je izgledo ko dite i još se pravijo šmokljan, a onda je u prvom dodiru Bartolu iz ruke izbijo sablju i vr svoje upro mu u prsa.

Bartol nî odma tijo priznat da je Petar bolji i ponovili su još dvaput. Obadva put Petar je pobidijo bez po muke. Zno je nekoliko finti i Bartol nî imo izgleda. Prvi je put doživijo poraz i mislijo je da je razlog previše popijenog vina, iako se i pijaniji mačevo za okladu, a i zapravo. Pridlago je sutra revanš, šta je Petar privatijo.

Bartolov sin je isto popijo malo više i tijo je da bacaje noževe. Na ogradu su postavili metu i u tom nadmetanju Ivan je bijo bez premca, čime je očaro Bartolovu čer Mariju. Između njija je u času te večeri planila ljubav.

Gazda Bartol Tomić je probdijo svu noć. Nî mu bistro kako mu sablja ispade iz ruke ko da je kljakav, a Petrova mu se nađe pod vratom. Prid jutro je istom spozno da je Petar sa sabljom neviđeno čudo od čojeka i čestitat će mu. Odustaje od izazvanog dvoboja.

Sutradan na poslu naši su se momci pokazali u najboljem svitlu. Bartol se odma uvirijo kako su vridni, ništ im nî teško, sposobni su za sve, a i od riči su i poštene. Da sad triba napast Turke, njija bi prve izabro da idu šnjim. Imo je u svu trojicu tolko povirenje da im je dô konje i kola i poslo ji po drva u šumu, iako ji je pozno jedan dan. Ponudijo im je nek još ostanu kod njega. Ivan i Marija su vazda šaputali, stalno se pogledavali i kud god bi krenili poslom, nakon par koraka našli su se jedno pokraj drugog. Treći se dan Bartol pravijo čorav kad su ošli u kukuruz. Izgledje da ne bi imo ništa protiv da što prî dobije zeta i unuka.

Četvrti dan Andrija Ručević je ko lud navalijo kući. Prî nekoliko dana dobijo je pismo od tetke Janje da se u Nove Mikanovce udaje Klara Babaić u koju se zacopo prî Petrovaradina. Otac mu je za ženu odredijo drugu divojku koju nî mogo smislit i bijo je ljut ko ris čim je pročitao grdu vist. Bis je iskalijo na Mađaru. Sad se u Šarenggradu sitijo da bi tijo još je-

²⁰ odšecovo – odmjerio

²¹ megdan – dvoboj, sukob

danput u životu vidit Klaru. Prilika je veliki robni vašar u Novi Mikanovci. Bude puno svita i tamo možda naleti na ženu koja mu ne izlazi iz glave. Reko je to Petru i on ga je razumijo, ter je i on bijo za odlazak od Tomića.

Ivan je rastanak s Marijom teško podnijo. Bijo je uvirit da bi šnjom mogo živit do smrti.

– Dođi opet – rekla mu je kad je ranom zorom odlazijo s Petrom i Andrijom i on je obećo da će joj se vratit što prije. Ona je njemu i ostalima za put spakirala svakakog jela i pića i sigurno neće bit ni gladni, ni žedni. Ivanu je još dala bilu maramicu sa izvezenim srcem.

Momci su cilim putom išli ko da ji neko tira mada nisu imali razloga za žurbu. Kratko su se zaustavljali potlje svaki četir, pet sati odanja, a zadnja tri sata išli su širokom proskom²² kroz šumu. Kad su došli na pô sata oda od Andrijine kuće u Mikanovci, Ivan je tijo da stanu, odmore se i pojedu Marijine kobasice, pogače, luk i sir. Andrija je kazo da izdrže još malo, al je Petar vaj put stô na Ivanovu stranu, iako nî bijo ni gladan, ni umoran. Imo je neki čudan pridosićaj da zbog nečeg jako važnog moraje stat baš tud i baš sad. Najdanput su mu u glavu došli razbojnici koji svud naokolo nemi-lice arače. Dok su žvakali ukusnu ranu kojoj se Ivan naglas divijo, u daljini se, na uzvisini, na misečini nazirala crkva svetog Bartola u Novi Mikanovci i Andrija je zamišljo Klaru s drugim u krevetu dvi kuće dalje od crkve. Crkva je donedavna bila turska džamija. Da su je bar Turci razorili i sve kuće pokraj nje popalili. Sve bi bilo šikara, ter Klara ne bi bila s kim je sad.

– S kim bi bila – zapito se u mislima, ter nastavijo bulaznit u sebi:

– Ne bi bila ni sa mnom. Nî crkva razlog što Klara nî moja, već je za sve kriv dâdo. Otiro me u vojnu školu samo zato da zaboravim Klaru. Neću je nikad zaboravit. Da nî Petra i Ivana, sad bi bijo u petrovaradinskoj tamnici okovan. Bolje su od mene prošli nî dičaci što su ji Turci odveli u janičare.

Ivan je drugovima ponudijo Marijino vino i Andrija je dobro pote-gnijo. Vino mu je udarilo u glavu pa je progovorijo svađalački:

– Svi su u Slavoniji mrzili Turke i nadali su se da će bit bolje kad odu, al je začas splasnilo veselje radi oslobođenja.

Petar i Ivan nisu pristajali na raspravu šnjim. Šutke su žvakali kulen i slani-nu.

– 24. kolovoza, na Bartolovo, počinje veliki robni vašar u Novi Mi-kanovci koji traje osam dana – kazo je Andrija kad se malo smirijo. Popra-vilo mu se raspoloženje, pa je dodo:

– Mogli bi još noćas navratit pod mejanu²³. Bude i cura za kupit. Jesi ti, Ivane, za?

– Šta bi mogli kupit? Nisam te slušo – probunco je Ivan čije su misli još uvik u Šaregradu.

Andrija se sitijo svoji kerova, Gare i Cige, konja Sultana i Emine, i baš tada začuo se u daljini topot. Neočekivani konjanici su se približavali i momci su se povukli u gustiš. Na putu di su malo prî odmarali, čelni jahač se prodero:

– Bando, stoj! Sjaši! Veži konje! Slušaj zapovid: Danas će bit i duka-ta i novaca i svega drugog. Mi na to imamo pravo. Oslobodili smo teškom mukom zemlju od Turaka i prolili puno krvi. Nî prâvo da sad pasemo travu, a drugi se na našoj muki bogate i uživaje. Ti i taki nisu zaslužili blagoda-ti koje smo mi stvorili. Oni su bili poturice. Klanjali su se balijama dvisto godina i izdali bi svakog krstjana za šaku prosa. Znali smo onda s Turcima, znaćemo s nima koji danas ima je sto dukata u perini. Ako ne daju milom, mi ćemo silom.

Robimo Matu Ručević. On i njegovi su sto godina surađivali s Tur-cima. Puno je naši glavom platilo poradi njiovi dojava. Mog su pradida Turci nabili na kolac. Imo je dvajst godina. Moro je kleknit i kolac su mu maljem zabijali u tur²⁴. Dugo nî umro, što su oni i tili. Sin mu se rodijo dvi nedilje potlje njegove mučeničke smrti. Taj put su Turci nabili na kolac pe-dest momaka i mladi ljudi. Ko će na kolac, određivali su taki ko vaj kojem noćas idemo. Iz naše kuće odvedeno je te godine petero muške dice u janičare.

Andrija je poludijo kad je vò čuo o Ručevićima.

– Laže ko ker! Moji su godinama živili u šumi kraj Jošave u tajnosti zato što se nisu tili pokorit Turcima. Bižali su od njija i sakrivali se, jerbo bi stradali. Nisu krivi što su se neki sageli i naguzili. Za vò što je vaj razbojnik uvridijo mene i moje platit će glavom i to odma – zapritijo je. Bijo je jako bisan i da ga Petar nî uvatijo za vrat, iskočijo bi i zviznijo arambašu odma šakom među oči ko Mađara.

Umukni i ne mrdaj – prošapto mu je oštro Petar, a glavni razbojnik je nastavijo:

– Kad prođemo vodenicu i iziđemo na drum, čekaće nas jatak²⁵ i odvest u Ručevića bašču. On je sredijo kerove prî po sata. Ušutko ji je za-

22 prosika – šumski put

23 mejana – krčma, birtija

24

25 jatak – onaj koji skriva hajduke ili razbojnike i daje im sklonište i korisne informacije

uvik. Nema strā da će zalajat i probudit poturice koji se u njija uzdaje i rču bez brige. Sad slušajte dobro šta ko triba radit. Žuti i Stari će čuvat konje u bašći. Sa mnom u kuću idu Suljo i Čutura i to tako da ja i Suljo ôdamo jedan pokraj drugog, a Čutura deset koraka iza nas. Svi pripravite kubure, noževe i jedeke²⁶ za vezanje. Suljo nosi još sikeru²⁷ ako zatriba razvalit vrata il pendžer, a Čutura sablju. Naš čojek kaže da je pendžer pokraj vrata i uvik je otvorit. Sva trojica unićemo kroz pendžer po mogućnosti da nas ne čuju, a onda je lako. Mata i njegova žena spavaje u stražnjoj sobi i ja idem njima, Suljo ide livo u sobu od drumu di su sin, ćer i Matin otac. Čutura nek uniđe malo potlje nas dvojice i čeka u kujni. Kad ja kažem, vezat će jednog po jednog. Prvog Matu. Ako neko slučajno utekne, što se neće desit, vas trojica mlādi bićete napolju, ter ga uvatit i svezat. Gusta, ti budi na drumu di će te dovest jatak i čekaj ispod pendžera. Ako Matin sin iskoči kroz pendžer, odma mu prisloni nož ispod grkljana. Mali će se usrat od strā. Zapovida mu nek legne i sveži ga.

– Jel ga mogu na kraju nožim zarovašit²⁸ po uvetu?

– Kako?

– Raspolovit uvo. Nož je oštar ko britva i neće ga jako bolit. Samo će ga dok je živ razderotina uveta podsićat na me.

– Može, a i ne mora. Kako oš.

Brzi i Nagli! Vas dvojica idite dvadeset koraka iza Čuture i ostanite kod ograde ako bi neko pobigo prema avliji. Šnjim postupite isto nako ko Gusta.

– Oćemo zarezivat uvo?

– Reko sam kako oćete. Jel ima nešto nejasno?

– Meni nî jasno ko će prvi na gazdaricu – progundā Čutura na šta je Glavni odgovorijo spremno:

– Ja ću malu. Ima sedamnajst godina. Vrckasta je i vatrena, a nevina. Vrištiti će ko adrena²⁹ kad je pritisnim. Vas dvojica se dogovorite za gazdaricu.

– Mene za to ne računajte – reče ozbiljni Suljo.

– On je samo za jebačinu iz ljubavi – dobaci Čutura na šta su se neki zacerekali. Glavni je nastavijo sa zaduženjima:

– Potlje mene mogu sa malom momci ako se previše ne umore od

čekanja.

²⁶ jedeke – uže

²⁷ sikera – sjekira

²⁸ zarovašiti – označiti, obilježiti životinju, najčešće zasijecanjem uha

²⁹ adren – lud, pomahnitao

– A ja? – upita Stari.

– Ti si svoje odjebo. Sidi u šljiviku i moš drimat dok mi ne svršimo posov. Il ćeš Žutom pripovidat kolko si put mogo kad si bijo mlad – nasprda se Glavni, a onda izda završni befel³⁰:

– Pišanje, popit rakije, pripremit sve šta sam reko. Krećemo za frtalj³¹ sata.

Iz naprtnjače je izvadijo punu oku³² i flaša je krenila iz ruke u ruku. Svi su dobro potegnili, a malo potlje još jedanput.

Petar je šapnijo Andriji i Ivanu da ostave u grmlju nepotrebnu prt-ljagu.

– Sa sobom ćemo nosit kuburu, noževe, strile i sablje – reko je zapovidno i rukom dō znak za kretanje i to lagano, a potlje će ubrzat. Nakon par koraka Ivan se vratijo natrag i iz svog ruksaka uzo maramicu od cure, a čim su se malo udaljili od razbojničke družine, on se zabrinijo da će se izgubit njegova ostavita torba u kojoj je pō Marijinog kulena. Andrija je nastavijo bisnit radi uvrede da su njegovi *poturice*. Kako su se približavali kući, svaćali su obadvojica, al svaki na svoj način, da moraje u borbu tri protiv osam. Ivanu je iz glave nestala šareng gradska lipotica, a prid očima mu se stvorijo nožina za arambašinim kajišem kojim bi ga mogo razlagodit ko brava na višalima. U Andriju se isto počeo uvlačit stra. Bijo je unezvirit od svega šta mu se desilo ovi dana i sad nî zno kako se borit protiv razbojnika. Sinila mu je spasonosna ideja i odjedanput je stō i zaustijo:

– Petre, budi korporal Ivanu i meni.

Petar je privatijo punudu i u trenu je složijo u glavi šta i kako triba činit. Prvo je zapovido Andriji da ji laganim trkom povede kući najkraćim putom, jerbo zna svaku stazu i mogo bi doć žmirečki.

Andrija je pojurijo prizrzo.

– Nema potrebe tolko žurit – ponovijo mu je nekoliko put Petar, kako se ne bi nepotrebno iscrpili prî glavnog megdana. Triba bit pribiran. Najvažniji i najopasniji posov čeka ji svu trojicu za po sata. Prvi put u životu će ubijat. Il će bit ubijeni.

Momci su izašli iz šume i pokraj stanova na utvaju prošli jedno-ličnim trčecim korakom. Nigdi ni žive duše. Unišli su u selo, al ne pokraj vodenice već kroz Popin sokak. Petru je sinilo da bi tud bilo zgodno napast

³⁰ befel – zapovijed

³¹ frtalj – četvrt

³² oka – boca od 1,41 l

razbojнике kad bi znali da će ić tim putim. Ako pak krenu kroz Mišin sokak, džabe bi ji čekali i zato su nastavili do Ručevića kuće.

Petar je bez dvojbe odlučio da neće buditi nikog od domaćina, već će se njija trojica sami obračunati s razbojnicima. U komšijskoj bašći dō je upute Ivanu:

– Sakri se iza vrpe kukurušnjaka. Ne smiju te opaziti. To je najvažnije. Imaš luk, tri strile i tri noža. Ostaju ti dvojica. Kad čuješ od nas kuburu, Starog odma gađaš strilom u srce, a Žutog nožim. Ako promašiš, gađaj opet. Ostavi si svakako jedan nož. Šnjim ideš dokrajčit noga ko bude samo ranit.

– Nikad još nisam nikog ubio – izustio je Ivan bojažljivo.

– Sad moraš. Ako neš, oni će tebe. Niko razbojnike vamo nî tiro. Ne boj se ništa. Bolji si od njija i moš ji sredit, a onda je Marija tvoja. Već sutra moš ić natrag u Šarengrad.

Ivan je štrepijo.

– Smiri se. Biće dobro. Sve priredi i najvažnija stvar je da te ne vide kad budu dolazili. Sakrij se, moš u vû vrpu. Ne smiš izvirivat i šuškat. To je glavno, a drugo ćeš lako. Ne moš pogrišiti. Ako si bijo kuražan Mađaru nožim škakljikat vrat, moš i sad odapet strilu i baciti nož. Pogodićeš u srce ko što si u sredinu mete na Marijinoj ogradi. Onda su svi gledali i nî te bilo stra. To ti se isplatilo. I vō će još više. Spominjaće se petsto godina potlje tebe.

Ivan je obećao da se neće bojat i da će sve zapovidito izvršiti. Svatijo je da bi nanijo najviše štete kad bi ga odma otkrili u kukurušnjaku. Sigurno bi ga ubili i ne bi mogo ić Mariji u Šarengrad. Ona možda ne bi saznala da je mrtav, već bi mislila da joj je slago kako će joj doć.

Petar i Andrija krenili su prema kući. Moraje i oni šuti i odat na prstima da nikog ne probude. U avliji je avetinska³³ tišina. Kad su došli u ganak ispred kuće, vidli su otvoriti pendžer kujne kroz koji bi tribali unić razbojnici. Čuli su didino rkanje. Ispod pendžera stajala je prazna dvojka od vina³⁴ i jedan stari kobilaš. Baš će im dobro doć. Petar je odma pomako bure prema drumu i onda na njega metijo kobilaš³⁵. To će bit njegov čeka-jući borbeni položaj. Stojeći iza bureta i kobilaša, moće neopaziti viditi dolazak razbojnika i moće ji napast kad bude tijo i kad mu bude najzgodnije.

Andrija je svoje borbeno misto načinijo u šupi iza kuće. Lojtru³⁶ je

³³ avetinska – sablasna

³⁴ dvojka – bure zapremine dva akova ili 112 l

³⁵ kobilaš – drvena rezbarena škrinja za vrednote i opravu, ormar

³⁶ lojtra – ljestve

naslonijo na zid i nju prekrijo fitiljkom³⁷ iza koje će stoje.

– Nema moje Gare i mog Rige – šapnijo je Petru koji ga je šapatom upozorijo na važnost da ostane neopaziti. Dō mu je zadnje upute:

– Glavni i njegovi proće pō fata³⁸ od tebe. Ti njija vidiš kad dojašu, gledeš ji dok idu iz bašće prema nama, a oni nemaje pojma šta ji čeka. Propustiš prvu dvojicu, a onda kad oni dođu do pendžera iskoračiš prid trećeg i ispališ u njega kuburu. Ja ću lako s Glavnim i Suljom. Ako brzonogi momci krenu na nas, valda smo u stanju sredit ji. Ako nismo, zaslužili smo prdniti u fenjer i otegniti papce. Glavno je da se mi ne bojimo. Mislim da će oni uvatiti maglu i dati petama vitra čim nas vide.

Sve je spremno za doček razbojnika. Andrija je siguran da će obraniti kuću koju je ko momčić pravijo s ocem i didom. On ne prašta uvrede. Sad ga jako boli što su razbojnici u šumi rekli da su njegovi poturice. Samo to mu je otiralo stra i dalo novu snagu. Ručevići su mrzili Turke, nisu ji mogli viditi, a kamoli im se ulagivat i nâj ko je reko da su im se uvlačili u guzicu i cinkali, zaslužijo je smrt. Silovanje i pljačka su mu sad nevažni.

Dolaze. Andrija Ručević pripoznaje kako ispred svijue koraca njiov komšija i kum Joakim Abramović. Znō je da je gad, al ne bi pomislilo da je tolko pokvarit da ko vinčani kum njegovog oca dojavljiva razbojnicima kako su prodali čopor goveda i imaje svega. Njega je taj isti kum držo na krštenju, svaki dan je dolazijo u njiovu kuću, psi su mu mavalili repom, a sad ji je ubio i za jedan ducat vodi nē koji će silovati njegovu mater i sestru.

Andrija se uzrujo više nego malopri u šumi. Pobisnijo je tako jako da je izašo iz šupe. Tijo je poletit na kuma i zadaviti ga golim rukama. Petar je stō prid njega i najstrože mu zapovidijo da se smiri i da nikom nikad, pa ni svojim, ne smije kast ko je jatak.

Petrove riči nisu dopirale do Andrijinog mozga i zato mu je metijo vr sablje na jabučicu vrata, šta ga je otriznilo. Kazo mu je onda malo blaže:

– To s kumom ćemo iskoristiti, znam već i kako. Kad mu sinu zarežem vrat, radit će šta ti budeš tijo. Obećaj da za kuma nikom neš kast ništ.

– Obećajem.

– Idi iza fitiljke. Sad moraš učiniti točno sve kako smo se dogovorili.

– Oću.

Petar naposlitku zauzima svoj položaj. Duboko udiše i zatvara oči.

³⁷ fitiljka – gruba prostirka, prekrivač od lana ili konoplje

³⁸ fat (hvat) – mjera za dužinu, 1.9 m

Odsad mora pazit samo na svoje dužnosti. Valda će i drugi izvršit nò šta im je reko. Učiniyo je ko zapovidnik baš sve da njegova prva prava borba dobro prođe. Sada iz svoje zaside prati svaku sitnicu. Svistan je svoje posebne sposobnosti baratanja sabljom. Uvik su u vojnoj školi svi divanili da niko nî ko on. Al još nî ubijo. Ne bi tijo ubit ni sad. Većina ljudi za života nikog ne ubije. On oće. Tri godine je uvižbavo svaki pokret i sad je prilika da pokaže kako nije džabe proливо znoj.

Razbojnici stižu. Jedan do drugog idu Glavni i Suljo sa sikerom, deset koraka iza njija je Čutura. Kod ograde prema bašći ostala su dva momka, a trećeg je valda kum kroz svoju avliju odveo na drum za slučaj iskakanja nekog kroz pendžer.

Andriji Glavni i Suljo izgledu ogromni i krvoločni. U šumi su mu se na konjima činili sasma obični, a sad su strašni. Kako će žgoljavi Petar izać na kraj s divovima?

Prî šupe Glavni staje. Staju i Suljo i Čutura. Glavni uzima bodež kojeg se Ivan pristašijo u šumi, opipava kuburu zataknitu za kajiš i popravlja jedeke pribacite priko ramena. Slično čine i ostali.

Glavni i Suljo kreću kuražno. Prolaze pokraj Andrije koji je pristo disat. Gleđe samo u Čuturu i drži prst na obaraču kubure. Kad mu se Čutura približijo na pet koraka, izlazi prid njega i ispaljiva mu šus³⁹ u prsa.

Glavni je u tom trenu prilazijo pendžeru. Petar hitro iskoračuje prid njega s dignitom sabljom. Siće ga u trenu između ramena i vrata. Nî reko ni a.

Petar pogledava jednim okom prema Andriji. Vidi kako Čutura spada mrtav, ter zamanjiva prema Sulji. Čini mu se u tom času da je dobar čojek, glavom mu prolazi kako je u šumi jedini bijo protiv silovanja i sažaljiva se. Zaustavlja sablju dva prsta od Suljinog vrata. Suljo umisto da kaže fala i digne ruke, ispušća sikeru i poteže nožem prema Petrovom trbuvu.

Petar je jedva rukom skrenijo smrtonosni ubod, al ne dovoljno jako, ter ga je nož zarezo uzduž bedra do kosti. Na Sulju je odma poletijo Andrija i udarijo ga stisnitom šakom ko maljem u glavu, a kad je vidijo šikljanje krvi iz Petrove noge, uvatijo je ošamutitog razbojnika za glavu i lupio je o podsik⁴⁰ ganka. Smrsko mu je lubanju. Ispustijo je onda iz ruku beživotno tilo i uperijo pogled prema bašći. Momci od ograde jurišaje u pomoć svojim napadnitim vođama, ter on uzima Petrovu sablju i izleće prid njija. Njegov zamav sabljom bijo bi tako jak da nikaka blokada ne bi

39 šus – pucanj, hitac, udarac

40 podsik – temeljna greda, prag

spričila odsicanje glave.

Momci su zakočili, okrenili i biž natrag prema konjima. Treći sa druma je isto potrčo u avliju, al kad je vidijo razjaritog Andriju s raširitim rukama i sabljom u zraku zaobišo ga je u širokom luku.

Ivan se u svom brlogu držo strogo dobiveni zapovidi. Šćućurijo se u kukuružnjaku i nî se pomako dok su razbojnici jašili pokraj njega. Samo malo je provirijo kad su snilazili iz sedla i svezivali konje za šljive. Od riči do riči čuo je Glavnog koji je strogo prošapto:

– Idemo! Suljo sa mnom, Čutura iza nas, vas dvojica čekajte kod ograde, a treći s kumom na drum.

Čim su njija šest ošli, Stari je izvadijo flašu rakije.

– Kolko imaš godina? – pito je Žutog.

– Šesnajst. Suljo je moj polubrat. Njegovu mǎmu su Turci silovali, njija četvorica i onda ubili – reko je golobradi dečko. Stari ga je tijo upoznat sa detaljnim stanjem nekad:

– Ja i tvoj pokojni otac bili smo najbolji drugovi. Nas dvojica i Suljo, i još jedan Brko, najzaslužniji smo što su Turci protirani priko Save. Da nî bilo nas, još bi bili tud. Tvog su oca uvatili na privaru. Otimo se, al nî im uspijo uteć. Klalo ga je pet Turaka. Kad je ubijen, ti se nisi još ni rodijo. Ja sam potlje sve te Turke pobijo, i to jednog po jednog.

– Još ću ti nešta kast. Mene Bog posebno voli, uvik me zaštitijo i na kraju će mi dat lipu smrt. Nî sreća doživit sto godina, ter ležat u krevetu i pišat u gaće. Još je gorje na kolcu. Umiralo se dugo u najvećim mukama. Puno je bolje kad ti odma odsiku glavu i nabiju je na tarabu⁴¹ da te ljudi gleđu. Ja ne bi imo ništa protiv kad bi Bog poslo nekog i da me vòg časa pogodi strilom u srce.

Žuti je šutijo. Ivan je držo napeti luk uperit u starcova prsa. Kad se pucanj kubure prolomijo kroz noć, Stari je prinosijo flašu ustima. Strila iz Ivanovi ruku poletila je i zabila mu se u srce.

Ivan je bez problema mogo ubit i Žutog. Ali, izgledo mu je slabašan, suv ko prut, nedužan, siroče bez oca. Sigurno su ga nagovorili da bude aramija⁴², a da nî zno kud ide. Ubit je jako lako. Sad je samo pomaknijo dva prsta sa strile i čojek je mrtav. Oklivo je zato s bacanjem noža.

S druge strane medalje stoji kako se zapovidi uvik moraje izvršavat. Petar

41 taraba – ograda, plot od dasaka

42 aramija – razbojnik, bandit, zločinac, kradljivac, lako naoružani pješak

je reko da nema milosti i Ivan je odlučio baciti nož, al bacijo je tako traljavo i mlitavo ter je oštrica samo okrnjila Žutom rame. Malac je pohito u polje. Onda su dojurili Nagli, Brzi i Gusta ko vijori. Skočili su na konje i zagalopirali lenijom. Vidli su malo dalje Žutog kako biži i kupili ga.

Potlje toga svega nastala je grobna tišina. Okršaj je trajao tri minute. U šljiviku je ostalo pet konja svezani za šljive i mrtav Stari.

Dida je ušutijo. Natočijo si je pô čaše vina. Ja sam ga pito štaj bilo s konjima. Je su ji pustili?

– Kaki pustili. Odveli su ji u štalu. Sutra su se zakvačili kom će bit koji. Mata Ručević je tijo sve, Vukovac najboljeg ždribca kojeg je jašijo Glavni, a i Andrijina sestra Mateja nenadano se uplela u podilu. Tražila je da i Petar dobije konja.

– Ti se u to ne petljaj – reko joj je dāda. Ona se nī dala i nastavili su sa svađom:

– Baš se oču petljat! Nī prāvo da Petar ne dobije ništ, a najviše je strado. Da nī njeg, poubijali bi nas.

Šta će mu konj! Ko zna oće priživit, a ako i priživi neće moć jašit. Biće bogalj. Ko će ránit i napajat konja?

– Neće umrt. Nī istina da će bit bogalj. Dok on ozdravi, ja ću konja timarit – odvrtila je. Bila je ko lavica.

– I kako su se nagodili? – pito sam.

– Nagodili su se tako da je Ivan unišo u štalu, osedlo bílca i ošo u Šarengrad, a Petru je samo zašo i pito ga:

– Jesi dobro?

Izašo je, a da nī čuo šta mu je odgovorijo. Jako mu se žurilo. Valda je osiće da Marija u Šarenggradu žarko želi da joj dođe što prī. Sigurno je da između nī što se vole titraje neki nevidljivi valovi kojima jedno drugom šalju poruke.

– Jel Petar dobijo konja il nī? – zanimalo me.

Dali su mu jednu lošiju riđu kobilu. Imala je priko nosa bílo, pa su je nazvali Lisa⁴³.

– Šta su s mrtavcima?

– Ne znam. O tome nisu divanili. Valda su ji zakopali. Možda negdi u šumi. Prī se nī tolko pridavala važnost da budu saraniti na groblju.

– A kako je bilo s Petrovom nogom?

⁴³ Lisa - kobila s bijelom dlakom na čelu

– Bilo je s nogom gadno. Krv je lila i Petar si je još u ganku sam svitnjakom⁴⁴ svezo nogu povr rane. Krvarenje se onda malo stišalo. Prvi mu je priteko u pomoć Andrija kad se rišijo brzonogi mladi razbojnika i istom onda je njegov otac odškrinijo vrata.

– Dādo, ja sam – javijo mu se Andrija. Mater je upalila petrolejku i ranitog Petra unili su u pridnju sobu. Njemu se šarenilo prid očima. Ivan se privatijo doktorskog posla. Dok je zašivo posikotinu, Petar je izgubijo svist. Mateja se jako uplašila da će umrt. Cilu je noć s majkom njegovala ranitog Petra. Minjala mu je obloge i na ranu metala likovite trave i masti. Iz bunara mu je grabila ladne vodē za piće, jerbo je bijo jako žedan, a onda je naložila vatru pod ognjištem, zaklala pile i skuvala mu čorbe. Ispekla je još i štrudlu. Iako joj niko nī kazo šta su joj tili uradit razbojnici, bila je sigurna da ju je Petar spasijo od velikog zla. Sidila je satima pokraj njegova kanapeta i gledala ga kako spava. Znojijo se i od vrmena do vrmena ječijo. Bunco je. Nekolko je put spomenijo bílu kuću. Kad bi otvorijo oči, pitala bi ga jel ga boli i šta mu triba.

Did Grga je pristo pripovidat, pa sam ga zapito:

– Jel Petar priživijo?

– Kazo sam ti da mi je bijo dida i da me je pozvo sebi kad sam bijo ko ti da mi prī smrti isripovida najvažnija događanja.

– Nisi mi to kazo.

– Onda sam ti tijo kast. I nemoj mi više protuslovit, jerbo ti više ništ neću divanit.

– Dida, znaš šta me još zanima?

– Šta?

– Kad je Petar bijo ranit, jel kum dolazijo kod Ručevića?

– Došla je njegova žena i to odma ujutru. Pitala je šta ima novo.

Ništa nī vidla, jerbo su sve sklonili i oprali do izlaska sunca. Nī saznala da u sobi od avlije leži ranjenik. Izvijavala je kako su spavali, šta su pravili za užinu i Matejinoj mámi je izgledala čudno. Osim Andrije niko od Ručevića nī zno za kumovu rabotu. Andrija je prislušljivo divan sa starom kumom i svatijo je važnost da prid svojim ne spominje ko im je doveo razbojnike. Da je kum jatak, mora zasad ostat tajna. Oca i ostale, Petar je upozorijo da nikom ne spominju šta se zbilo kod njija.

Taj prvi dan navratila je i Matejina tetka. Vidla je Petra u krevetu i unišla je u sobicu. Rekli su joj da je malo ogrebo nogu. Ona je ponudila

⁴⁴ svitnjak – povež, uzica za gaće

likovite masti. U Matejinim očima vidla je sjaj i odma je znala da od njene veze s Brzakovima nema ništ.

Matejin otac je slučajno pridveče skobijo⁴⁵ starog Brzaka na dru- mu i pozvo ga na vino. Dok su pili u podrumu dotakli su se svatova. Složili su se da bi bilo najbolje da budu kad se posije žito i obere kukuruz.

Drugi dan Ručevićima je došo u goste i kum. Tijo je vidit konje u štali, al mu nisu dali. Osvrto se po avliji i nikako nî mogo dokućit kako je sve prošlo. Čujo je pucanj iz kubure i bižanje. Nekolko dana potlje je od priživiti raz- bojnika saznao ko je sve zaglavijo. Nî imo pojma o Petru i Ivanu, a ni o An- driji koji je uspijo u nakani da ga ne opazi. Mislijo je da je u Petrovaradinu, ter nikako nî uspijo odgonetnit ko je ubijo Glavnog, Sulju i Čuturu ispid vrata kuće ter Starog u bašći.

Dida je popijo još jednu čašu vina i reko:

– Za danas dost.

Bliži se Uskrs. Puno mislim o didinom pripovidanju. Najviše me zapravo zanima jel Matejina ljubav spasila Petra. Život mu je visijo o kon- cu i sigurno je neka sitnica privagnila da ostane živ. Il je bila volja Božija. Puno se toga potrefilo⁴⁶. Jako mi je čudno da su razbojnici stali i dogovarali se baš pokraj Petra. A sve je počelo od psovke. Da nî Mađar opsovo, naši momci bi ostali u vojnoj školi, gađali strilom u metu i vižbali sve moguće stavove i pokrete sabljom. A onda bi ji slali u najveće opasnosti i sigurno bi prî il potlje stradali. Taki slučajni zbivanja ko obična psovka, ima svaki dan na stotine, al samo neka odlučiva o sudbini čojeka, obitelji, sela, gra- da i kraljevine. Did Grga ne viruje u Boga. Možda nešto ima, al po njemu, ne vridi se molit, već triba bit dobar i radit. U zadnje vrime sve manje ga slušaje članovi zadruge. S trideset godina, mada u najboljoj snagi, side u birtiji i piju, a on ji je odredijo da oru.

16. siječnja, dan uoči Svetog Antuna Pustinjaka, upriličito je čija- nje perja kod Vukovački. Red je da od nas Petričevića neko ide na čijalo, jerbo smo kumovi, al je ispo problem oko toga ko će ić radi sukoba na drugi dan Božića između Pave i Martine máme Bare. Did Grga je ko gazda prisudijo da ide on sam od muški, a od ženski moja máma Pola i čič Jozina strin Klara.

Obično na čijalu bude desetak žena i isto tolko muškaraca. Dok

žene čiju perje i usput divane, a i pivaje, muški kartaje, piju vino il igraje zuke i trule kobile⁴⁷. Ovaj put se naš gazda Grga rasripovido o razbojnic- ma i svom did Petru, a nadopunjavo ga je Marijan Vukovac koji je bijo unuk Petrovog druga Ivana i isto je zno puno iz vrimenta od prî sto godina. Mika Vinjarić nî ji tijo slušat, već je prekido njiov divan i sprdo im se. Kazo je da su sve izmislili i da im ništ ne viruje.

Svi su puno pili i nekolko put su se ozbiljno zakvačili, a najviše oko tog jel se razbojnika bičevanjem može priobratit u čestitog čojeka. Naš dida je tvrdijo da može.

– Čič Grga, ne seri – reko mu je Vinjarić i dodo:

– Da ti neko uniđe u kuću s maramom priko lica i pod vrat ti upre nož, usro bi se od strā makar nož bijo drvena igračka i do bi dukate i forin- te. Ne bi ti palo na pamet priodgajanje.

Kad je bilo gotovo čijanje, strin Bara je pošla po kolače u sobicu iza kujne.

– Nema masnice. Neko je ukro masnicu – rekla je usplavirito.

Muški su izlazili radi sebe napolje i po nekolko put, al nikog se ne može okrivit. Umisto gozbe, dogodijo se razlaz. Podvita repa svi su ošli svojim kućama, a masnica je iskrsnila priksutra na tavanu netaknita. Posu- mljalo se na Miku Vinjarić, jerbo je sklon takim šalama.

Na Poklade je kum Marjan Vukovac upozorijo did Grgu kako se Mika i njegov bratić iz Ivankova spremaje napraviti sprdnju šnjim i svima nama Petričevićima. Obuće se u razbojnike i doć kod nas. Imaće drvene noževe i nadaje se da ćemo se mi jako uplašit. Oni će nas svezat i tražit dukate. Pritit će silovanjem Pavine Luce, a naručili su Ružu Brzakovu i još neke žene da dođu gledat najveću komendiju.

Did Grga me obavistijo o sveme i naredijo mi da ja i Pavo pripremi- mo doček razbojnika. Nî me valda džabe učijo rvanje i drugo.

Ja sam u didinoj reklji i s njegovom kapom sidijo za sinijom di on uvik bude kako bi bušari⁴⁸ obučeni u razbojnike mislili da sam gazda Grga kojeg triba najviše osramotit. Pavo je kraj šporeta rezbarijo držalicu za kan- džiju. Nepoznati razbojnik, valda iz Ivankova, unišo je prvi u kujnu. Reko je da se ne mičemo, već da pružimo ruke da nam svežu, jerbo će nas zaklat ako ne budemo dobri. Vinjarić je došo meni iza leđa i prislonijo mi nož pod grkljan. Uvatijo sam ga žustro za ruku što nî očekivo od dide i rvački pribaci- cijo priko glave. Spo je na leđa, a ruka za koju sam ga držo ostala je ispod

45 skobiti – susresti

46 potrefiti – slučajno se dogoditi, pogoditi, naciľjati

47 zuka i trula kobila – nazivi društvenih igara koje igraju uglavnom muškarci

48 bušari – maškare, maskirane osobe

njega. Povuko sam je i on se privrniyo na trbu. Probo se dić, pa sam mu kleko na vrat. Pavo mu je sio na listove nogu, ter mu svojim pravim nožim rasiko čakšire i gaće. Odma je počeo udarat držalicom po golaj guzici ko po dobošu⁴⁹. Vinjarić je urlo da nî razbojnik, na šta smo mi ostali gluvi. Njegov bratić dō je petama vitra. Nî se zaustavljo do Ivankova.

Pavo je pristo batinat kad su unišli u kujnu did Grga, bab Luca, čič Blaž i njegova Luca. Pavina Luca je provirivala iz sobe. Nî pripoznala ko je gologuzi razbojnik kojeg mlati njen čojek. Počela se smijat ko adrena kad je svatila da je sve tribalo bit pokladska šala, a pritvorilo se u zasluženu isplatu komšiji za kojekake dosad odradite rabote.

Vinjarić se jedva digo. Maknijo je maramu s lica i povuko gaće. Čakšire⁵⁰ je držo rukom, jerbo je kaiš bijo prisićen, a odostrag mu je zjapilo usijano dupe. Žene su razrogačile oči. Ja sam smiškajući se kazo:

– Mika, jako dobro si se maskiro. Mislili smo da si pravi razbojnik.

– Nasamarijo si nas ko niko. Jako smo se uplašili i moš mislit kolko štrepimo od strā – dopunijo me Pavo gladeći ukrasitu držalicu za svinjar-sku kandžiju. Nastavijo je po njoj rezuckat ko da ništ nî bilo.

– Ne serite. Neko vam je javijo da ću doć – prošapto je Mika i kre-nijo prema vratima.

– Možda te izdala moja nesudita punica Bara koja, kako si reko, ima gvozdena šaku i koja lîpi šamarčine po labrtama od koji u ušima zvoni tri dana – doviknijo mu je Pavo.

Vinjarić se nî zaustavljo. Trsijo se odat najbrže što je mogo, al nî išlo. Držo se s obadvi ruke za goli tur i izgledo je ko da je usran. Strina Bara, kad ga je vidla kako prilazi drum, počela se glasno kleberit⁵¹. Pitala ga je bil se možda sad tijo šnjom povaljat po bljuzgi nako kako je pridlago zimus. Suze su joj išle od smija.

Na Cvitnicu je naišo did Grga kod vinčanog kuma Marijana da se požali na loše zdravlje. Ponijo je oku vina, jerbo zna da je kod Vukovački u podrumu prisušilo i da se kumu grlo osušilo, pa će ga vino razveselit. Nale-tijo je na njegovu snaju Baru koja je bila nakostrušita i koja ga je odma na vratima upozнала s najnovijim zbivanjima kod nas Petričevića:

– Jeste čuli da vaš dragi bratić Blaž ide u Nove Mikanovce kod Mi-

⁴⁹ doboš - bubanj

⁵⁰ čakšire – hlače

⁵¹ kleberiti – smijati se (pogrdno)

lanovičke? Nosi joj slaninu i grā, a neku večer joj je odnijo lonac masti. Mora valda neko raskući Petričeviće. Ne možete stalno kupovat zemlju i gradit kuće i kućare. Ne znam samo kako je mojoj inoči. Bog ne plaća svake subote. Podsmijavala mi se godinama, a odsad ću ja njoj. Sigurno je dodi-jala Blažu pa traži mlađu. Ja bi svisnila da sam se udala za Blaža i da pokraj mene vake ide kurvi.

– Dobro da se nisi udala za Blaža – reko je dida i odma se vratijo. Već je načuo da su Pavinog i Jakobovog oca neki skobili na Bartolovo kod žene koja se podaje za koješta. I sam je vidijo nedavno da neko u gluvo doba noći nosi iz ambara vreću bašna naprtitu na leđa i juri ko da ga vra-govi nose. Pomislijo je na lopova i taman kad se latijo puške, pripozno je bratića.

Sitijo se did Grga kako je bilo kad se Blaž ženijo. On nî ostavijo bivšu curu Baru, već ga je Lucija priotela od nje. Lucija ne bira kako će doć do nōga šta je naumila. Ne haje za druge i ne peče je savist kako će im bit. Bara u prvo vrime nî tajila da voli Blaža. Pivala je više put:

Moj komšija ćorav kod očiju,
pa me drugi pokraj njega ljubi.
Sve se, Bože, zaboravit može,
stara dika nikad, ni dovika.

Udala se u vukovačku kuću samo zato da bi mogla viđat Blaža. Ona i Lucija potlje su igrale u kolu i nadpivavale se:

Dika mi se dobro oženijo,
doveo je kog nî niko tijo.
Alaj živim ja sada po volji,
svoju diku otela sam drolji.
Lùda bijo, ružu ostavijo,
pa je sebi drolju pokupijo.
Došo dika pa meni kazuje
i s tobom se droljo posprduje.
Ajd inoćo sa mnom na meraje⁵²,
da vidimo za kim dika aje.
Čudo novo, na inoči zvono.
Da sam rekla, bila bi i klepka.

⁵² meraja – ledina, ravna travnata površina

Alaj volim biti u biloči,
u biloči prkosit inoči.
Di bi dika inoću volijo,
digne skute, noge joj se žute.

Ubrzo su došla dica. Bara je rodila ćer, a Lucija sina. Barina ljubav prema Blažu prilazila je u mržnju prema svim Petričevićima, a najviše prema Blažu i Pavi.

– *Lolo stara ja bi se ubila, //kad bi tebe nanovo ljubila* – zapivala je za tri godine vukovačka snaša i svi su znali kom je pisma naminita. Pravi rat je nasto kad su dica od inoča narasla i zavolila se. Bara je svoju Martu upravo otpremila u Đurđance i sad će valda bit mir. Pavo se s Martom sa- sto večer prî njenog odlaska. Pito ju je može li kadgot doć kod nje i ona je rekla:

- Jok. Naću si tamo nekog.
- Da se poljubimo na rastanku.
- Bolje da ne.
- Kad se Pavo okrenijo, ona je šapnila:
- Čekaj.

Obisila mu se oko vrata i dugo su se volili. Njena mater je i taj put virila kroz pendžer i znala je s kim joj je ćer ispod oraja pokraj ograde, al se nî usudila izić ko nekad i potirat je u kuću.

Divan o bludničenju Blaža i Milanovićke došo je do župnika Franje Mirosavića s kojim je did Grga bijo jako dobar. Puno put su zajedno pili i kad se velečasni pojavijo na vratima, dida je mislijo da je ožedijo. Popi nî bilo do šiljera⁵³, već je pozvo didu ko gazdu na odgovornost:

- Moraš ga prijaviti. Ako nećeš, ti ćeš dobiti dvadeset pet na tur.
- Ne budali.

– Znam da je kurvanju teško stati na kraj. Jako se razgranalo u zadnje vrijeme. Na Bartolovo u Novim Mikanovcima svaka kuća ima sobicu za najstariji zanat i žene dobro zarade. Njihovim ljudima ništa ne fali. Šute i prave se mutavi i blesavi. Još se neki rugaju da je nepotrošivo to što njihove žene daju tuđim ljudima. Neće se ni izlizat ni pokvarit.

– I vas popove nekad obuzmu grišne misli pa skrenete kod taki žena. To sigurno Bog oće, a vô što čini Blaž potiče Sotona.

⁵³ šiljer – vrsta blijedocrvenog vina, ružica

– Nemoj komendijat. Grijech je tako razgovarat o Bogu i Sotoni.

– De ti Franja popi vina i biće sve dobro. Svi će se oni popraviti, Bog će im oprostiti i najbolje je u to se ne mišat. Znaš valda da je Marija Magdalena bila grišnica i Isus je reko da baci na nju kamen ko ne griši.

Dida je natočijo vino crveno ko krv božjem pastiru i sebi. Iskapili su ga na eks. Rasripovidali su se o mladim danima i kad je dida ošo u po- drum po drugu oku vina, velečasni je zagudijo:

- Ja sam Janju u šumi na panju,
- pa se Janja vrti oko panja.

Moro sam ga pridveče vozit kolima jerbo nî mogo odat. Razbolijo se potlje i sad ga minja novi župnik, isto Franjo, al Makaranović.

Dida ko gazda nî nikog iz naše zadruge prijavijo za šibanje i dosad ni jedan Petričević nî dobijo dvadeset pet šiba, što je uobičajita porcija. Drugi jesu. Prijavljivali su ji najčešće komšije. Na tur se dobivalo za svašta, pa i ko ne posti kad je post. A dida jest meso nî smatro za grî.

– Grî ne ide u usta već iz usta – zno je kast više put. Pavina Luca bila je prid porodom i on je reko da ne mora postit za vrime korizme. Ona je bila dost čudne naravi, al se didi sviđalo kad je pivušila u avliji il bašći. Nî zno odma da je ošla svojim zato što je Pavo poljubijo Martu, a kad je čuo, mislijo je isto šta i njeni. Svi bi mogli stalno odlazit i dolazit i bijo bi cirkus. Sreća pa se za Lucino napušćanje čojeka u selu nî saznalo, a mislim da je i ona bila sretna što se vratila odma. Potlje bi bilo teže.

U zadnje vrime Luca se jako bojala poroda. Spominjala je smrt. Dida se pripo za nju. Tuna i ja smo spavali u sobi šnjim i bakom kojoj nî tijo san na oči, već je didi u pô noći nabrajala žene koje su umrle u porodu. Po njenom, najvažnije je da se žena prî poroda ispovida i pričesti, pa je na bakin nagovor Pavina mlada snaša Luca išla na ispovid i pričest. Rodila je sina Ivana prid Uskrs. Na porodu je bila babica i sve je dobro prošlo. Dida je unuka odma moro vidit cilog. Razmotali su ga iz jastuka kako bi se uvi- rijo da je muško, šta ga je najviše razveselilo. Meni se razdivanijo šta ga je dojmilo:

– Ima pametne oči i jako je živ. Nijedno dite ne rita se nogama i rukama ko on. Izrast će u momka za kojeg će se otimat divojke i bit velik čojek o kojem će se čut na daleko. Osvitlat će obraz Petričevićima ko i nje- gov šukundid Petar. Još i više.

Did Grgi se posebno sviđalo što su Pavo i Luca malom dali ime po praidu, njegovom stricu kojeg je on cinijo više od oca. Nado se da će

dočekat i da neki unuk bude Grga il Pero.

Na Uskrs smo svi išli na misu. U crkvi je počimala pivat Manda Nikolić i Tuna šnje nî skido oči. Čestito joj je najveći krstjanski blagdan, a i ja sam se okuražijo i prišo Anici.

– Sretan Uskrs – kazo sam i odma ošo. Pridveče je bilo kolo. Manda je i u kolu počimala pivat. Novom velečasnom Franji Makaranoviću, koji je došo za župnika umisto teško bolesnog Franje Miroševića, nimalo se ne sviđa što je njegova počimaljka glavna u kolu. Zapritijo joj je da će doć i rastirat isprid birtije sve cure i momke. Ona se nî uplašila već je zapivala:

Koliko se raširilo kolo,
nîje veće ni na Bartolovo.

Do Mande se uvatijo Pero Babaić. Tuna se naljutijo na nju što se nasmišila Peri. Njoj je opet bilo krivo što je on ošo igrat dalje od nje i tu se večer nisu ni pogledali. Kad je pristalo kolo, Tuna je bijo ljut ko ris i u birtiji je osto do sitni sati. Jako se napijo i cilo selo je sutra brujilo da je bijo ko svinja. Bab Luca je krivila za sve did Grgu što ga je potlje podne triput nudijo vinom. U karanje Tune umišo se na svoj način i did Grgin brat Marko koji je osim računanja volijo podbadat. On je reko kako je Tuna propustijo dobru priliku. Da nî bijo pijan, mogo je iskoristit nazočnost bar jedne od dvi poznate cure iz Novi Mikanovci koje plesaje pod mejanom na siniji.

– Onda bolje da se napijo – rekla je bab Luca na šta did Grga nî mogo na licu sakrit smišak. Popijo je čašu vina i ošo prileć u svoju sobu. I meni se zadržimalo pa sam mu se pridružijo. Začas smo zakrnjali⁵⁴. On se prvi probudijo i pito me jel spavam. Ne znam zašto ga je Tunino opijanje podsitilo na did Petra i njegovu Mateju. U glavu mu došlo odjedanput kako je Petra ranijo razbojnik Suljo kojeg nî tijo ubit i onda je zaustijo o Mateji koja ga je ranitog timarila, jerbo ga je zavolila čim ga je vidla. Sutradan, potlje megdana, minjala mu je obloge na čelu i prsima i mazala ranu maščom od likoviti trava.

– Jako sam žedan. Oš mi donit ladne vodě – reko joj je Petar i ona je potrčala do bunara. Prî nego šta se vratila, u sobu je unišo njen brat Andrija. Ona je stala pokraj vrata i čekala da iziđe. Gutala je svaku rič između njega i teškog ranjenika. O Petru, osim imena, ništ nî znala. Želila je saznat,

⁵⁴ zakrnjati – zaspati

al ju je bilo sramota pitat da ne bi neko primitijo kako joj se sviđa.

– Svaka ti čast – čula je prvo brata, a onda Petra koji mu je odvratijo da se nî iskazo. Potlje je načulila uši da bi razaznala šta kažu jedan drugom:

– Kako se nisi iskazo? Ne znam šta bi bilo da nî tebe.

– Nî neko junaštvo sakrit se iza bureta i zasič čojeka sabljom po vratu kad se ne nada. Još ga je zbunijo tvoj pucanj.

– Taj čojek je imo fat i pô i sto ugarski oka⁵⁵. Svako bi se uplašijo. Izgledo je ko gora kad je prolazijo pokraj mene. Da ti nisi reko šta tribam radit, ja se ne bi zno ni maknit, a kamoli propustit dvojicu da prođu i onda lagano iskoračit i opalit u trećeg.

– Ti si mi spasijo život. Tog njiovog Sulju mogo sam ubit bez pô muke. Bilo mi ga odjedanput žo. Jedini je u šumi bijo protiv silovanja tvoje máme i sestre.

Mateji je na vê riči ispo iz ruku vrč s vodom i razbijo se. Prvo je stajala ukočita neko vrime, a onda je pokupila vodu i razbite dilove ukrasite zemljane posude koju je posebno volila. Nî zaboravila na žednog momka, ter je odjurila po novu vodu. Odma je unišla u sobu sa starom drvenom bukarom i Petar ju je iskapijo.

– Oću donit još?

– Ne moraš.

Andrija je nastavijo pripovidat ko da nema sestre:

– Ti si sve pridvidijo i oni nam nisu mogli ništ. Ipak mislim da je najvažnije što si reko da se zaustavimo u šumi. Da je bilo po mome, razbojnici bi nas zatekli na spavanju. Ja sam planiro da odma zakrnjamo na siniku i nikog od moji ne budimo.

– Bijoj sam siguran da moramo zastat. Nî me morila ni glad, ni umor, već me nešta čudno tiralo da poduprem Ivanov pridlog za odmaranje iako smo imali manje od pô sata do vaše kuće.

– Ti uvik imaš nepogrišiv pridosićaj za važna događanja i nađeš se u pravo vrime na pravom mistu. Tako je bilo i u Petrovaradinu kad mi je Mađar opsovo. Ni sad ne znam odkud si se stvorijo sa sabljom i zaustavijo desetoricu.

– Ne mogu to razjasnit. Znaš da ritko nosim sablju. Nemam pojma zašto sam je taj put uzo. Ko da mi je neko reko šta će bit i ja sam zno kako tribam postupit.

– Moš li pridvidit jel vò s razbojnicima sad gotovo?

⁵⁵ ugarska oka – mjera za težinu 1,54 kg

– Kako ne bi mogo. Nî gotovo. Istom je počelo. Glavno će doć skoro. Vâ četvorica što su utekli ispriopovidat će kako su se proveli i njiovi će tit osvetu.

Andriju Ručevića je zabrinilo Petrovo pridviđanje. Bez riči je izišo.

Did Grga je nabrzinu svršijo pripovitku koju nî unaprid naumijo divanit. Navalijo je na vino. I mene je nudijo, al nisam tijo pit. Kad je iskapijo oku, uvalo ga je čudno raspoloženje kako još nisam od njega doživijo. Ja sam ležo i blejio u plafon, a on je zaplićući jezikom progovorio o nome šta se baš ne pripovida unucima, a to je do u detalje kako su se volili Petar i Mateja. Nešta je čuo od njija prid kraj života, a nešto je pročitao u njiovim starim papirima pisanim prî pedest godina i onda je na osnovu toga zamislilo ljubavne situacije. Možda je koješta i sam dodo. Meni nî bilo važno jel sve istina, već me zanima divan o volenju. On je to ćutijo⁵⁶ i vako je kazivo:

– Čojek si, nisi dite i ništ ti neću zatajit. Mateja je deset put dnevno privijala i prigledala ranu i pipala sve bliže pokritom dilu tila. Ispod otarka nešto se micalo i izdizalo otarak. Jako ju je zanimalo kako izgleda to pokrito otarkom. On je malo savijao u koljenu zdravu nogu, a ona se sagela tako da ga je prsima dodirnila po nogi. Imala je široki oplećak⁵⁷ i Petar joj je vidijo gole sise. Bile su vrele ko kruovi kad se izvade iz krušne peći. Sigurno mu se propeo vranac i ona je zavukla ruku ispod otarka. Kad joj se njegov ubadac našo u ruki, il se uplašila il je tila bit fina, pa je odma ošla napolje.

Sutradan su svi Ručevići pošli brat kukuruz, a Mateja je ostala s Petrom sama kod kuće. Čim je unišla u njegovu sobu odma su se poljubili i ona se zavukla pokraj njega pod perinu. On je zaboravijo da ga boli noga. Tri dana su njija dvoje bili sami u krevetu i iskusili sve osim nîg glavnog. Ona ga je molila da joj ne uzme nevinost i on nî tijo bit razbojnik. Sve drugo mu je dozvolila. Bilo im je lipo. U starosti su kazivali da su im to bila tri najlipša dana u životu. Činilo im se onda da bi mogli bit u krevetu stalno bez jela i pîla. Noga je od milovanja, maženja i ljubljenja izgledala sve bolje. Njija dvoje u početku nisu divanili, već su se lizali i valjali, a onda su počeli rič po rič. On njoj o ratovanju. Pokazao joj je kako se rukuje sabljom, bodežom i nožim. Pofalijo se da je bijo prvak u mačevanju. Ona ga je nastojala slušat pozorno, a onda je iznenada prominila divan:

⁵⁶ ćutjeti - osjećati

⁵⁷ oplećak – bluza, ženska kratka košulja od domaćeg platna

– Kaka je vaša kuća u Divoševci?

– Nî naročita. Ima jednu sobu i ognjište. Take su i druge.

– Jel ognjište zidano ciglom?

– Jok. Napravito je od pletera i omazano blatom. Otac se boji da će se zapalit i da će sve izgorit. Krov je od trske.

– Taka je bila naša kuća dok smo živili u šumi kraj Jošave. Nî imala podsike, već su stupovi bili zakopani u zemlju. Između stupova bijo je pleter omazan blatom. Jel vi imate podsike?

– Nemamo. I kod nas su stupovi u zemlji, a između njija nî pleter, već rastova brvna. Ona su omazana blatom. Sve je okrećito. U sobi je pod od nabite zemlje i višji je od avlije skoro dva šuva⁵⁸. Do plafona nema ni sedam stopa⁵⁹. Kod vas je višlje.

– Kolko imate pendžera?

– Dva na sobi i dva na ognjištu. Nemaje stakla ko vaši, već prozirnice od kravskog mijura. Staklo je jako skupo i otac ga nî mogo kupit. Jedva je bilo za sve kruva. Vaša je kuća baš dobra. Veća je od naše.

– Naša ima jednu sobu iza ognjišta di spavaje dádo i máma, a vaša nema. Grede su dva i pô fata⁶⁰, a podsici iz jednog komada. Dugački su skoro pet fati.

– Vidi se odma da ste bogati. Bogatiji i kod nas imaje dvi sobe ko vi, a siromašniji ko mî samo jednu i u njojzi svi spavaje i budu priko dana kad je zima.

– Mî imamo goveda i pasu travu koje ima kolko oš. Kad ji prodamo, dobijemo dost novaca. Za vû kuću, di smo sad, kupili smo ciglu za temelje.

– Kolko imate zemlje?

– Trideset jutara. Dádo bi tijo više. A tvoji?

– Petnajst. Otac kaže da mu je i to previše. Da je tijo, mogo je imat pet put više.

– Bil ti volijo bit siroma il bogat?

– Ne znam. Koj bogat ko tvoj otac boji se razbojnika i stalno ga prati stra. Sakriva novce i laže da oskudiva i gladije. Po meni nî loše imat svega da se ne mora šparat. Ja sam dobar sa sabljom i ako ikad budem bogat, bojat će se razbojnici mene, a ne ja njija. Utirat ću im strâ u kosti i neće doć ni blizu mog sela. Usrat će se od strâ čim me spaze. Veliko imanje je

⁵⁸ šuv – pedalj, 9 cola, 23,5 cm

⁵⁹ stopa – jedinica mjere za dužinu 32 cm

⁶⁰ fat (hvat) - mjera za dužinu, 1,9 m

velika briga i posov. Triba puno radit i nema ni svetka ni petka. Ne postoji imanje bez sekiracije i bez štete. I na najboljem gruntu moraje bit suše, tuče i crkonce⁶¹, a i nezgode kad se neko posiče il slomi nogu.

– Mislim da ne valja bit proždrljiv ko krmača. Kad bi bila carica i odlučivala, ne bi dozvolila da jedan ima previše i ubija se od posla, a drugi nema ništ i dosadno mu je. Neki ne znaje koliko im je krava i zemlje dost. Sve bi uzeli sebi i nî ji briga za druge.

– Bil se ti volila udat za bogatog momka, život ko bubreg u loju i imat još jednu sobu za se i čojeka, il za sirotana koji je ko crkveni miš i s kojim bi spavala između svekrve i jetrve?

– To nî za me najvažnije.

– A štaj onda?

– Kolko me čojek voli, je I ima dobru dušu i kolko je pametan. Ne bi tila šmokljana, a ni blesavog ko noć koji gleđe u knjigu ko tele u šarena vrata. Važno mi je da nî lûda što baljezga gluposti, koje ne bi stale ni u kola, ni u sone i koje pas s maslom ne bi pojeo.

– A da je bez nogë i ne može orat?

– Ako ga volim, ja bi orala.

Petar je pogledao u svoju nogu, a Mateja je nastavila mudrovat:

– Bil volijo vladat selom? Bit knez?

– Nema vlasti bez bune i zavire. S druge strane, ako se neće sposobni, poštteni i pravedni privatit vlasti, vladat će lûde. Nâj ko vlada tribo bi služit narodu i činit da svima bude bolje, a ne samo njemu. Taki su ritki. Obično u početku svi budu dobri, a onda počnu tlačiti i ako priđu razumno granicu, označivaje početak svoje propasti. Pitala si me bil volijo bit knez. Ne bi volijo. U to sam siguran. Pošteno se ne može postat knez, ja nepošteno neću, mada znam da bi bijo bolji knez od bilo koga.

– Kaku bi volijo imat kuću?

– Bílu.

– Kolko veliku?

– Na kat, visoku ko tri žitne gamare.

– Kako bi je pokrivo? Ko bi dize slamu tako visoko?

– Pokrivo bi je cripom.

– Odakle ti crip?

– Pravijo bi ga. I ciglu. Peko bi blato. Moro bi prî gradnje kuće imat ciglanu i ispec svu ciglu i crip. To ti je ko kad pečeš kolače. Prvo se umisi blato, pa onda nabije u kalupe i potlje tog suši i peče. U Divoševci Vukovci

61 crkonce – pomor stoke

ima je ciglanu i peku ciglu. Ivan sve zna kako se radi. Ako dođe u Mikanovce, mogo bi nam on praviti ciglu.

– Znači, tvoja bi kuća bila zidana od cigle. Kod nas u Mikanovci nema ni jedna taka.

– U Divoševci ima je dvi, al nisu baš velike.

– Ta bílâ kuća, bil imala jednu il dvi sobe ko naša i šta bi se nalazilo na katu?

– Imala bi deset soba. Na katu bi bile isto sobe i to za spavanje.

– Ne razumim. Većina ljudi ima jednu sobu u kojoj svi spavaju, jedu, rađaje se i umiru. U toj sobi prave kobasice kad je svinjokolja, a žene tkaje i rade ručni rad. Bogatiji ima je dvi sobe.

– Znam. I u Divoševci je tako. U sobi bude šest kreveta. Kod nekoji familija deset i više. Spavaju jedni do drugi.

– Kako se ljube i rade nô?

– Koje nô?

– Ko da ne znaš. Mislila sam... Kako prave dicu?

– Baća je počeo, ajmo – šapne ženi jedan iz take sobe. I onda zaškripe svi kreveti.

– Ti oćeš da svaki oženiti par ima svoju sobu?

– Da.

– Svědno, šta će ti deset soba?

– Imaću pet sinova i ako svaki od njija bude imo samo dva, biće nas puna kuća. Još će i falit soba. Jedan il dva čojeka sami uz najbolju volju, ako se radi o težem i važnijem poslu, ne mogu puno uraditi, a kad se pet sinčina složno privati rada, onda nema tog šta ne mogu. Svaki moj oženiti sin i unuk imaće svoju sobu u bíloj katnici. Jel bi ti volila da neko dva pedlja od tebe gleđe kako se ljubiš i radiš nô?

– Ne znam. Valda ne bi. A možda bi mi bilo svědno. Mislim da će se u tvojoj kućerini otuđiti jedni od drugi. Nî loše divaniti, razminjivati mišljenja, savitovati se pa i svađati. Dobro je da dica, osim dáde i máme, ima je još bake, tetke, ujne i strine.

– Ne bi moji bili stalno u svojim sobama. Posidovali bi dvi sobetine u kojima ne bi niko spavo, već bi svi zajedno jeli, divanili, koješta radili i pivali.

– Naša kuća je najveća u Mikanovci. Široka je dva i po fata, a dugačka pet. Kolka će bit tvoja bílâ katnica?

– Biće dugačka deset fati, a široka i visoka pet.

– A odžak?

– Odžak bi se izdizo povr krova. Izgleda bi ko kapela na nebu. Rode bi na njemu pravile gnjizdo. Ognjište, di bi se kuvalo, imalo bi zidanu kubu⁶². Ulaz u kuću bijo bi od drumu s okovanim rastovim vratima da ji razbojnici ne mogu razvalit. Isprid vrata napravili bi trim.

– Ne znam kako si to zamislijo.

– Vako. Stupovi trima biće od cigle, al okrugli, skaline rastove i da se sa svake strane trima može sidit između stupova i kuće.

– Ja tako šta nisam nigdi vidla. Kolko bi kuća imala pendžera?

– Imala bi od drumu dole tri sa šalufima⁶³, a na katu čet. I još jednu veliku okruglu sliku pod krovom. Gore na katu napravili bi devet il deset soba za spavanje, dole dvi velike di bi svi obitavali, što sam ti već reko, i još jednu od drumu s kubom. Ispod nje bi bijo podrum, isto s kubom. Ta bi soba bila najbolja.

– Ko bi u njojzi spavo?

– Ja i moja žena. Kad bi se ti udala za me, imali bi sigurno puno dice, pa kad se i oni ožene i dobiju dicu, orila bi se graja, cika, veselje. Svi bi vridno radili, imali bi sve šta nam triba i uživali bi. Samo je važno jedno, a to je da se slažemo.

Mateja je na ve Petrove riči ušutila. Drugi put ću ti divanit štaj bilo šnjom. Situacija se jako zapetljala. Za sad da znaš da Petar nî uspijo napraviti najveću kuću. Prid kraj života pozvo me je i zadužijo da ja uradim sve nako kako si je on zacrtio dok je ličijo ranitu nogu. I još je dodo da je obavezno napunim dicom. Prazna kuća, reko je, ne vridi ništ.

– Zašto nî uspijo? – pito sam dida Grgu.

– Za danas nek bude dost. Dođi sutra pa ću ti sve to razjasnit – odgovorijo mi je.

Lito je 1798. Čim je stoplilo, odlazijo sam priko dana ležat na mirino sîno i u glavi slago sve šta sam čuo od dide. Drugima je dodijo svojim pripovitkama, al meni je sve zanimljiviji. On zapravo oće da se ne zaboravi o njegovom did Petru, a i o njemu. Sigurno bi tijo da zapišem šta mi je divanijo, al mi to nî reko. Misli valda da se sam moram sitit, pa sam odma nabavijo papir, pero i crnilo i sastavijo pripovist iz Petrovaradina i Šarengrada. Ujutru ću o razbojnicima, a onda kako je Mateja ličila Petra.

62 kuba – ciglom zidani strop podruma, ognjišta, sobe ili dio zida iznad prozora

63 šalufi – rešetkasti kapci na prozorimaza reguliranje svjetla i propuštanje zraka u prostoriju

U glavu mi je odjedanput došla škola. U selu se svađaje oko tog tribal prvo izgradit školu il crkvu. Skoro svi su da se sruši stara crkva koja je u lošem stanju i izgradi nova koja će bit lipša i veća od svake seoske. Nek bude velika skoro ko đakovačka il vinkovačka. Vukovci, Milinkovići, Abjanići, Kablarevići, Lošići, Kunarovići, Martinovići, Svirci, Sokačići, Stojanovići, Jurići i Babaići su najglasniji u tome da se može orat i kopat bez znanja čitanja i pisanja. Pivaje u kolu:

Ni moj otac nî zno pisar biti,
zno je samo dobro vino piti.

Naši stari nisu pisat znali,
al bolje su neg mi uživali.

Volim dite za krmci poslati,
neg da uči u skulu ga dati.

Protiv njija su Ručevići, Nikolići i Petričevići. Oni oće odma školu.

– Svako dite je teško brime na kog valja potrošiti vrime. Ako neš, ti si neprijatelj i pogubitelj svoje dičice – kaže Kuzman Nikolić did Grgi kad raspredaje o odgajanju i obrazovnju. Tuna i Pavo u birtiji pripovida je o važnosti pismenosti, al izgleda da divane u vitar.

Ja sam na strani njija dvojice, ne zato što su mi brat i bratić, već što mislim da je jako važno da svi u selu znaje čitat i pisat, al šutim kod prepirki. Ne mišam se u žestoke svađe u kojima su moji sigurno u pravu, al ji ima manje. Nama Petričevićima zapravo ta škola i nî tolko važna jerbo i bez nje naši se znaje služiti perom. Drugima oko nas bi više koristila. Tri frtalja⁶⁴ ljudi u svakoj župi ne zna ni jedno slovo. Oni dugo neće progledat i vidit korist od pismenosti. Teško će svatit da triba izgradit školu što prî. U nekim selima ona je već uzidana i radi. Možda kod nas u Mikanovci još nî sazrilo vrime za nju i ne triba srljat.

Did-čičo misli da je osim čitanja i pisanja važno računanje koje se isto mora učit u školi. Upravo je pokazo Pavi i meni zanimljiv račun koji je otkrijo:

$$3 \times 37 = 111$$

$$6 \times 37 = 222$$

$$9 \times 37 = 333$$

$$12 \times 37 = 444$$

64 tri frtalja – tri četvrtine

$$\begin{aligned} 15 \times 37 &= 555 \\ 18 \times 37 &= 666 \\ 21 \times 37 &= 777 \\ 24 \times 37 &= 888 \\ 27 \times 37 &= 999 \end{aligned}$$

Pavo je odma odgonetnijo zašto je to tako: $111 \times 2 = 222$, $111 \times 3 = 333$. Došlo mu je u glavu da bi se slična tablica mogla napraviti s rezultatima 111111 pomnoženim s 2, 3 i tako do 9. Kako je $111111 = 3 \times 37 \times 11 \times 91 = 33 \times 3367$ dobijo je:

$$\begin{aligned} 33 \times 3367 &= 111\ 111 \\ 66 \times 3367 &= 222\ 222 \\ 99 \times 3367 &= 333\ 333 \\ 132 \times 3367 &= 444\ 444 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} 165 \times 3367 &= 555\ 555 \\ 198 \times 3367 &= 666\ 666 \\ 231 \times 33\ 67 &= 777\ 777 \\ 264 \times 3367 &= 888\ 888 \\ 297 \times 3367 &= 999\ 999 \end{aligned}$$

Pokazo je svoje otkriće did-čiči i on se razveselijo. Pofalijo mu se s još nekoliko računarski otkrića do koji je došo:

$$\begin{aligned} 1 \times 91 &= 091 \\ 2 \times 91 &= 182 \\ 3 \times 91 &= 273 \\ 4 \times 91 &= 364 \\ 5 \times 91 &= 455 \\ 6 \times 91 &= 546 \\ 7 \times 91 &= 637 \\ 8 \times 91 &= 728 \\ 9 \times 91 &= 819 \end{aligned}$$

Pojasnijo je kako se u prvom stupcu rezultata brojevi povećavaju od 0 do 8, u drugom se smanjivaje od 9 do 1, a u trećem se opet povećavaju, al od 1 do 9.

Did Grga nî volijo računat. Kad je tribo pomnožit dva broja da se dobije koliko njiva ima fati, obraćo se meni i tako sam zapravo vidijo koliko je važno računanje, ter ga zavolijo. Ide mi dost dobro i did-čičo kaže da sam prilično nadarit. U zadnje vrime nî mi teško satima množit, dilit

i kvadrirat i onda uspoređivat šta sam izračuno. Puno put dobijem lipe rezultate. Otkrijo sam kako mogu lagano izračunat 42 i 23. Pomnožim s 2 prvu znamenku, onda to šta dobijem s drugom i dopišem 0. Tom rezultatu pribrojim broj dobiven od kvadrata prve i kvadrata druge znamenke.

$$47 = 2 \times 4 \times 7 \times 10 + 1649$$

$$23 = 2 \times 2 \times 3 \times 10 + 409$$

Kvadrirat brojeve koji završavaju s 5 mogu tako da broj koji je isprid 5 pomnožim s brojem koji je za jedan od njega veći i dobivenom umnošku pripišem 25. Na priliku:

$$65 \times 65 = 6 \times 7 \times 100 + 25 = 4225$$

$$115 \times 115 = 11 \times 12 \times 100 + 25 = 13225$$

Računanje mi postaje sve veća ljubav. To je valda zato što nemam curu.

Sviđa mi se samo Anica Cvrkovića, al ne znam kako ću joj prići i nešta je pitat. Jedino sam Tuni spomenijo šta me tišti. On me je svatijo i povirijo mi se da ludo voli Mandu Nikolić. Dok smo jašili poljem, kazo je da mu se učinilo izdaleka kako vidi svoju Mandu. Kad smo došli bliže, Mande ni iz korova. Il se sakrila, il se njemu pričinjavaje utvare.

Prolaze dani sve brže i did Grgi je glavna briga što se Tuna ne ženi. Ima dvadeset tri godine i vrime mu je smirit se i pristat se bečarit. Svaku večer je u birtiji do neko doba noći, a ne fali ni u jednom kolu. Bab Luca mu pridlaže nekoliko cura koje bi odgovarale za njega, a on se samo podsmijava i odmajiva glavom. Kaže da se neće ženit. Ja sam siguran da ne misli tako. Već neki i u selu znaje koliko se dugo pogledava s Nikolića curom koja ima šesnajst godina i pritpostavlja da je ona glavni razlog njegove otrovane duše. Pokraj nje u kolu nî igro sto dana.

Šumarija je tražila šumara i on se prijavijo. Primili su ga, jerbo je zno čitat, pisat i računat, a otpali su nî što divane kako škola ne triba. Sad su zavidni i pripovidaje koješta protiv mog brata. Uoči našeg kirbaja Tuna se u kolu pojavijo u šumarskom odilu. Imo je i šumarsku torbu. Manda je, kad ga je spazila, ustreptala i onda se u kolu raspivala:

Igra šumar i na njemu torba,
zacibo se ko u loncu čorba.

Dika šumar, pa mu šuma vene.
Vene i on što ne ljubi mene.

Moja máma mene nagovara,
da namignem na mladog šumara.

Sedam dana nisam vidla diku,
osmi danak došo mi na sanak.

U subotu molim pet crkveni,
da mi dojde mili i rođeni.

Oj suboto najmiliji danu,
dojdi diko, biću na divanu.

Subotom mi najslađa večera,
kad se dika šeće kraj pendžera.

Kad se dika u kolo uvati,
oma mi je kolo veselije.

Ja ne mogu ljubiti nemilo,
ma ne znala šta je muško tilo.

Sutra, na Svetu Klaru, Manda Tunu potlje mise daje u prolazu papi-
rić s tri riči.

– Sviđaš mi se – čita on odma i u njemu se sve minja. Proključava
mu krv i tilom mu prolaze trnci. Najveći bečarina se zabezknijo. Na licu
mu zaigrava smijak. Meće papir u džep i duboko diše otvoriti usti. Stoji ko
lipov svetac⁶⁵. Zatvara oči i onda poseže rukom u džep. Vadi dobiveni papir
i pilji u njega ko nearan⁶⁶. Kad je malo došo sebi, okrenijo se i vidijo da je
Manda pet koraka od njega i gleđe ga. Istog trena joj prilazi i šapće:

– I ti se meni sviđaš.

Uveče je bilo kolo ispid birtije i njija dvoje su igrali jedno pokraj
drugog. Išli su zajedno kući i ona je pridložila da se poljube prid njenom ka-
pijom. Odonda su nerazdvojni, al neće da se žene. Njiova ljubav mlogima
smeta i tužili su ji župniku. Velečasni Franjo Makaranović nekoliko je put
bijo i kod Nikolića i kod Petričevića. Mandin otac vako mu je reko:

– Ja u svoju ćer imam povorenje. Poslušna je i vridna, u sveme

⁶⁵ lipov svetac – kip

⁶⁶ nearan – koji ima mentalne poteškoće

je stani, pa gleđi. Nî ona od nî što se krste na svakom čošku. Nju niko ne
može pokorit. Zna štaj dobro, a šta nî i ne može je se natirat da čini no šta
nî pošteno. Sama je naučila čitat i pisat. Zna divanit švapski, a i mađarski.
Naučila je i latinski. Jako je nadarita za sve. Kaže da voli Tunu, a sigurna je
da voli i on nju i ja joj neću branit da šnjim divani. Otac sam joj, al joj ne-
mam pravo kvarit sreću.

– Nî pošteno živit nevinčani. To je bludničenje. Neka se ožene kad
se tako vole. Bog mora ozakonit da su jedno tilo – kazo je župnik dobro-
ćudnom starcu.

– Moja Manda misli da Bog baš oće da ona i njen Tuna žive vako u
ljubavi i da ne moraje žurit sa svatovima – odvratio mu je stari Nikolić.
Velečasni se držo svog ko pijan plota i zapritijo je batinama. Ošo je nadr-
ndan.

Did Grga je mislijo najbolje o Nikolićima, a upozno je i Mandu i
svidala mu se u sveme.

– Volijo bi više od vas, velečasni, da se ožene, al ne moš vragovima
zapovidat. Lipo im je i kažu da ne moraje srljat prid oltar – reko je popu s
kojim se dobro slago, iako su se žestoko sporili oko toga tribal prvo praviti
školu il crkvu.

Tuna i Manda su se volili svaki dan ko niko na svitu. Gledili su se
zaljubito i grlili se ne sakrivajući se. Nî im smetala ni jesenja magla i kiša, ni
zima i snig. Kad je neko dobro i kad koraca svitom u miru ko oni, svako mu
je vrime na poseban način lipo. U proliće njija dvoje odaje poljem pokraj
rascvitalog drveća i gleđu leptire i lastavice. Zalaze u šumu koja je istom
prolitala. Side na rubu Kaluđera⁶⁷ i pripijeni gleđu bistru vodu.

Ženićemo se kad mi budemo tili – govorili su i jedno i drugo svima
koji su ji pitali kad će bit svatovi. Tuna je zaboravijo birtiju. Dāda Roka je
ko i Mandin otac i ne kaže sinu ni rič za curu i ženidbu. Po njemu svako
sam mora odlučiti s kim će živi i on se neće mišat u biranje snaje i datuma
svadbe.

Tuna i Manda nisu propustili ni jedno kolo. Manda je i dalje u pi-
smi glavna. Mesečina je ko dan i ona o njojzi reda pisme, jednu lipšu od
druge, a dvi je zapivo i Tuna:

Al je obnoć lipo selom proći,
zvizde sjaje, a cure pivaje.

⁶⁷ Kaluđer – naziv kanala koji se nalazi južno od Mikanovaca

Misečina od Boga poslata,
rad momaka i rad divojaka.

Misečina uprla u granje,
al je lipo za ašikovanje⁶⁸.

Misečino, idi do nevolje,
rad tebe se ljubiti ne more.

Misečina kano sunce sjaje,
na kraj sela nečja kera⁶⁹ laje.

Misečina pendžer obasjava,
vidijo sam di mi draga spava.

Misečino, da znaš divaniti,
bil mi mogla Tunu pozdraviti.

Misečina, misec u oblaku.
Čekaj, Mando, mene na sokaku.

Tuna od vremena do vremena zađe u Nikolića sobu, šta u selu nî naročita ritkost, al da cura zalazi prî udaje u momkovu kuću, to se još nî desilo. Manda je prikinila pridrasude i o tome. Skoro je domaća kod Petričevića. U nju se zaljubijo mali Pavin Ivan koji je proodo i zna kast nekoliko riči. Manda mu piva i donosi medenjake, a on joj kaže *tina Mada* što ga je naučijo Tuna. Za *Madu* nema šta mu ne bi dala.

Pavina Luca se izborila da se svaki dan Petričevića sinija prekrije tkanim stoljnjakom. Mali Ivan je povuko stoljnjak i polupalo se sve šta je bilo na siniji. Did Grga nî prigovorio ni jednu rič. Drugi put je Ivan privrniyo amper vode i cila je soba plivala. On je gaco po lokvama, a dok je bab Luca psovala, Manda se smijala od sveg srca.

– Baš je sladak – divanila je i čudila se kako je dite napridno i pametno. Igrala se šnjim, a onda nastavljala s Tunom. Nî se previše obazirala ko gleđe kako se njija dvoje maze.

Luca je slično pokušavala sa svojim čojekom, al nî išlo. Pavine su

68 ašikovanje – udvaranje

69 kera – pas

misli u Đurđanci il u Glavniku di klasa žito. Ko što čudljivi Lovro uživa u konjima i živinama, tako Pavinu dušu razgaljiva zlatno klasje, zreli kukuruzi i žute bundeve, a i što je posto korporal pa često ide u Babinu Gredu stržarit na Savi.

Tuna i Manda su mlogima uzor, a velečasnom i dalje noćna mora. Slično bi tili i drugi momci i divojke. Tako kako oni odaje zajedno i vole se, lipše je nego da su oženiti. Bab Luca u zadnje vrime dvoji šta o njija dvoje misli Bog. Ona je svog prvog sina Roku rodila s petnajst godina, s devetnajst je imala troje dice i bila starija snaša. Nî joj bilo lako, mada je drugim ženama puno teže.

Ja bulaznim dan-nadan kako bi prî ženidbe živijo s Anicom ko Tuna s Mandom. Obijađam oko Anicine kuće i ne znam još uvek kako krenit šnjom. Kad bi među nama počelo volenje, potlje bi bilo bez problema i lipo. S papirićima je zgodno, al moja Anica nî Tunina Manda. Ona ne zna čitat, a da i zna, prva sigurno ne bi tila napisat *Sviđaš mi se*.

Manda je u nedilju bila s Tunom, a kad je došla kući uzela je pero i na papiru izrazila šta čuti. Ujutru rano dočekala ga je ispid kuće kad je išo u šumu i metila mu pismo u torbu. Bez riči ga je poljubila i otrčala u avliju. On je prošo nekoliko kuća i latijo se torbe. Šaputo je njene napisane riči:

Jedini! Još lebdi naš sinoćnji susret u mojoj mašti. Još uvek osićam na svom tilu tvoj topli dodir, a srce mi plavi tuga. Noćas te nema. Nema blagi očiju da me pri sviči obuvate pogledom, nema topli ruku da me zagrole. Sama sam, a srce čezne za tvojim zagrljajem. Moje ruke žude za tvojim tilom.

Rođeni, kako si ti divan! Kako mi godi tvoja milina! Kako si pažljiv i drag. O, da samo možeš znati kolko mi znače tvoji osićaji koji prodiru iz svakog tvog dodira. Oni su melem mom napatitom srcu, studena voda u vrelini litnog podneva, oni su izvor moji radosti, moji nadanja i sreće. Milujuć te, ja stičem novu snagu za borbu života, našu ljubav.

Stalno mislim na te. Voli te tvoja Manda.

Ljubljeni, pivaj!

Pisma srce liči.

Ljubi!

Ljubav uvek srići.

*Da sam slavuj, ptica mala
i da imam njenu moć
sletila bi na tvoj pendžer
i pivala cilu noć.*

Možda su mlogi ljudi protiv gradnje škole baš zato što bi se mladi mogli pismima sparivat, dogovarati sastanke i voliti izdaleka. Stari oće da oni određivaje ko će s kim i kako živiti. Po njima i crkvi prî vinčanja nema grljenja, milovanja, ljubljenja i spavanja skupa. Samo bratski poljubac i to kad su zaručiti. Vrime od zaruka do svatova mora bit što kraće. Mislim da Bogu taka ženidba nî draga nit je njegova volja da se prî vinčanja neki skoro ne vide.

Did Grga ne misli ko ja. Tijo sam i o tome divanit šnjim i vrebo sam priliku. Kad smo se našli nasamo u sobi, nisam imo kuraže odma početi o Anici. Obijađo sam ko mačak oko vruće kaše.

– Đuro, izračunaj mi kolko je 327 puta 43 – zapovidijo mi je iznenada dida.

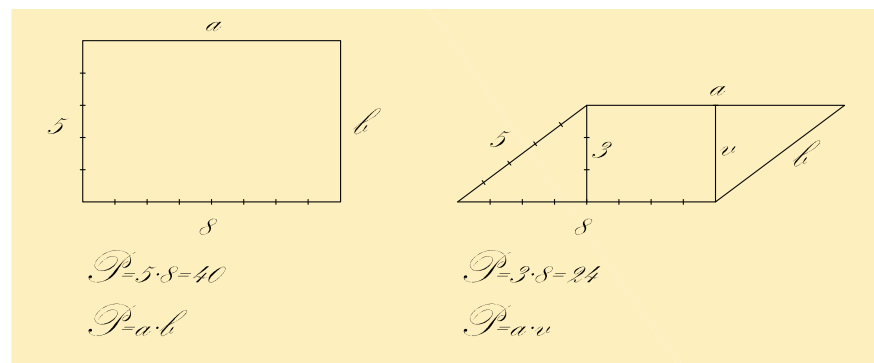
– 14061 – odgovorijo sam skoro isti čas.

– Jesi siguran?

– Da.

– Ne valja tolko žurit. Moš lako pogrišit. Tijo sam te pitat kako se izračuna površina njive ako brazda nî na leniju pod vinkl⁷⁰. Brat Marko kaže da se onda ne može pomnožit dužina brazde i širina njive na leniji. Meni to ne izgleda razumno. Siguran sam da Marko nî u pravu.

– Ti nisi u pravu. To ide vako – reko sam i nasliko na papiru njivu:

⁷⁰ pod vinkl – pod pravim kutom

– Površina njive nî 50 četvorni fati, već 40.

Dida je nastavijo zapitkivat kako se računa površina kad njiva ide u špic, a kako kad su sve strane nejednake i nisu usporedne. Meni se nî dalo objašnjavati, već sam prominijo divan.

– Jel tvoj did Petar tijo ić u vojnu školu? – zapito sam i did Grga je jedva dočeko da može govoriti nî šta najbolje zna:

– Jok. Bilo ji je sedmero, on je bijo najstariji i otac je odredijo da bude vojnik. Petru se to nî sviđalo, al ga niko nî pito šta bi. Moro je otić od kuće. Uvik mu se činilo da su ga njegovi odbacili.

– Odrekli su me se. Ko da nisam njiov – govorijo je čim se toga sitijo. U glavu mu je dolazijo arač u krvi kad su Turci uzimali na silu najsposobnije momčice od deset do petnajst godina starosti i od njija stvarali janjičare s kojima su zauzeli pō Evrope. Matere su plakale za otetim sinovima. Nikad ji neće vidit. A njega su njegovi dali u vojsku dragovoljno, niko nî plako i niko nî žalijo što ga možda više neće vidit.

Kad sam drugi put slučajno u sobici zateko did Grgu i tijo mu kast kako smo Tuna i ja jašili konje i utrivali se pokraj Cvrkovića šljivika, on je opet imo drukčje misli. Nî se osvrto na moje riči, već je narapijo o nîme šta mu se stalno vrzmalo u glavi:

– Tebe sigurno zanima šta su radili Petar i Mateja kad su ostali sami u krevetu. Mazili su se i milovali i od toga je zarasla njegova rana.

– To si mi već pripovido.

– Ja se ne sićam.

– Malo si previše popijo vina.

– Onda o njima neću. Kast ću ti samo jedno, to ti sigurno nisam nikad reko. Bijo si mlad i ne bi svatijo. Sad oćeš. Ja sam pod stare dane spozno šta znači ljubav svakom čojeku i svakoj ženi. Ljubav je čudo koje liči, ali i ubija. Da se Petar i Mateja nisu tako jako volili, njegova rana bi se zagnojila i morali bi mu odrezati nogu il bi nastalo otrovanje i smrt.

– Mene zanima nešto drugo. Jesul Petričevići živili od pamtivika u Divoševci?

– Petar mi je ispriopovido da su njegovi živili u Bosni i da su neki Petričevići pobigli prid Turcima priko Save u Divoševce, a neki su ostali. Dvisto godina nisu imali nikaku vezu.

– Ko je prî sto godina naučijo Petra čitati i pisati?

– Petra je kad je imo osam godina naučijo pisati njegov dida koji se zvo Matej, a tog Mateja jedan od Vukovaca koji je učijo za popa. Petar je naučijo mene, a ja tebe. Mog oca Martina nî zanimalo čitanje, a nî mu ni išlo.

Ljutijo se na me kad sam čito i piso.

– Bolje da radiš nešto korisno. Tvoje pisarije neće gledat niko. Ja ne vidim nikaku korist od pisanja – kazo je mlogo put. Volijo je orat, kopat i svinje čuvat. Zno sam da nî u pravu što se ljuti. I dan-danas zafaljujem did Petru na podaritom znanju.

Did Grga je ušutijo potlje podsićanja na pokojnog oca. Zasuzile su mu se oči, pa sam se ja moro oglasit obećanjem koje je jedva dočeko:

– Zapisat ću sve šta si mi reko o sebi i o Petru. Možda će se dvisto godina potlje nas nać neko kog će to zanimat.

– To je jako dobro. Samo teško će bit saćuvat spise. Da se ne izgube, bilo bi dobro metit papire u veliku flašu i zakopat u temelje kuće. Ko bude rušijo kuću, naće ji i onda će se znat sve. Već se zaboravilo kolko je did Petar bijo velik čojek, a i bab Mateja. Nî loše da se zna i o nama.

– Ja sam tijo napravit rodoslovlje nas Petrićavića od Petra i Mateje do Pavinog Ivana. Uvik je bilo prećeg posla. Poćeo sam, al mi nî išlo i zato bi volijo kad bi to ti uradijo. Ja ću ti pomoć. Zapiso sam kad je ko rodit, kad je umro i ko se s kim ženijo.

– Pokušaću. Znaš šta me još zanima?

– Šta?

– Jel Mateja znala ćitat?

– Nî, al je naućila. Dok su se mazili u krevetu, ona je iznenada zagućutala: – Ja bi tila ćitat, a i pisat. Oš me naućit?

– Može odma. Meni je moj dida reko da prvo tribam svatit kako se svaka rić sastoji od slova. Rić mateja je od m, a, t, e, j, a. Prvo moraš znat svaku rić rastavit na slova.

Za sat vrimenta Mateja je naućila slovkanje. Išlo joj je dobro. Potlje je Petar nastavijo ućenje ćitanja tako da je islovko neku rić, a ona je morala kast koja je to rić. Pogodila je svaki put. Petar je prizno da je njemu više vrimenta tribalo za to. Drugi dan joj je pokazivo kako se piše koje slovo. Ona je donila jednu glatku dasku i on je drvenim ugljem škrabo po daski. Naškrabano su brisali vlažnom krpom. A ko *avlija* piše se vako. Vô je *U* ko *uvo*, *G* *glava*, *K* *kika*⁷¹, *N* *nos*, *V* *vrat*.

Već sutra Mateja je ćitala i pisala JA, TI, MI, a za pet dana znala je sva slova. Petar je u svom ruksaku imo dost listova papira, nekoliko gušći pera i crnilo. Da bi se pisalo po papiru, mora se pero umoćit u flašicu u kojoj je guća mrkoplava voda. Mateja se prva sitila da bi mu mogla nešto lipo porućit pisanjem. Onda je on njojzi odgovorijo i tako nisu divanili, već se dopisivali. Moš ovdi vidit i proćitat šta su sve švrljali.

71 kika - kosa

Uzo sam požutite papiriće i čito na glas:

Tvoja uvik.

Stalno mislim na te.

Ti si mi sve.

Ljubim te.

Žudnja za tobom ara mi tilom.

Najdraži, prisladak je dodir tvoji usana.

Kad te vidim, moja krv uzavri. Žedne usne potraže tvoje, a kad se spoje, sve zaboravim.

Najdraža, jedina, bi ću samo tvoj uvik.

Volim te.

I ja tebe.

Pristo sam ćitat jerbo je did Grga reko kako je on sve te papiriće vidićo stoput. On je nastavijo svoju pripovitku:

– Petar je Mateji izdivanijo kako je njen brat izazvo tućnjavu u Petrovaradinu.

– Svi moji začas planu – kazala je Mateja, ter dopunila izrećeno:

– Onda polude. Od mog dide otac je tako ubijo Turćina i naši Rućevići su odonda živili u šumi kraj Jošave. U Mikanovce smo došli prî osam godina i sad smo najbogatiji. Svi su nam zavidni i ne vole nas.

– Zašto je taj tvoj pradid ubijo Turćina?

– O tom naši ne divane. Teta mi je kazala da je taj Turćin bijo paša. Bijeo je mlad, jako lip i sviđo se ženama. Bijeo je obisan i mislijo je da može sve. Onda je to bilo uobićajito da spava s kojom ženom oće. Pošalje po nju svoje ljude i odvedu je s kopanja njemu u krevet. Teta kaže da su neke jedva čekale da im se tako šta dogodi, a neke su opet cili život proklinjale dan kad su morale imat drugog na sebi. Moš mislit kako je bilo i jednima i drugima kad su baš onda zanile dite. Teta kaže da je zato pradida ubijo mladog i olog⁷² pašu.

– Ja sam ćuo da su isto to prî Turaka radili velikaši i da je glavni razlog seljaćke bune spavanje plemića s nalipšim curama i snašama – reko je Petar, na šta je Mateja svoje nastavila:

– Kod nas su plemići Horvati bili vlasnici svega od trinajstog vika, a potlje nijia Gorjanski. Teta kaže da su i oni ćinili sa ženama isto, a i kad su njiovi posidi krajem petnajstog vika pripali Biskupiji bosansko-ćakovaćkoj, ništ se nî prominilo.

Opet se ubacijo Petar:

72 olog - oholog

– Ustvari svi grofovi i popovi bili su isti ko razbojnik kojem sam odsiko glavu. On je tijo unić kroz pendžer nevinnoj curi, a plemstvo i svećenstvo pošalje svoje podanike da im dovedu u postelju nê koje oni požele. Meni tako šta ne bi bilo užitak. Za me su taki ljudi slabići koji ne znaje šta je ljubav i zaslužili su svi isto što turski paša i razbojnički arambaša. Nažalost, samo ritki silovatelji ostanu bez glave. Ja sam prisudijo jednom, tvoj pradiđ drugom.

– Moja tet Janja kaže da taj njiov Glavni nî valda nikad spavo s nevinom curom, pa je tijo sa mnom. Da nî tebe, i ja bi prošla ko moja prabaka.

– Možda u tvojim žilama ima turske krvi.

– Možda, ko zna.

– Ko zna kake sve krvi ima u mojim žilama i u žilama sviju ljudi.

Mateja je uveče sila na drva u avliji pokraj brata Andrije i pitala ga za Petra. Nikad još nisu tako lipo divanili. On se raspripovido o najboljem drugu:

– Može sabljom u zraku pripolovit jabuku. Kad su Mađari navalili na me, on je jednom odsiko komad uveta, a drugom metijo sablju pod bradu. Da vidiš kako su svi šnel curik⁷³.

Petru je najveća mana šta je pripošten i ludo kuražan. On bi za pravdu poginijo. Teško mu je svatit da ne može bit sve pravedno i onda ga to izluđiva.

– Kako? Ne razumim.

Bilo nas je stopedeset. Jedanput kad je bila najveća pripravnost zato što se mislilo da će navalit Turci, ja sam pridveče izišo iz kasarne i ošo u birtiju po vino. Kad sam se vraćo s punim ruksakom flaša, zaustavijo me komadant Petrovaradina. Ja sam ga gurnijo i pobigo. Ostavijo sam usput ruksak u grmlju i vratijo se u kasarnu. Niko, osim Petra i Ivana, nî zno da sam nekud išo. Sakrijo sam se kad je došo komadant s oružanom pratnjom, jerbo sam se bojo da bi me pripozno da me vidi. Tražijo je mene. Nî zno kako se zovem, pa je sve postrojio. Dežurni Mađar mu je reko kolko nas mora bit. Kad je brojo, bijo je sumrak i Petar je neopazito prominijo misto tako da je brojno stanje bilo u redu. Ponovijo je izbrojivanje i zabunijo se za deset. Bilo nas je previše. Treći put je nabrojo samo dva više. Izgledo je čudno i neki su mu se počeli smijati. Možda je bijo pijan. Psovo je majku nome ko ga je gurnijo i onda je iznenada odredijo da se šiba Mađar koji mu je dō befel⁷⁴ kako je sve u redu i koji mi je potlje opsovo isto šta i komadant. Mađar je moro leć priko uske sinije napravite baš za to. Svezali su mu ruke za nožice i onda ga je udaro najbolji prijatelj.

⁷³ šnel curik (njem. Iskrivljeno) – brzo natrag

⁷⁴ befel – nalog, zapovijed

Da nî lupo iz sve snage, on bi moro leć za šibanje.

Petar je smatro da je nepravda šibanje Mađara umisto mene. Zno je kako ne bi bilo u redu ni da me izdo i to ga još uvijek razdire.

Kad je potlje bičevanja Mađara komadant ošo, Petar me samo pito di je piće. Reko sam mu i on je išo po njega. Potlje straova za vrime pribrojanja i onda šibanja, za me je to njegovo odlaženje neviđena kuraža. Svi mi petrovaradinski Šokci smo se taj put dobrano naroljali.

– Vi se baš niste volili s Mađarima – uočila je Mateja.

– Mađar nam je bijo komandir. Zvali smo ga Glavonja. Na jednoj vižbi odredijo je da mi Šokci budemo Turci koji pljačkaje i koje oni Mađari moraje likvidirat. Petar je zapovido našom grupom i mi smo zarobili Glavonju i šnjim ošli na misto di nas nikad ne bi našli. Kad je sutra vižba bila gotova, a da nas nisu uvatili, pojavili smo se sa svezanim komandirom. Nismo imali pravo zarobljavat, al nam je svēdno čestito glavni komadant Švabo koji je iz Beča došo gledat kolko smo uvižbani. Nî tijo prid svima, već nas je pozvo u posebnu sobu i počastijo nekim finim gospodskim pićem. Ni on nî volijo Mađare.

Did Grga je uočijo da me to zadnje baš ne zanima, pa je reko da je umoran i ja sam ošo.

– Mačka i pō za minutu i pō pojede miša i pō. Za kolko minuta 30 mačaka pojede 60 miševa – pito je did-čičo Tunu, Lovru, Jakoba, Pavu i mene dok smo na drvetniku⁷⁵ gledali nebo i oblake. Lovro i Jakob su rekli za dvi minute, Pavo i ja za tri, a Tuna je mudrovo da pō mačke ne može jest:

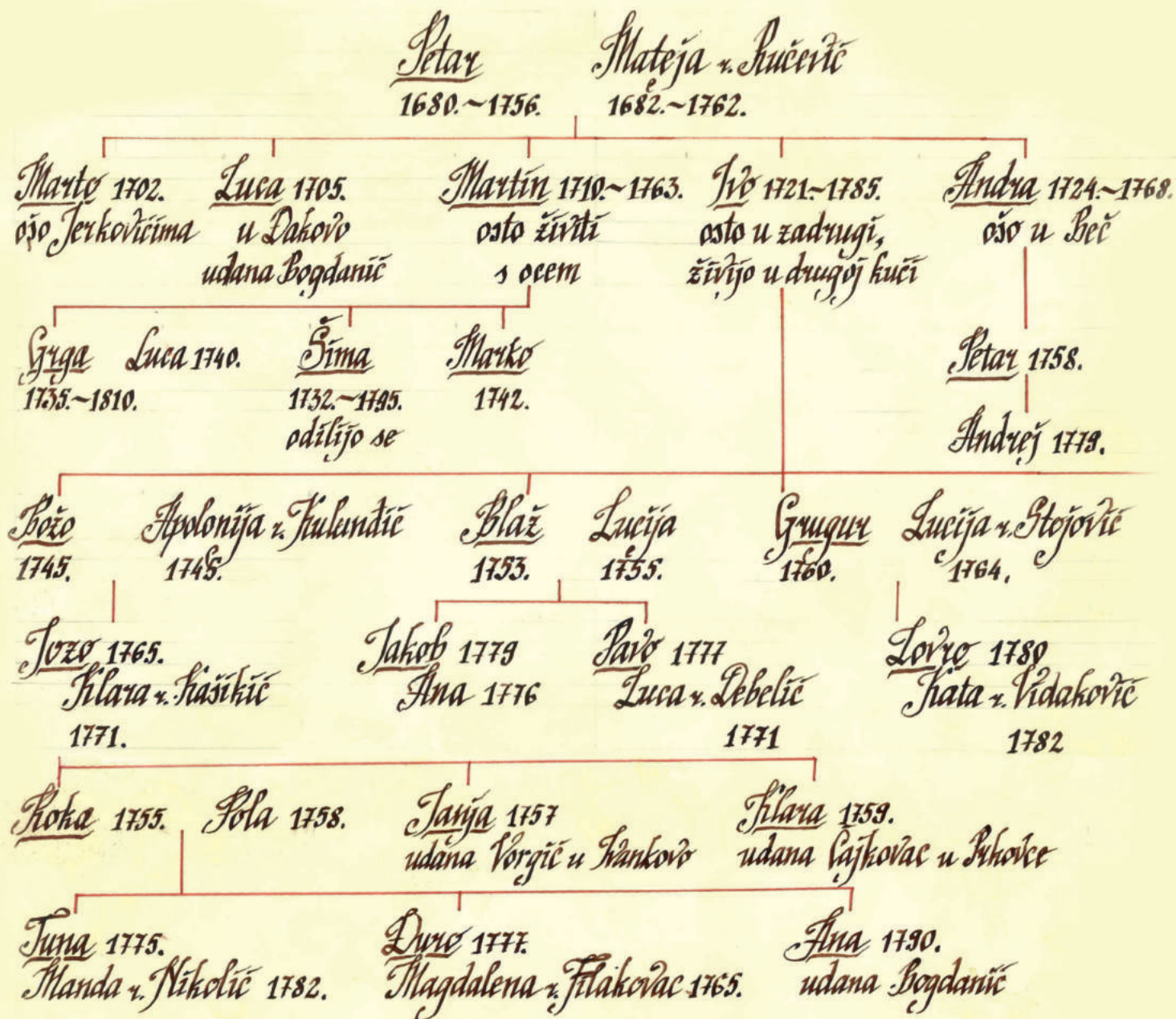
– Može bit kifla i pō krajcar i pō, pa kolko košta pet kifli?

Gadno smo se zakvačili i svako je tiro svoje. Nismo razjasnili ko je u pravu.

Did Grga je sve lošijeg zdravlja. Nî mi je još isripovido zašto Petar nî uspijo napraviti bilu kuću, školu i urediti selo da svi budu dobro, sretni i zadovoljni. Zno je razlog toga, al nî tijo kast. Više put je samo reko da je bilo nešta poput prokletstva il nekog velikog grija i da zato nî ostvarijo najvažnije. U zadnje vrime dvojio je oće mi otkrit šta o tome zna. Podsićo sam ga, a on je odgađo za drugi put.

Bila je jesen pridveče 1799. kad sam došo k njemu. Pijo je čaj. Jako se razbolijo i izgledo je ko da će izdanit. Nekolko dana nî jeo, sve ga je bolilo, kašljio je i imo unjavicu. Donijo sam mu rodoslovlje i on je zavirijo u njega. Nî imo zamirki, ter je bez oklivanja kazo da ga obisim u sobi na zid pokraj pendžera nek ga svi gleđu.

⁷⁵ drvetnik – mjesto na dvorištu gdje stoje drva

Dida je zaustijo ko da mu se nekud žuri:

– Vaj put tijo sam ti izdivanit za me najvažnije. Stari čojek triba znat da mu se bliži kraj. Kad sam ja bijo po godinama ko ti, onda me je pozvo did Petar o kojem sam ti puno pripovido i reko mi je da me određiva za gazdu. To sam isto ja sad tijo kast tebi. Moje gazdovanje je gotovo. Još godinu il dvi i pod ledinu. Možda i prî. Odlučijo sam da me ti zaminiš. Dobro sam promisljio i siguran sam da ćeš dobro upravljat zadrugom. Bolje nego ja. Važno je što znaš dobro računat i zapovidat, što si pravedan i pošten i što voliš konje i zemlju. Nî svêdno ko će i kako upravljat kućom. Triba bit kuražan i pametan. Budale tiraje inat, a ne smî se ni stalno popuštati. Kad me neke godine na poklade Mika Vinjarić tijo osramotit, ti si stô prid njega i pokazo da ima neke vajde⁷⁶ od toga što sam te učijo rvanje. Nâ moja je brndala⁷⁷ kako džabe tratimo vrime i da se ne valja prikobečivat⁷⁸. Nî bila u pravu ko ni puno put prî i potlje. Da je za rvanje bilo po njenom Mika bi sa mnom napravijo sprdnju koja bi se spominjala godinama.

Pravi gazda sasluša svakog, pa i svoju vinčanu, al onda sam odlučio šta će se činit. Samo lûda sluša ženu svaki put i pripušta joj zapovijanje iz zapečka. Tako gazdovanje vodi kuću u propast.

S ljudima, i svojima i s nima koji ti nisu ništ, nî lako izać na kraj. Ne valja bit previše darežljiv, a ni previše proždrljiv. Triba se čeljad proveselit, al mora znat kad frulu zataknit za kaiš.

Šta ti, Đuro, misliš koliko su mene volili članovi nae zadruge? – zapito je iznenada did Grga.

– Ne znam. Nekima se nî sviđalo kad si ji tiro orat, a oni su naumili u birtiju. Možda nî bilo u redu što si bijo protiv pivanja i kola.

– To nî istina. Volijo sam lipo pivanje i uživo sam slušat Pavinu Lucu, a i Tuninu Mandu iako ona nî još naša. Ko zna čija će bit. Ne sviđa mi se kad se neki napiju i onda urlaje ko kurjaci. Što se tiče kola, nisam za to da se cilu noć skače, a sutra spava. Triba radit. Nema kruva bez motike.

– Ja mislim da će dobrog gazdu volit nî koji su dobri.

– Šta znači da je gazda dobar? – izustijo je did Grga.

– Znači da donaša dobre odluke u vezi gradnje kuća, kućara i gospodarski zgrada, ter oranja, sijanja, kopanja i žetve, da kod svakog posla sve pridvidi unaprid i ljude rasporedi za rad da se ne umore, a urade puno korisnog, da je strog, al pravedan i da je duševan. Mora razumit mlade,

⁷⁶ vajda – korist, dobitak

⁷⁷ brndati – prigovarati, brbljati, trabunjati

⁷⁸ prikobečivat – prevrtat, prebacivat

stare, bolesne, zaljubite i razočarane. I mora se prilagođavati novom vremenu. Ti si bijo skoro dobar. Savršiti nema – odgovorijo sam mu. On se opravdavo:

– Teško je izać na kraj sa čudacima, linčinama i pijancima, iako i njija triba razumit i probat svatit zašto su taki kaki su.

– Možda si nekad njiove dobre pridloge odbijio, pa su zato stalno protiv svega i liče tugu vinom. Normalno je da te ne vole, ako bi bančili, a ti im ne daš vina il ji tiraš na posov.

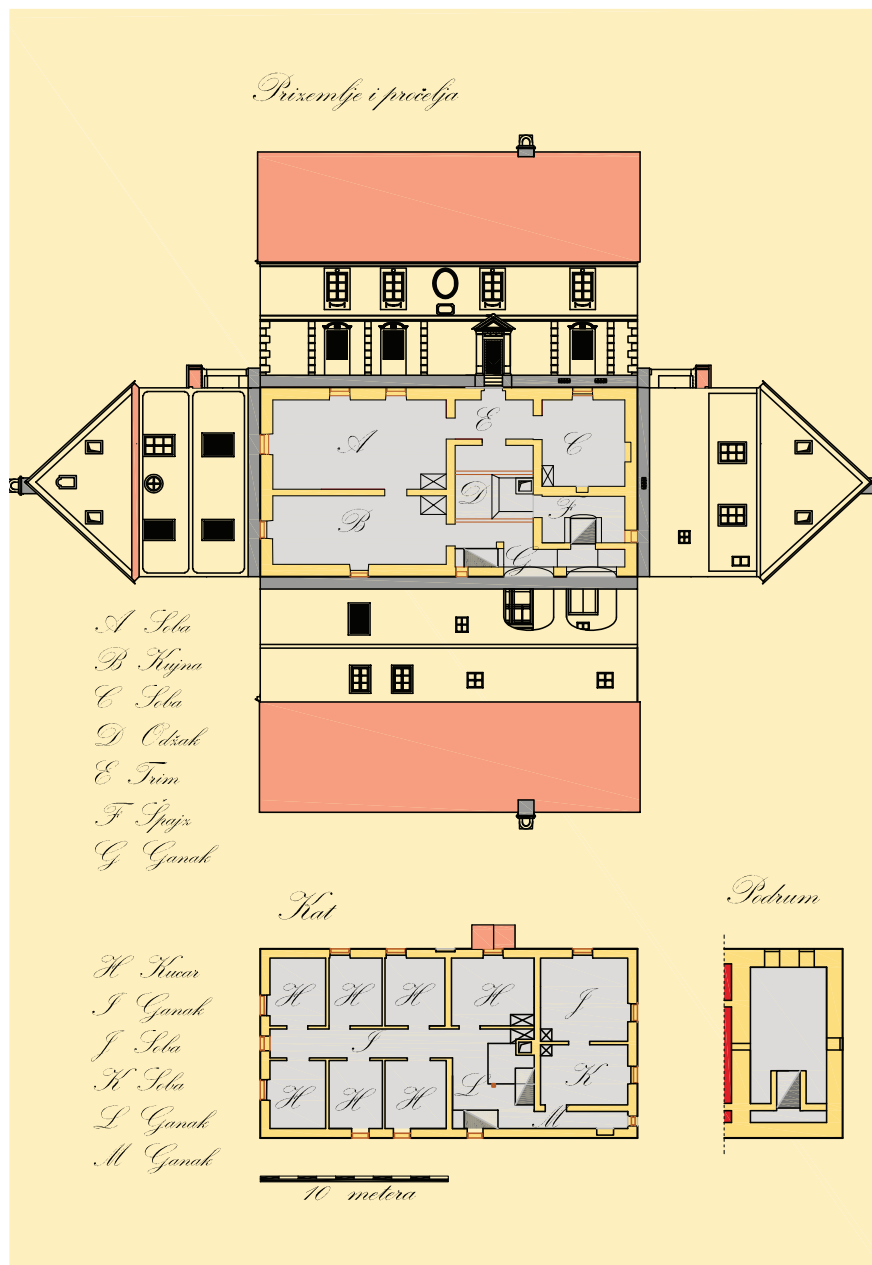
– Nî moguće odrediti pravilo kaki gazda točno mora bit. Svi smo drukčji, al to ne znači da nema loš i dobrî gâzdâ. Svaki ima svoj način vladanja. Nô šta pristaje jednom, ne pristaje drugom. Jedan stalno galami, lupa šakom o siniju i nî strog, dok drugi ne povisi glas, a boje ga se i mladi i stari ko vrag tamjana.

– Kako su izgledali zadnji dani did Petra i prvi tvog gazdovanja?

– Did Petar mi je dō svoje zapise dva dana prî smrti. Prid kraj života je najviše piso. Puno je učinijo za familiju, a i za selo. Zacrto si je da će izgradit dvorac i postat grof. Nacrto je kuću koja mora bit bile boje i na kat. Ovdje piše koliko će bit dugačka, koliko široka i visoka. Prid kraj života svatijo je da neće uspit. Svakom ostane nešto šta ne uradi dok je živ. Ja sam mu obećo da ću uzidat kuću kaku je on izplanirao. Sad vidim da neću moć. Jel moš ti?

– Mogu se zaklet da ću napraviti bilu kuću kaku nî još niko.

Did Grga mi je dō odebeli štos papira. Zagledo sam se u njegove nacрте. Posebno me zanimo vaj :

Dok sam ga motrijo, dida je pojašnjavo nešta drugo:

– Did Petar je izdanijo u ožujku 1756. Imo je sedamdeset šest godina. Zaspao je i nî se probudijo. Napiso je za života kako se i kad šta mora radit i baš je lipo da se može znat puno godina potlje njega šta je mislijo i otkrijo. On piše da u Mikanovci triba što prî izgradit školu i da sva dica moraje bit pismena. Dobro ubardaj⁷⁹ da je jako korisno znat čitat i pisat i to tribaje svi znat, a ne samo neki.

– Biće škola. Obećajem i to.

– Sutra ću svima kast da ćeš ti bit novi gazda. Dok sam još malo pri pameti, reću ti šta sam radijo dobro, a šta ne. Napravijo sam dost toga, al bilo je teško vrime, pa nisam mogo sve. Puno tog je ostalo šta sam tijo, a nisam. Ti nastavi di sam ja stô.

Nekolko dana slago sam u glavi šta mi je dida reko. Zapravo, ni mi je bistro kaki je on bijo vladar naše zadruga. Imo je možda mana, al je odlučivo razumno i dobronamirno. Mislim da će njegovu odluku da ja budem glavni Petričević dobro privatit svi ukućani. Kolko znam, niko se ne otima za gazdovanje, ter neće bit zavidni.

Skupili smo se u kujni. Unilazi did Grga. Jedva oda. Digli smo se. On je došo u pročelje i reko da sidnemo. Jedino ja znam šta će divanit, a drugi naslućivaje da će bit nešta važno. U kujni je muk.

Svi gleđu u didu. On stoji, pridržava se za siniju i počinje promuklo:

– Jako sam bolestan. Ako umrem, nek me zamini Đuro. To sam vam samo tijo kast. Dok sam živ, Đuro se može postupno neko vrime sa mnom uvodit u dužnost gazde. Potlje nek sam upravlja. Ja mu se neću mišat. A neću ni tribat. On će bit dobar i znaće uvik odlučit najbolje.

Ukućani šute. Izgleđe da me oće. Dida je sio. Reko je da ja kažem ako oću nešta.

Ja sam imo misto na sredini sinije. Nisam zno da ću morat divanit. Digo sam se i započeo šta mi je prvo palo na pamet:

– Neću u ladovini naređivat, već radit ko i svi. Ne tražim za se ništa posebno i neću nikad nikog kaznit il prijavit za šibanje. Ako ne budem tako mogo upravljat zadrugom, otiću iz kuće.

Za sve se možemo dogovorit. Svako nek mi pridloži šta bi tribalo uradit da nam bude bolje. Ima nas deset muški i možemo prionit svakom poslu. U stanju smo napravit šta nî niko. Didin dida koji se zvo Petar, tijo

⁷⁹ ubardati – upamtiti

je napraviti dvorac i biti grof. Nj uspji. Mi ćemo uspiti sve što budemo tili. Nećemo biti grofovi, ali ćemo saizdat kuću točno naku kaku je on želijo imat. Biće na kat pokrta cripom i zidana pečenom ciglom, dugačka deset i pô fati, široka pet. Imaće jednu veliku sobu i jednu kujnu i u njima možemo svi jest, obitavat kad je vrime loše za raditi u polju i slaviti koješta. Na katu će biti deset soba za spavanje. Svaki čojek i žena imaće svoju sobu. Neće ko dosad svi spavati u jednoj ili u kućarima.

Drugo šta moramo izgraditi, je škola za selo, da Mikanovci nauče pisati i čitati. Dosta nas je i moćemo. Imamo zemlje, skoro dvisto jutara s livadama i šumom, i marvu. Svako od nas Petričevića mora imati sve što mu treba. Niko neće biti gladan, bos, a ni žedan. Možemo se od vremena do vremena proveseliti. Kad se ore, kosi i radi važne poslove, nema opijanja i zabušavanja. Dilit ćemo i novac da si možete kupiti šta oćete. Sve ćemo uspiti ako budemo složni, ako se ne mrzimo i ako virujemo jedni drugima. Biću pravedan i neće biti dobro ako u to iko ikad posumlja.

– Moraš se što prî oženiti – reko je did Grgin bratić Božo. Nj se šalijo. Šnjim su se složili i drugi. Ja sam se zacvenijo i zbunjio. Pomislijo sam na Anicu i pristo sam divaniti. Oni su kokodakali o mojoj ženidbi. Did Grgu je prošla bôlja⁸⁰ i pridložio je Magdalenu Filakovac.

– Ona mu može biti máma – nasprdo mu se brat Marko.
– To nj važno što je od njega malo starija – rekla je strina Apolonija.
– Samo dvanajst godina – dodo je Marko. Apolonija se nj dala:
– Godine nisu važne. Ako se budu slagali, biće dobro. Magdalena je čestita, vridna i poštena. Nj se vucarala po selu i prelu i pocikivala u kolu.
– Zato se i nj udala tako dugo – dobacila je Pavina Luca koja se ositila prozvanom, jerbo je volila i znala pivati i još je uvijek išla u igru.

Ja sam izišo napolje, a oni nisu pristali o mojoj ženidbi. Osićo sam da nisam reko, a tribo sam, da bi Anicu za ženu. Ošo sam na drum u nadi da će naići moja najdraža. Misto nje prid vratima je stajala, ko da je iznikla iz zemlje, bab Marica Bogdanić. Njena je kuća sto fati od naše. Tražila je moju bab Lucu. Rekla mi je usput da su Bogdanići i Petričevići veliki rod. To sam prvi put čuo pa sam potlje pito baku kaki smo rod.

– Nismo baš veliki – odgovorila je ona i pojasnila mi:
– Did Petrova ćer Luca udala se u Đakovo u Bogdanića kuću. Potlje je Petar jednom njenom nećaku dô našu numeru i on je tud kod nas napravijo kuću pa smo zato komšije. Sin od drugog Lucinog nećaka, Joza, posto je fratar i prva župa mu je bila Vrbica. On je saranijo 1756. našeg did

80 bôlja - bolest

Petra. Onda je ošo u Gorjane i tud se zadržo dugo. Kažu da se spetljio s počimajlom i ona je šnjim zatrudnila. Biskup ga je iz fratarskog reda pribacijo u svitovnjake i primistijo u Srim. Blažova Luca je čula, a možda i izmislila pripovijtku kako je jedna baba iz Gorjana išla na proštenje i tila se tamo ispoivdat. Slučajno je na ispovidi naletila na bać Jozu i rekla mu:

– Oću kod tebe. Neću kod pratra.
– Zašto, bako? Svejedno je kod koga ćeš se ispovijedati.
– Nj svedno.
– Zašto nije?
– Mi smo u Gorjani imali pratra koji je curi napravijo dite i ošo.
– Hoće to pratara, hoće – reko je bać Joza i odrišijo je gria.
– Bać Joza je potlje otputovo u Rim i izučijo za profesora. U Pečuvu je na bogosloviji učijo đake filozofiju, a potlje je prišo na Bogoslovni fakultet u Đakovu. Tribo je postati biskup, a možda i oće, ako bude imo sreće da sadašnji priuzvišeni otac brzo umre.

Profesor Josip Bogdanić sad je prvi do biskupa i tribali bi se šnjim povezati. Ko zna kako nam može pomoći.

Idući dana često sam ko ljudi bolesnik ležo u krevetu i buljijo u grede. Jedanput je tako unišo dida i zagledo se u me. Ko da me je žalijo. Tijo je otići, ali sam ga ja pito za razbojnice.

– Jesu se osvetili?
– Nisu, ali su tili.
– Kako?
– Kad je Mateja rekla Petru da se mora udati za drugog, on se jako ražalostijo. Odlučijo je napustiti Mikanovce zauvik.
– Ne razumim.
– Reko sam ti već da je Petar tijo praviti veliku kuću da je napuni dicom koju će imati šnjom.
– Ja se ne mogu udati za te. Obećali su me u Brzakovu kuću – rekla mu je na šta je ušutijo. Ona se odmaknila. Dugo nisu progovorili ni rič. Mateja je metila ruku na Petrovu. On je izmaknijo ruku i kazo:
– Idi.
Izišla je. Kad se vratila, on je piljijo u zid.
– Jel te boli noga?
– Ne.

– Je si gladan?
 – Jok.
 – Oš da ti donesem ladne vodě?
 – Ne moraš.
 – Da privijem ranu?
 – Sam ću. Ne moraš bit ovdí. Ostavi me.
 Mateja je ope ošla napolje i ope se vratila.
 – Sutra idem – kazo joj je Petar.
 – Put je dugačak. Mogla bi ti rana prokrvarit. To može bit jako opasno. Može doć do otrovanja.
 – Ní važno. Sutra odlazim zauvik.
 Mateja se jako rastužila. U očima su joj se pojavile suze. Sila je na rub kreveta. Uvatile ga je za ruku. Gledali su se dugo. Njemu je godila njena ruka, al je ipak izmako svoju i ponovijo:
 – Idi.
 – Šta ćemo ako razbojnici opet dođu – pito je Andrija Petra kad mu je priopćijo svoju odluku.
 – Baš me briga. Branite se sami kako znate. Ja ode – reko je i odma pošo u Divoševce. Mada je kiša lila ko iz kabla, zajašijo je kobilu koju su mu dodilili i krenijo svojima. Na kapiji su ga Andrija i njegov otac još jedanput pokušali odgovoriti od puta po pasjem vremenu, al nî vridilo.
 U Divoševci se njegovom povratku nisu razveselili, iako ga nisu vidli odkad je ošo prî tri godine. Otac je poludijo kad je čuo da su ga istirali jerbo je branijo druga iz Mikanovci. *Tribo je pustit da budalu ubiju!*
 – Šta ti misliš, dida, jel bijo u pravu što je spasijo Andriju Ručević?
 – zapito sam.
 – Mislim da je.
 – Bil ti savitovo svom sinu il unuku da reskira život radi drugog koji je izazvo tučnjavu i koji nî moro radi psovke odma šakom među oči?
 – Možda i bi.
 – A da ti ga onda donesu mrtvog?
 – Mozgo sam i o sveme tome i nî lako znat kad šta triba učinit. Nekad se mora odlučit u trenu bez promišljanja. U pravu si. Petrov otac je tijo najbolje kad je sina poslo u vojsku. Nî nikako čudo što se ljutijo, jerbo je prikinijo vojničku karijeru. A mater se, kad je vidla ranu na bedru, pobjala da će bit bogalj i neće moć radit teške seljačke poslove.
 Petar je nastojao ne bit teret nikom. Pokušo se uključit u svakod-

nevne radove. Probo je orat, al mu je bilo naporno odat za plugom kojeg su vukli volovi. Ipak je izdržo do noći. Nastavijo je sutra ranom zorom i priksutra je završijo cilu njivu. Očekivo je da će ga neko pofalit, a dobijo je pogrde. Otac mu je prigovorijo da nî dobro zaoro korov, a braća su mu tražila u sveme samo što ne valja. Proživljavo je teške dane i nî vidijo ništa lipo ni potljem. U glavi mu je bila Mateja. Pokušo ju je zaboravit, al nî išlo. Jedino je bilo dobro što je noga skoro izličita. Dok se jedne večeri odmaro na klupčici ispid kuće, naišo je Ivanov mlađi brat Stipa Vukovac.

Petar se razveselijo kad je spazijo Stipu. Jedva ga je pripozno. Malo je ojačo od zadnjeg viđenja. Njega je prî četr godine naučijo čitat i pisat iako su njegovi mislili da je to učenje bespotribno.

Stipa je bijo bistar i vridan od mali nogu, a kako su Vukovci imali puno dice, otac ga je dō u Beravce nek bude sluga i sam od svoje desete godine zarađiva krū. Bijo je krcav⁸¹ i žgoljav ko suvi petak, al ko zvrk. Stalno je smatro kako je ko sluga prošo gorje od dice koju su Turci silom odveli za janičare, a i od nî koji su ko njegov brat Ivan ošli u vojnu školu.

– Kako si? – pito je Petar Stipu.

– Tako. Nî lako bit sluga. Ne mogu nikud iz svoje kože. Spavam u štali s kravama, a jedem suvi krū.

– Šta ima novo u Beravci?

– Ima novo da je moj gazda prdnijo u fenjer. Dotiro je cara do duvara. Neko ga je ubijo u Mikanovci. Šnjim su poginili još trojica.

– Kako su se zvali?

– Suljo, Čutura i Suljin stariji polubrat. Ne znam kako se zvo točno. Svi su mu govorili Stari.

– Ko ji je ubijo i zašto?

– Niko ne zna ko ji je ubijo. Kažu iz čistog mira, al ja u to ne virujem.

– Jel ti žō gazde?

– Jok.

– Zašto?

– Lane me istuko, jerbo su goveda malo popasla graoricu. Svezo mi je ruke i moro sam leć priko klupe. Svuko mi je gaće i udaro me kaišem po golom dupetu. Onda sam se zakleo da ću mu se osvetit. Sad mu se osvetijo neko misto mene. Moro sam ostat kod njega. Da sam se vratijo kući dobijo bi od oca još tolko batina.

– Ja sam ubijo tvog gazdu. Nisam zno da te tuko, ni da ti je gazda.

81 krcav – sićušan, kržljav, nerazvijen

Petar je ispriповido Stipi sve kako je bilo. Ponovio je nekoliko put, ko najvažnije, da je njegov gazda tijo silovat Mateju. Reko je da mu je ipak žo što je ubijo, al moro je. Do onda nî nikog.

Stipa se druži sa Žutim koji mu je kazo kako je u šljiviku čuvo konje kad se to sve desilo. Iz mraka je taj put doletila strila Starom u prsa, a onda nož njemu u rame. Nî zno odakle se stvorijo neko sa strilom i nožem. Ko da je iz zemlje izniko. Žuti ga uopće nî vidijo, a nî nōga ko je ubijo gazdu, Sulju i Čuturu. Odma je pobigo glavom bez obzira. Nî se osvrto i ne zna šta bi bilo šnjim da ga nisu pokupili Brzi i njegovi.

– Znaš koj bijo taj što je izniko iz zemlje. Tvoj brat Ivan – kazo je Petar Stipi i dodo:

– Namirno je promašijo Žutog. Bilo mu ga je žo. Jel još nešta znaš o njima? Kako i kad će napast?

– Gazdin brat priprema osvetu. Skupijo je bandu bivši ratnika. Zapalit će kuću u kojoj mu je ubijen brat i sve iz nje pobit. Vidiyo sam kako vižbaju sičenje glava. Nabiju bundeve na kolce i onda galopiraje na konju i sabljom siku bundeve. Tako posiku kola bundeva. Žuti mi je reko da će trojica palit kuću, pojate⁸² i gamare⁸³ od slame, petorica će bit na drumu na konjima s pripremitim sabljama, a petorica u avliji i odsicat će glave svima koji budu bižali iz buktinje. Ako im neko iz sela bude tijo pomoć, i njega će ubit. Imaje još petoricu il šestoricu u rezervi ako nešta nepridvidito iskrсне. Brat od gazde samo zapovida. Jaši na bilom ždripcu i pokaziva mladima koji nisu još ratovali kako se mora držat u sedlu i kako i kad zamahnit sabljom da se odsiće glava nome ko biži.

Stipa je na kraju obećo Petru da će mu javit sve šta vidi i čuje, a Petar ga je uputio šta triba činit da ostane neotkrit i kako da sazna dan i vrime napada, što je najvažnije. Nek iz kukuruza gleđe i sluša kad se razbojnici sastanu. Ne smiju ga vidit. Ako ga slučajno spaze, nek se pravi lud, gleđe u nebo i od oblaka vidi drveće, patke, ovce i kokoši.

Dogovorili su se kako će Stipa obavistit Petra. Dô mu je nekoliko papira i crnilo za pisanje, a pero nek si nađe sam. Napisat će šta sazna i ostavit papir duboko u šumi u duplju najvećeg rasta kraj drndaste ćuprije⁸⁴. Petar će prigledavat duplje svaki dan pridveće. Za tri dana našo je prvu poruku:

– *Napast će u petak.*

82 pojata – koliba, nastanba za stoku i hranu

83 gamara – velika složena hrpa slame ili sijena

84 ćuprija - most

Petar je napiso odgovor:

– *Nađemo se sutra u podne ovdi.*

Našli su se, skrenili u gustiš i Stipa je ispriповido sve šta je čuo:

– Gazdin brat jašit će prvi sam na bilcu, a onda za njim dva po dva. Četvoricu je odredijo za paljenje. Točno se zna ko jaši s kim i za kim. Žuti se razbolijo i neće ić. Zadnja četir su nî što najbolje siku bundeve. Među njima će bit Nagli i Gusta. Oni neće ništ radit. Čekaće samo u bašči kod lenije ako šta zatriba. Brzi će palit gamare.

Kad razbojnici dođu do Kaluđera⁸⁵, pričekat će ji neki čojek iz Mikanovci na ćupriji i dovest kroz Pačare⁸⁶ i Popin sokak na glavni drum, a onda će kroz Grobljanski sokak unić u bašču kuće koju će zapalit.

U Petrovoj glavi u trenu je sivnilo sve šta triba činit. Prvo je Stipi reko da i dalje sve prati i da se sutra u isto vrime nađu ovdi. Nek bude spreman doć u Mikanovce za stalno. O tom će se sutra dogovorit. Požurijo je u svoje Divoševce di je našo Ivana i zajedno su odma krenili Ručevićima.

Petra je obuzelo čudno raspoloženje koje još nî doživijo. Nî ga stra, al u njemu igra svaka žilica. Sam sebe uvirava kako ne vridi žurit i paničarit, al izgledje da se Lisi žuri. Stalno je usporava. Sijetio se da je isto tako Andriji potlje skobljivanja razbojnika divanijo u šumi da ne trče, šta je ispalo jako razborito. Jašili su zato furtom⁸⁷ korakom. Petar je Ivanu rastumačijo ideju sutrašnje obrane od razbojničke bande i on nî imo zamirki.

– Večeras će njiov vođa doć u izviđanje – reko je Petar, ter nastaviyo pripovidat šta triba prvo učinit:

– Ti, Andrija i ja moramo neopaziti čut šta bude dogovaro s Andrijinim kumom. Kad on ode, zarobit ćemo kuma i sa svezanim rukama dovest ga njegovoj kući. Kast ćemo mu šta sve mora sutra uradit za nas. Ako ne bude tijo, ubit ćemo mu odma ženu i dicu bez milosti.

– Kad ti vidi oči, pristat će bez oklivanja.

– Ja nikad ne divanim u vitar. Ne pritim nîm šta neću il ne mogu izvršit i svi to vide. Andrija nam samo mora osigurat neko misto izvan sela di ćemo kuma i sve njegove odvest i di će bit zarobiti do dolaska razbojnika. Tribaćemo dvojicu da ji čuvaje cilu noć i cili dan. Mi ćemo prispavat kod Ručevića, a onda ćeš ti ranom zorom u Šarenggrad, a ja u Divoševce. Ako moš, dovedi Tomiće, četir, pet, a tako ću i ja. Andrija nek nađe pet, šest u Mikanovci, to će bit dost. Ne valja ni da nas je previše. Bolje manje, al da

85 Kaluđer – naziv kanala

86 Pačare – naziv polja

87 furtom – stalno

smo pravi.

Petar je još obrazložio kako će se podilit u grupe, ko će šta raditi i di će napast razbojnice. Sve je pridvidio i Ivan se zadivio.

– Kako znaš da će razbojnici doći baš sutra u ponoći?

– Imam pridosaćaj u koji sam siguran. Meni tako dođe i znam da neću pogrišiti. Vidićeš da će jašiti na konjima dva po dva. Na čelu će biti njihov vođa na bilom ždripcu. Mesečina će biti ko dan.

– Ti nam svima moraš zapovijdati. Ja nikom drugom ne virujem i neću se privatiti ničeg ako će neko drugi biti korporal. Da me pošalje u smrt. Oš zapovijdati?

– Oću.

Još su u šumi Petar i Ivan raspravili neke dvojbe, a onda su šutke unišli u Mikanovce. U Ručevića kući zatekli su samo didu koji im je uputio u polje di je Andrija oro. Sva trojica su se zajedno vratili na završni dogovor. Popeli su se na štagalj i samo je pripovijedio šutljivi Petar. Andrija i Ivan slušali su ga otvoriti usta:

– Sutra će doći u ponoći. Oće zapaliti kuću, pojate i gamare i pobiti sve vas Ručeviće, biće im dvadeset.

Andrija je problidilo. Počeo je štreptati.

– Petre – zamuko je i ušutio. Nasto je muk, a onda je Andrija skrušeno zapitao što je maloprije bilo najvažnije Ivanu:

– Petre, oš ti biti korporal i odrediti šta ko treba raditi? Ko što si stao pri Glavnog i Sulju, tako ćeš i prići ve. Svi te naši moraju slušati. Ja ću rukama utušiti noga ko te samo krivo pogleda. Ti moš i znaš napraviti raspored i ja u te imam povijerenje. Jel pristaješ?

– Pristajem.

– Zapovijadaj.

– U ponoći oni će dojašiti na ćupriju Kaluđeru. Tuda će im čekati tvoj kum. On im treba voditi kroz Pačare i Popin sokak i onda kroz Grobljanski sokak u vašu bašću. Četvorica će bakljama paliti, a ostali će čekati i sići vam glave kad budete jurili iz buktinje. Ubiće i one iz sela koji vam priteknu u pomoć.

– Šta da radimo?

– Moramo im napasti na početku Popinog sokaka. Otićemo sutra ujutro vidjeti kako će biti najbolje.

Kad se počelo smračivati, Andrija je donijeo slaninu, šunke, luka i

kruva. Čim su se momci najeli, rasporedili su se za dolazak razbojničke izvidnice. Utančili su detalje zarobljivanja kuma.

Nakon sat vremena pojavljuje se kum i novi arambaša čijem je bratu Petar prije mjesec dana odsjekao glavu. Petar odmah opaža da jako sliči jedan na drugog. Jednako odaje. Vaj se drži isto ko onaj kad je prilazio pendžeru i Petar proključava. Briše znoj sa čela. Jako je hladno i mraz se bježi na travi, a on se kupao u znoju.

– Zašto? – zapitao sam didu Grgu.

– Morilo ga je što je ubijao. To će ga proganjati uvijek. Nije se imo kom požaliti, već je sam nosio teret ubojstva. Stoput se pravdo sam prid sobom da bi razbojnici silovali Mateju, da bi ubili Andrijinog oca, a možda i mater i didu, da bi pljačkali i odnijeli dukate i novce, ali nije vridilo ništa. Nije mogao istirati krivnju iz sebe i čim se sjeti glave kako visi na koži, bilo mu obuzme vrućina. Sad je stas i odanje brata po noći izazvalo u njemu vatru.

Sutra će zbog Petrovi zapovijedi ležati ko klada ljudina koja bi mogla uraditi puno dobrog. Ako sve uspije, biće dvadeset mrtavaca, a svi puni snage. Neki još zeleni ko trava. Prić njima je život. Stariji su im uvukli u kolo iz kojeg ne mogu izaći. Bili su lakomisleni. Neki su pošli u pljačku radi zarade. Lakše je jednu noć nekom metiti nož pod vrat, uzeti novce i onda uživati, nego raditi od sutra do sutra. Nisu zaslužili živiti. Neki možda jesu. Petar će im sve od reda poslati pod ledinu. On si nikad nije mogao oprostiti to ubijanje i na kraju života bio je siguran da nije uspio napraviti kuću kako je zamisljao i urediti selo da se radi, ima, veseli i ne mrzi, zato što je ubijao sam ili neki drugi po njegovoj zamisli i zapovijedi, šta je još gore.

– Jel Ivan imo grižnju savjesti jerbo je ubijao pijanog bezopasnog starca?

– Jok. On je uvirio sebe, a pokušao je i Petra da mu sagrađi, već je dobrom didici ispunio najvažniju želju. Poslo ga je na onaj svijet na najbezbolniji način. Po njegovoj teoriji i Petar je Glavnom podario lipu smrti.

– I šta onda bilo s kumom? – zanimalo me.

– Kum je savitovo bratu od pokojnog Glavnog kad će se i di paliti baklje i puniti kubure, di će se skreniti kad se izađe iz Grobljanskog sokaka, a di će biti on ko zapovjednik. Pridložio je još misto na kojem će čekati rezerva kako bi mogla što brže pojuriti ako negdje zaškripi. Za čitav sata sve su utančili i onda je arambaša izvadila dukat i dala ga kumu.

– Sutra ćeš dobiti još dva – rekao je i ošao. Kum je pošao kući stižući dukat u džepu. Kad je otvorio avlijska vrata, prić njega je iz mraka iskočilo

Petar i metijo mu nož pod vrat. Odma su prišli Andrija i Ivan i svezali mu ruke na leđa. On je pripozno Andriju i obratijo mu se:

– Mladi kumiću, zašto me vežete? – pito je. Odgovorijo mu je Petar:

– Ja sam noćas sanjo da će sutra razbojnici iz Beravci napast Ručevića kuću i da si im ti doušnik.

Kum je ušutio. Nî svatijo da su ga vidli s vođom pljačkaša, već je povirovo u Petrova pridskazanja u snu. U razgovor se tijo ubacit Andrija, ali mu Petar nî dô:

– Sutra ćeš radit šta ti kažemo. Ako izdaš, ubićemo ti ženu i dicu prid tobom, a onda tebe – reko je odlučno. Dok se Andrija suzdržavo da šakom ne raznese kumovu glavu, Petar je nastavio:

– Moraš surađivat i budeš li dobar, tvojima se ništ loše neće desit. Niko u selu neće ni znat da si za dukate vodijo razbojнике da ubijaje kumove i pale im kuću.

Svezani kum unišo je u kujnu. Andrija mu je otvorijo vrata. Sio je na klupu i sageo glavu. Sa čela mu je kapljo znoj.

– Radi čega nam to činite? – zapitala je njegova žena.

– Nek ti čojek pokaže dukat koji je zaradijo. Dô mu ga je drug iz Beravci – odgovorijo joj je Andrija, te zapovidijo kumu:

– Vadi dukat i daj ga ženi.

Kum je uradijo tražito. Žena je uzela dukat.

– Meti ga pod vrat. Moš ga nosit nediljom na misu – izdero se Andrija na kumu. Sitijo se da je držala Mateju na krštenju.

Kuma je zanimala. Buljila je u dukat i nî se znala pomaknit.

– Kujetino, reko sam ti da dukat uvežeš i odma si obisiš oko vrata – prosikto je Andrija.

Malo potlje na njenim prsima zablistalo je zlato. Štrepila je. Rekli su joj da spremi dicu i sve šta će im zatribat noćas i sutra. Curica joj je napunila šest godina, a sin čet. Ivan je svima svezao marame na oči, a onda ji je Andrija odvezo kolima izvan sela di su držali goveda. Ispod gamare od slame bila je prazna štala od pletera u kojoj priko zime budu krave. Oko pletera je fat debeli sloj slame. Na štali imaje jedna vrata koja se, kad se zatvore i svežu izvana, ne mogu iznutra otvorit. Prvo vrime će isprid vrata stražarit Petar i Ivan, a onda će Andrija dovest ujaka i njegova dva sina, momka, iz Novi Mikanovci. Oni će pazit na zarobite cilu noć i sutradan. Mlađi ujakov sin će ostat dok sve s razbojnicima ne bude gotovo. Ako pro-

đe dobro, dovest će ženu i dicu kući, a ako kum izda, zapalit će slamu i svi će izgorit. Kum to zna i ne dvoji očel bit poslušan.

U pō noći bivši petrovaradiski kadeti pošli su na spavanje. Ujutru još za mraka Ivan je na svom bílcu krenijo u Šarengrad, a Petar i Andrija na izviđanje mista zaside. Potlje je Petar ošo u Divoševce, a Andrija će osim ujaka i njegovi sinova pozvat u pomoć očevog bratića i njegovog sina. Svi su pravi borci, ne srljaje, drže se dogovora, ne boje se, a znaje sve sa sabljom i strilom. Osim njija, Andrija je još računao na Matejinog prosca Brzaka i njegovog oca koji je bijo korporal dđi⁸⁸ kad su ratovali s Turcima.

Petar se putim za Divoševce sitijo čojeka iz Kopanice koji ima barut i zna šnjim. Za dukat i to nâj šta visi na kuminom vratu doće i potpalit barut di mu bude reko. Našo ga je i on je pristo. Iz Kopanice se uputijo u Divoševce. Nî vidijo Mateju, a sve čini radi nje. *Ona se udaje za drugog. Taj drugi će bit u borbi. Petar će mu zapovidat, odredit će di će stojat i šta će radit. Mogo bi ga raspoređit tako da pogine. Mateja bi onda bila njegova. To ne dolazi u obzir. On tako šta neće. Bijo bi veliki grî i pomislit da mu namisti nešta loše. Mora na njega zato posebno pazit i dat mu najmanje opasan zadatak. Nek čeka dalje od puta di će bit glavna borba u pripravnosti s nosilima ako neko bude ranit.*

Petar je sve jače žudijo za Matejom. Ona mu je najvažnija. Možda je nikad neće vidit. Bijo je kod njija i sinoć i jutros, a ona nî to ni znala. Nî joj se tijo javit. *Loše se ponijo prema njojzi kad mu je rekla da ju je otac obećo drugom. Ni fala nî kazo za timarenje noge. Da nî nje, noga mu ne bi zarasla. Mateja nî kriva što je otac oće udat za drugog kog ne voli. Voli samo njega.*

Petar je siguran da ga Mateja voli ludo i isto tako zna da voli i on nju. *Ne valja se inatit. Ljubila se šnjim, uživali su. Kad bi je mogo poljubit bar još jedanput...* Smišlja zato di će bit večeras da na nju naleti. Samo na to misli, a tribo bi na stotinu drugog. Mora odredit svakom iz Šarengrada, Divoševci, Stari i Novi Mikanovci di će bit i šta će kad radit i pridvidit sve šta bi se moglo desit. Njemu je najvažnije da prî okršaja u mraku naiđe na Mateju i zagri je. I poljubi. Bijo bi onda najjači i uspijo bi sve šta je naumijo.

Ako ode za drugog, život mu nema smisla... U njemu tinja nada da će je poljubit i da će bit njegova. Malo potlje postaje u to siguran. *Danas je njegov sretan dan. Sve mu uspiva.* Našo je u Divoševci odma četvoricu majstora za ratovanje kaki mu tribaje. Ne da im se orat i kopat, već piju u

⁸⁸ dđada - tata

birtiji i ne znaju šta će od dosade. Za zlatnike činit će sabljom šta oš. Jedan će još svojim kolima dovest cilu družinu u Mikanovce. Krenit će pridveče oko četir sata i nikom neće bit sumljivi. Kopaninac će isto doć, al vlastitim kolima.

Petar je naišo kod svoji Petričevića i nî im ništ spomenijo o borbi koja ga noćas čeka.

U Ručevića avliju prvi stižu prî sedam sati Šarengradci s Ivanom. Pô sata potlje zajedno unilaze Divoševci⁸⁹ i barutaš iz Kopanice. Zadnji su se pojavili Novomikanovci. Mateja i njena máma narezale su šunke, slanin i drugog, bilo je vina i rakije. Petar je reko da će sastanak sa zapovidnicima grupa bit u osam. Izišo je napolje s fenjerom, perom i papirima i stô na pô avlije. Malo potlje pojavila se u tami ona. Njegova najdraža. Samo njegova Mateja.

– Pazi noćas na se. Volim te – rekla je i dala mu papirić. Poljubila ga je i unišla u kujnu. On je osto stojar sam ko kip još frtalj sata. Poljubac je želijo više od svega. Želja mu se ispunila i sad je taki kaki je tijo bit: naj-sretniji i ko div. *Mogo bi stat prid stotinu najkrvoločniji razbojnika.*

Upalijo je fenjer i sio na klupu u ganku. Pogledo je u njen papirić.

– Volim te – pisalo je i on je buljijo u dvi riči. Zna da mora mislit na okršaj. Savija papirić i meće ga u džep. Opet ga vadi i broji slova. Tako pet put. Konačno odlučuje da neće metit ruku u džep. Mora pripremit obranu od razbojnika. Svakom zapovidniku grupe napisat će na komadiću papira kratko, najvažnije šta triba radit i nacrtat kartu obrane.

U osam sati unišo je Petar u sobu. Svi su ušutili. Progovorijo je glasno, čvrsto:

– Andrija Ručević, Ivan Vukovac, Bartol Tomić i Marko Gregurić, dođite sa mnom.

Izišli su i kroz kujnu unišli u sobu di spavaje Matejini dádo i máma.

– Slušajte zapovid – prozborijo je Petar, a onda ušutijo. Nî moro isticat da je stanje ozbiljno. Zamislijo je točno se držat pravila za izdavanje zapovidi kako su ji učili u školi. Nastavijo je sigurnim glasom ko da sve vô čini svaki dan:

– Prvo, slušajte o razbojnicima: oće sve zapalit, sve pobit, ako neko od komšija pritekne u pomoć, ubiće ga. Žive od pljačke. Iskusni su, većina je ratovala s Turcima, a onda pljačkala, krvoločni su i dobro pripremiti. Vižbali

89 Divoševac, mn. Divoševci - Divoševčan

su sič glave u galopu. Dvadeset ji je. Vođa im je brat od Glavnog. Imaje kubure, sablje, mačeve i strile. U ponoć dolaze na Kaluđer. Idu u koloni po dva kroz Pačere, Popin sokak i kroz Grobljanski sokak dolaze u Ručevića bašču. Četvorica će palit sve, a drugi će ubijati u avliji i na drumu. Pet njiovi najbolji boraca su pridviditi za svaki slučaj ako bude šta nepridvidito. Oni će ić zadnji i računaje da neće morat ništ radit, jer ćete vi ispid njija sve završit sami bez njiove pomoći. Neki razbojnici biće pijani.

Drugo, šta je naš zadatak: moramo ji dočekat prî Popinog sokaka i sve uništiti da više nikad nikom ne pade na pamet osveta.

Treće, o komšijama: ne triba nam njiova pomoć. Ako se neko slučajno pojavi, udaljit ga što dalje. Može nam smetat i stradati, a i ne mora vidit sve. Zadnja slika sigurno neće bit lipa za gledanje.

Četvrto, odlučijo sam: glavno misto obrane biće kod skretanja ispod sela. Raspored gledano iz pravca utvaja⁹⁰ odakle dolaze razbojnici: prva Andrijina grupa livo, druga Ivanova grupa desno, treća Tomićeva prema utvaju, znači prî glavnog položaja obrane, a četvrta Gregurićeva prema selu.

Peto, zadaci grupama: prva grupa, korporal Andrija. U grupi su još njegov otac, brat, oćev bratić, njegov sin i njiov komšija i otac i sin Brzak. Znači sve skupa osam.

– Brzakovi su javili da neće doć – reko je neočekivano Andrija. Bojo se šta će na to Petar. Plašilo ga je da će se naljutit. Spazijo je na njegovom licu smišak. Pritvorijo se u uvo da čuje šta će kast.

– Kog nema, bez njega se može i mora – izgovorijo je bez zrnca zabrinutosti, ter nastavijo:

– I bez njija dvojice, ti Andrija, moš ispunit sve. Izvrši pripreme kako smo se dogovorili. Čim razbojnici stanu, ja dižem fenjer, odma sič jedeke koji drže drvo i gađati strilama pridnji dijo kolone. Potlje eksplozije baruta narediću juriš. Radite bez milosti sabljama i mačevima, a po potrebi i kuburama.

Druga grupa šestorica, korporal Ivan, u grupi još četiri iz Divoševci, jedan iz Kopanice. Kad dignem fenjer, gađati strilama začelje kolone, a kad počne padat rast, potpalit barut. Čim grune, zapričit put pletrom i ne dat bižat natrag nima koji ne budu odma gotovi, već napraviti sa strane nešto ko ćupriju i tud ji pustiti da mogu proć, al da propadnu i nek ji neko vaš dokrajči u kanalu.

Treća grupa, četir člana, zapovidnik Ivan Tomić. Pripremit jedek broj jedan za razapinjanje priko puta. Dignit ga na moju zapovid i napast nê koji uspiju pobić natrag ili nê koji zaostanu i polete glavnini u pomoć. To su njiovi najbolji sikači glava i pridviditi su za take iznenadne prilike. Jedan iz vaše

90 utvaj - pašnjak

treće grupe nek prati s Gregurićem Kuma do Kaluđera, a onda nek se vrati i priključi vama.

Četvrta grupa, zapovidnik Marko Gregurić, a u grupi su osim njega još trojica. Marko vodi Kuma u jedanajst sati, ostali pripremaju položaj tako da niko ne prođe prema selu. Moglo bi se desiti da potlje našeg udara neko od razbojnika ostane u sedlu i pojuri naprid. Zato pripremiti jedek broj dva i na moju ga zapovijed razapet. Jedan iz grupe nek čeka pripravan na konju i zlu ne tribalo nek bude još jedan konj pripravan za galop da ne bi nasto rusvaj u selu. Gregurić daje znak kumu kaće zaustaviti kolonu.

Peta grupa biće privremena i ona će voditi kuma na Kaluđer. Vođa Gregurić i šnjim ide jedan od Tomića koji će im po potrebi biti kurir. Gregurić će dati kumu detaljne upute. Najvažnije će biti da kum zaustavi razbojnike točno kad dođu između nas.

Šesti dijo zapovijedi odnosi se na ranite i zarobite. Andrijin brat i još jedan iz prve grupe nek pripreme nosila, zavoje i sve drugo, a šta se tiče zarobiti, mislim da ji neće biti puno. Ritko koji će se pridati, a ako neko baš dignu ruke i zamoli pošteđu, postupiti po pravilima. Zadužen Gregurić. Možete si uzeti njihove sablje, noževe, kubure i strile, a i konje ako ne pobignu.

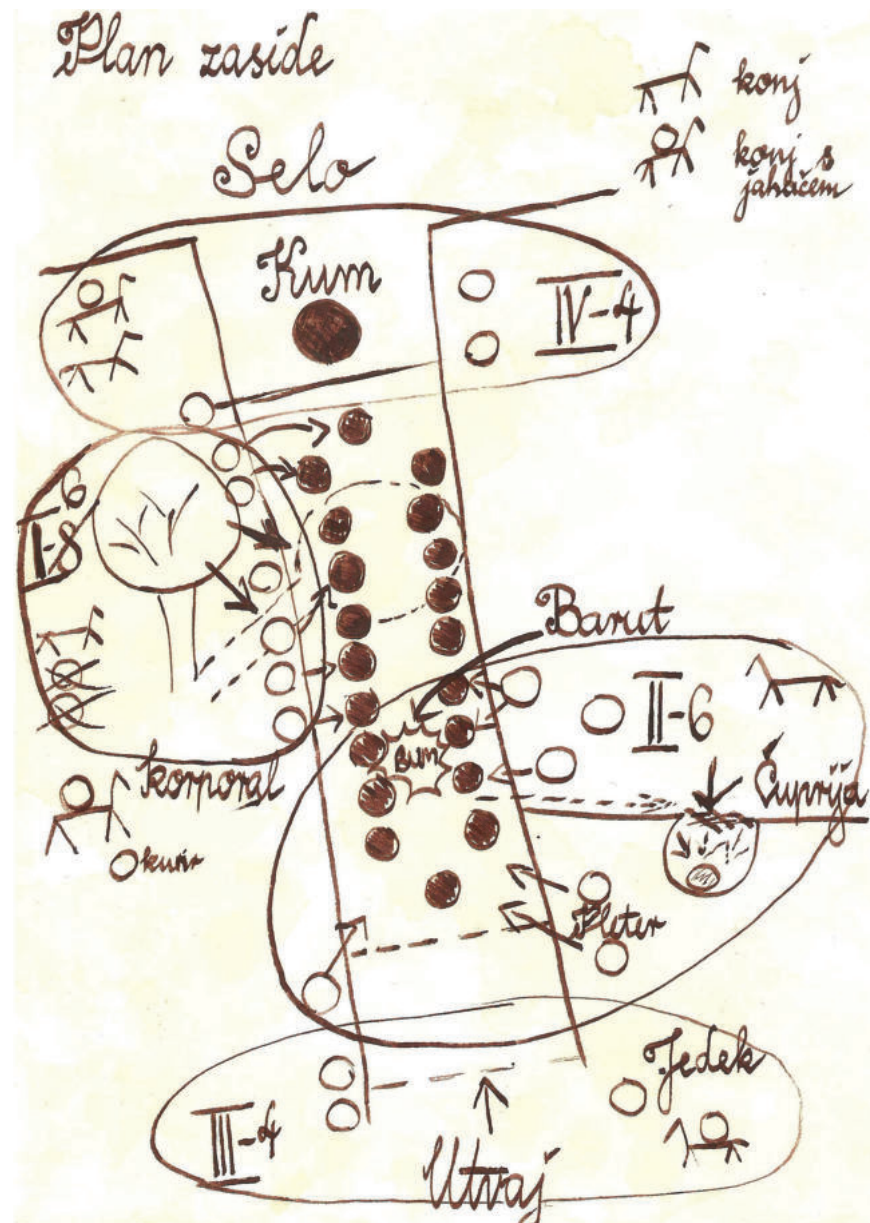
Sedmo: uniforme i signali. Svi moraju imati plavu rekviju i priko nje bilu široku plantiku⁹¹ koju ćete dobiti da se možemo raspoznati u mraku. Signali će biti u početku fenjerim, a kad počne naš napad, onda glasim. Tri puta fenjerim gore dole mavać će Gregurić kad dođe na Kaluđer. Odgovoriti će mu moj kurir da je vidio. Ako nešto ni po planu, mavać fenjerim pet puta livo, desno. Isto ponoviti kad razbojnici dođu do Lovića topolika. Jako paziti da oni ništa ne opaze. Za žurnu poruku slati kurira trkom.

Kad vođa razbojnika dođe u visinu Andrije, ja fenjerim dajem znak Greguriću i on podiže svoj fenjer, šta će značiti kumu da zaustavi kolonu. Konji moraju biti dalje da ne bi zarzali. Moje mjesto biće iza položaja prve grupe, moj zamenik Andrija Ručević, a njegov Ivan Vukovac.

Svi su pažljivo slušali i nisu ništa pitali. Petar je ponovio glavne ideje zapovijedi i rekao da će sve obići i još po potrebi razjasniti nejasnoće.

— Idite svojim, pripremite šta vam treba. Izidite na položaj u deset sati, ali ne svi odjedanput, već u tri grupe. Ja ću vas obići. Neće mi biti teško i nekoliko puta. Do deset ću biti na siniku — rekao je Petar i zapovjednicima grupa dade papir na kojem je pisalo o tome šta je maloprije ispričao. Svi su znali čitati i to im je potpuno pomoglo. Pri fenjeru još su nekoliko puta ponovili zadatak i smislili kako će je izvršiti. Vio je papir na koji je Petar nacrtao kartu borbe:

⁹¹ plantika — uski duži komad platna

Petar je izašao iz sobice i popeo se na tavan povr štale za konje. Ispružio se i trsio se mislit na okršaj. Tijo je u sebi stvorit stra od razbojnika, al nî išlo.

– Sve je previše lagano. Nî ni tribalo tolko ljudi. S Matejom je teže – prošapto je ko da se nekom povirava.

Njeno *volim te* zuji mu u glavi. Opijava dragocini papirić u džepu. *Vridi više od sto dukata*. Obećali su je Brzakovima, a ona voli njega. Poljubila ga je i on se još obliziva. Zagrlila ga je jače nego ikad. Nî bila svisna da je tribala bit mrtva za tri sata i da je sve okolo moralo postat pepel. *Dobro je što neće doć njen momak. Nî ga briga za nju, il možda osića da ga ne voli. Nisu jedno za drugo, valda je taka Božja volja. Možda i vražja, ko zna.*

Petar napreže mozak da ne misli na njene pletenice i oplećak. Kad bi se šnjom sad bar malo povaljo.

Ipak je bolje da je nema. Nešta bi zaboravijo uradit il kast pa bi neko strado.

Nema šta zaboravit. Sve je reko i još napiso i svi znaje šta im je radit. I bez njega bi ispalo isto. Možda je suviše stoput ponavljat zadatke. Ipak će pokast Andriji di će rezat drvo, kolko će ga prirezat da padne i kako će vezat jedeke, odrediće točno di će se postaviti barut. Na kraju će svima zaželit sreću i kast da se ne boje. On mora samo dignit fenjer kad njiov vođa bude spram Andrije i kad kum drekne stoj. Ništa lakše.

Petar je pripremijo dvi kubure koje mu neće tribat, obuko je štrikanu reklju, zataknijo nož za pojas i opaso sablju. Glēde na sat. Saće deset. Prvi izlazi šutke Andrija sa svojim, a malo potlje ide Ivanova grupa. Zadnji jašući odlaze zajedno Šarengradci i Novomikanovci. Svi imaju bile plantike koje je izradila Mateja da se vide u noći. U ftralj jedanašt snilazi Petar s tavana. Iz mraka mu prilazi Mateja i meće mu priko ramena bili znak za raspoznavanje. Opet ga ljubi.

– Kad bude gotovo, dođi tud gore na tavan. Čekaću te – šapće mu. Zagledala se u njegovu sablju obisitu pokraj live noge. On je obuvaća s obadvi ruke, a ona se njemu viša oko vrata. Usne su im se taknile, a onda spojile. Bile su dugo spojite. Kad su se odmaknili, on se okrenijo i zakoračo u štalu. Stô je na vratima i okrenijo se. Zagledali su se jedno u drugo.

– Pazi na se. Volim te – izustila je ona opet najvažnije.

– Volim i ja tebe – uzvratijo je on i prišo joj. Još su se jedanput poljubili.

Dok je Petar jašijo svoju Lisu prema položajima, pobojo se za Ma-

teju. Nî ga stra ni za se, ni za petnašt ljudi kojima zapovida, već za nju koja je ostala u kući. Morila ga je mogućnost da neki razbojnik uspije proć prema selu i zapali štalu di će ga čekat. Ipak je odusto od posebne zaštite za nju. Promina zapovidi izazvala bi možda zbrku i neće ništa minjat. Niko ne smî proć i neće. Biće dovoljni Gregurići.

Petar je zateko svoje podredite u vridnom poslu. Šutke su izvršavali šta im je naredijo. Došo je kod svake grupe i svima poželijo dobru kob. Kobilu je vezo ranije dalje od puta.

U jedanašt je bilo gotovo uređivanje položaja za napad na razbojnike. Sa svog zapovidnog mista, koje je bilo na zavoju i na uzvisini, Petar je mogo vidit njiov dolazak i korporale svoji grupa, a i oni njega. Uz njega je bijo Ivanov brat Stipa koji se zadnji iznenada uzduvan pojavijo dok su jeli i odma je odredit za kurira. Petar mu je zapovidijo da se popne na pet fati visoku čeku na rástu i otale prima i šalje svitlosne znakove.

Za pô sata Stipa je odgonetnijo poruku od Gregurića da je s kumom stigo na Kaluđer. Pokazo je fenjerom primitak poruke. Sistem obaviščavanja je time provirit i štima kako su pridvidili. U tri ftralj dvanajst mladi kurir je s visokog rasta vidijo tri dizanja fenjera. Razbojnici dolaze i Petar je izvistijo Andriju i Ivana di su. Za ftralj sata Stipa kaže da su razbojnici skrenili prema topoliku. Petar tada zamišlja Mateju kako se po lojtri penje na sîno. Trudi se izbacit je iz glave i mislit na borbu. Osviščava ga topot. Vidi kuma na čelu kolone. Korača brzo deset fati ispid bilog ždribca kojeg jaši njiov arambaša.

Za minutu je počelo. Glavni razbojnik na bilcu nailazi i Petar diže fenjer. U istom trenu to čini Gregurić i kroz noć se prolama kumov Stoj. Glavni staje prošavši kraj Petra desetak koraka i zapovida:

– Bando stoj. Baklje, kubure, sablje ...

Petar diže fenjer. Čuju se dva istovremena prisicanja jedeka. Poliče prva strila s Gregurićevog luka vođi u prsa. Odma leti još sedam strila. Petar gleđe kako pada drvo na sredinu razbojničke povorke. Prî pada drveta odjeknila je jaka eksplozija na repu razbojnika. Zatresla se zemlja.

– Juriš – dreknijo je Petar. Istog časa vidijo je kako jedan razbojnik, koji je malo zaosto i osto u sedlu, okreće konja. Opet se prolama kroz noć njegova zapovid: Šarengrad, jedek jedan!

Uže odma leti priko puta, dočekuje ga Tomić s druge strane i za-teže. Razbojnik naliče na njega i pada s konja. Prilazi mu Tomić i kad se pokušo dić i latit mača, svoj mu zabija u prsa.

Petar čuje topot u daljini. Vidi dva konjanika u galopu.

– Šarengrad, napast dva konjanika koji dolaze – naređuje smireno. Siguran je u Tomiće. Okreće se i opaža da je kod četvrte grupe jedan razbojnik spo s konja i počeo bižat prema selu. Prid njega iskaču Gregurićevi momci. Razbojnik je stô, bacijo mač i digo ruke. Odma su ga svezali.

Ivan Vukovac javlja da je kod njega gotovo, isto malo potlje čine Andrija i Gregurić. Kod Tomića se zamrsilo. Prid zategnitim užetom zaustavio se prvi konjanik i odma su ga pogodili strilama. Drugi je zaosto i vidijo je šta se dešava pa je skrenijo priko kanala.

– U potiru. Ne smije vam izmaknit iz vida – viče Tomić i dvojica pripremiti za to pojure galopom. Nastaje jurnjava kroz šiblje. Razbojnikov konj se potepo, posrnijo i razbojnik je spo. Vidijo je da ništa ne može i sa zemlje je viknijo da se pridaje. Vezali su ga i Tomić je izvistijo da je i kod njega kraj. Petar je odredijo da dalje zapovida Andrija dok se on ne vrati. Prišo je Greguriću i reko mu da kuma odvede kod zatvorite žene i dice. Nek joj skine dukat i dade ga barutašu. Zajašijo je kobilu i pohito Mateji.

– Šta je bilo sa zarobljenicima? – pito sam.

Dida Grga je prvo kazo da ne zna, a kad se potlje nekoliko dana nalizo raki-je, raspripovido se:

– Ko da je Petra mučenje zarobiti momaka morilo do smrti. Vako je bilo – počeo je bez uvijanja i isto tako nastavijo:

– Gregurić i njegovi su ji okovali lancima i zatvorili u svinjac. Ostavili su ji i požurili u kuću di su stigli već skoro svi i gostili se. Dok se jeo kulen i šunka i pilo vino i rakija, počelo je zapitkivanje za zapovidnika i dádinu jedinu. Dádo je bisnijo na to i máma je pošla na sinik. Čeri je strogo naredila da snide i uniđe u kuću. Mateju su na vratima dočekale očeve riči:

– Kujo, može te bit sram! Jesi zaboravila čija ćeš bit žena – zarežo je dádo svojoj jedinici. Bijo je pijan i razgoropadit.

Petar je još malo osto na sinu, a onda je snišo. S vrata je pozvo Andriju u sobicu u kojoj je izdo zapovid za napad na razbojнике. Reko mu je vojnički nek dođu korporali. Vidijo je da su njegovi borci raspojasani. Bili su pripiti, a neki su već drimali. Ponudili su ga jelom i pićem što je odbijo.

S korporalima je došo i Andrijin otac. Gregurić je odma pito šta će sa zarobljenicima.

– Ubit ji i to obisit na oraj. Nek vise da ji svi vide – odgovorijo mu

je Mata Ručević i nastavijo zapovidat: – Mrtve odvest u šumu i zakopat ko marvu.

– Ja ću odredit šta će bit i ko će šta radit – kazo je Petar. Za poja-som je imo dvi napunite kubure i sablju u toki.

– Ovo je moja kuća i neće mi solit pamet jedan balonja. Biće kako ja kažem.

Petar je naglo zgrabijo sablju i položio je na siniju. Svi su zanimali. Onda je lадnokrvno livom rukom iz pojasa izvadijo kuburu. Primistijo ju je u desnu ruku. Civ je bila prema Matejinom ocu Mati. Progovorijo je ko da nî bilo ništ.

– Slušajte dobro. Ivanova grupa pokupit će mrtve i dovest ji kolima u avliju. Nek ji složi jedan kraj drugog uz ganak i izbroji. Andrijini momci nek srede bojište da ujutru izgleđe ko da se ništ nî desilo. Gregurić će sa svojima dovest zarobite kad budem reko. Za sad nek čekaje. Tomići nek ostanu u kući. Možete ić na izvršivanje zadatka. Obavistite me kad budete gotovi. Andrija, ti ostani tud još malo.

Petar i Andrija su se dogovorili šta će sa zarobitim banditima. Ostalima se nî sviđo način na koji im se Petar obratijo, ali su ga poslušali. Bilo bi im bolje da mogu pit do zore. Bili su ipak svisni kako bi bez njega Ručevići ležali mrtvi okolo. Neko bi njija skupljo, a kuća bi bila zgarište.

Andrija je ošo po opremu koja će tribat kad dođu zarobiti momci, a Petar je unišo u sobu di su sidili Šarengrađani. Šutke si je natočijo čašu vina i iskapijo je. Uzô je komad kulena i šnjitu kruva. Dok je jeo, dovažani su kolima prvi mrtavci. Izišo je napolje i gledo smrkrito iznakazita tila. Iznenada su se pojavile Matejina máma i tet Janja.

– Idite odavde – prosikto im je kratko kroz zube, jerbo završna slika uredno složiti beživotni baraba nî za gledanje ko ni nô šta će još bit.

Petar je potlje toga pozvo Gregurića i poslo ga po zarobite. Ubrzo su mu Ivan i Andrija raportirali⁹² da su izvršili zapovid. Za čas je stigo i Gregurić sa dva momka kojima su ruke bile svezane na leđima. Kad su vidli mrtve drugove u pravilnom redu, sagnili su glave i bolno zajecali. Nisu mogli suspregnit suze.

Kurir Stipa je pripozno da su zarobiti Nagli i Brzi i na to je upozorijo Petra koji se odma sitijo kako su tili sabljom rezat uvo Andrijinom bratu. Naredijo je da stanu iza auštoka⁹³ koji je donijo Andrija. Nastojo je ne pokazivat ljutinu:

92 raportirali – vojnički izvjestili

93 auštok – poseban uski stol na kojem se siječe meso

– Dobro je što ste se pridali. Da niste, ležali bi ovdje. Ako budete dobri, možda priživite. Morate se do smrti sićati kako ste zlo tili napraviti.

Vezani momci su gledali u leđinu isprid nogu.

– Zašto ste došli? – pito je Petar, a oni su šutili.

– Došli ste ubijati i paliti. Jel tako?

Šutili su i dalje.

– Jel tako? – prodero se Petar i jednom metijo vr sablje na vrat.

– Nas su natirali.

– Ne laži jel ću vas pobiti. Pito sam jel tako. Da il ne.

– Da – prozborijo je nâj sa sabljom na vratu.

– Savite se priko sinije – reko je Petar i jadnici su bezpogovorno izvršili zapovijed.

– Greguriću, sveži im ruke i noge za nožice sinije – naredivo je dalje i niko nî pomislijo da neće učiniti tražito. Obratijo se Matejinom ocu:

Gazda Ručević, uzmi bič i udari svakog deset put.

Stari se nečko ko da mu je žo, a onda je počeo udarati. Pojačavo je kad mu je dolazilo u glavu da je tribo bit ubijen on, žena, njiovi sinovi, ćer i još otac.

Petar je kazo da išibani obećaje kako nikad neće pljačkat i oni su to učinili u položaju u kojem su šibani. Morali su tako vezani priko auštoka opet izdivaniti točno šta su sve planirali uraditi u Mikanovci.

– Lažete. Ja znam čitati misli i znam da ne govorite istinu. Gazda Ručević, udari zato svakog još deset put.

Nakon novog bičevanja i upozorenja da će se batinanje nastaviti, izmrcvariti mladići kažu da su tili pobiti Ručeviće, ter kuću i pojate zapaliti za šta bi svaki od njija dobio ducat.

– Šta ste tili uraditi nome ko iskoči kroz pendžer kad ste prvi put pljačkali Ručeviće? – upita Petar.

– Ja sam ga tijo porezati malo po uvetu – reče Nagli bez oklivanja.

– I ja isto – odma doda i Brzi.

Petar je naredijo da ji se odveže, a onda je sivnijo njegov nož još dvaput. Svakom je raspolovijo uvo. Oblila ji je krv, a on je reko:

– Vô je da ne zaboravite šta ste obećali i da znate šta vas čeka ako pokušate osvetu. Bićete zarovašiti. Raspolovito uvo nositi ćete dok ste živi. Petar je pogledao na dugački red mrtavaca i nastavijo zapovijedati:

– Gregurići, upregnite njiove konje pod dugački drig⁹⁴ i onda nato-varite mrtavce. Nek ji vâ dva razbojnika odvezu kući svojima u Beravce.

94 dugački drig – zaprežna kola s dugim lojtrama

Svi, pa i Mata Ručavić, su se privatili utovara. Po četvorica su dizala jednog ubitog i sve ji slagali u kola kako bi stali. Utovar osamnajst mrtvih ljudi je posov. Petar je stojo smrkniti sa strane i držo se za sablju.

Kola su krenila prema Savi, vodi mutnoj, a niko se nî veselijo pobidi.

– Srce će puknuti njiovim materama kad ovo vide – izustijo je Andrijin i Matejin otac, goropadni Mata Ručević.

Mateja je s māmom motrila sve kroz pendžer. Obadvi su zaplakale. Petar je zajašijo svoju riđu i korakom pošo u Diviševce. Nî kazo zbogom, a ni njemu niko nî reko fala. Bez obzira što je Ručeviće obranijo od bande probrani najkvoločniji razbojnika, što nî strado ni jedan s bilom plantikom i što je sve dovršijo, zamirijo se svima. Najviše Matejinim roditeljima. Matu još niko dosad nî natero da ga sluša ko on, iako je prošo puno sveg. Čim bi nešto zucnijo, najozbiljnije se laćo sablje i kubure. Šnjim nema šale.

Prî zore svi su branitelji pošli svojim kućama. Barutaš je dobio veliki ducat, a ostalima će možda tribat uzvratiti pomoć.

– Štaj bilo sa Stipom Vukovac?

– Nî se mogo vratiti u Gundince di je bijo sluga, ni u Divoševce ocu. Petar je izgledao na njega zaboravijo, iako mu je on najviše pomogo da rukovodi bez pogreške. Da nî javijo kad će razbojnici doći i sve o njima, bilo bi ko zna kako. Njega je Andrija danas prvi put vidijo i nî imo pojma šta je radijo u pripremi obrane i za vrime borbe. Što se tiče Stipinog brata Ivana, on se držo Šarengradaca i jedva je prišo mlađem bratu koji je osto na pō avlije ko siročće. Samog i snužditog vidla ga je tet Janja kad je kretala kući. On se zagledao u nju, ter ga ona nî mogla ostaviti. Uvati ga je za ruku i pozvala sebi.

– A kum? – zapito sam

– Kad ga je Gregurić odveo kod žene i dice, svi su odma ošli iz sela i niko ji nî vidijo nit je zno di su. Navodno je kum kasnije dojavljivo Petru kaće i kog neki razbojnici napast tako da je mogo uviriti ljude da ima nadnaravnu moć pridviđanja. Razbojnicima je utiro stra u kosti i čim bi vidli plavu reklju i bilu plantiku priko prsa, noge su im se odsicale.

Započela je nova 1800. Otopijo se snig i miriše na proliće. Tuna ima dvadeset i pet godina i zadnje mu je vrime za ženidbu. Bab Luca misli da bi za njega bilo najbolje da se već jedanput pristane vucarat s Mandom Nikolić i oženi Rezu Baličević. Živi priko puta i lako bi se privikla na novi

dom. Božina Apolonija je protiv Reze. Za nju je sigurna da je tračkava ko baba, a nî baš ni vridna.

– Lina je ko trut, oda ko crknita mačka, a vezenka se za njom vuče ko pometina⁹⁵. Puno bi za Tunu bila bolja Janja Jurić. Ona je iz bogate kuće i donila bi dukate – kazala je, na šta joj se usprotivila Blažova Lucija koja je za Janju čula da je imala dosad nekoliko momaka. U Strizivojnoj ima jedna Reza Damjanović i ona bi po njenom, Tuni bolje odgovarala.

Tuna nî marijo za babske pripovitke. Nedilja je pridveče i prid bir-tijom je kolo. Manda Nikolić je zapivala:

Al miriše u kiljeru⁹⁶ lipo,
od pomade i od mene mlade.

Nasmišila se Tuni i on se odvažijo:

Brijem bradu, ljubim curu mladu,
cura mlada, pa je bode brada.

Novom pismom javila se ope Manda:

Dika mi se svaku večer javlja,
na usnama poljupce ostavlja.

Kad je završila igra, Tuna se našo pokraj Mande. Ona ga je poljubila i prid svima mu se obisila oko vrata. Zajedno su krenili kući ne sakrivajući se. On je pribacijo ruku priko njenog ramena, a ona ga obuvatila oko poja-sa i tako zagrliti došli su do njene kapije. Ispod oraja spojile su im se usne, a onda su unišli u avliju. Počela je kiša.

Sutra je Manda dočekala Tunu kad je išo iz šume i dala mu pismo:

*Najdraži, sve više te volim,
svakog dana svakog jutra,
puno više nego juče,
puno manje nego sutra.*

Ko što ljiljan cvitak bili,

⁹⁵ pometina – posteljica pri porodu

⁹⁶ kiljer – kućar, djevojačka ili momačka soba, soba bračnog para

*procva nek ti život cili.
Va nek želja, znak ti budi,
da te moje srce ljubi.*

*Ja te volim tako jako
da se više ne da kriti
I dok živim na vôm svitu,
virna ću ti stalno biti.*

*Mili! Kad ćeš mi već doć. O kako bi tila da si tud, da se mogu sakrit u topli-
nu tvog zagrljaja, naslonit glavu na tvoja prsa i usnit budna gledajuć te na
svitlosti treperavi zvizda. O, kaće večē! Danas je tmurno i kiši, a ja bi tila
da sja sunce. U tvom je naručju toplo i kad je oko nas pustoš zime, iz tvog
oka zrači sunce i kad oko nas pljušti kiša. Naša je ljubav stina iza koje se ne
bojim da će me otpuvat ni najjača bura. Zato dopusti da usidrim brod svog
života u njenom sigurnom zaklonu.
Volim te! Manda.*

Tuna navečer nî mogo izdržat, a da ne prođe pokraj Mandine kuće. Ona je stajala u mrklom mraku pokraj ograde.

Dođi i sutra – šapnila je kad je odlazijo. Tri godine su se njija dvoje volili ko niko. To je najviše smetalo velečasnom. Grmijo je s oltara o razuz-danosti mladeži:

– Momci i cure ne idu redovito na misu, već bludniče u kolu, na sijelu i prelu i rezultat toga je da cure rađaju kopilad začetu s oženjenim ljudima, a momci se odaju pijanstvu. Rijetki poste u dane zabranjene od crkve. Pročitat ću vam od riječi do riječi što o tome pjeva naš veliki pjesnik Matija Antun Reljković:

Kolo biva baš u svetkovine
i u dneve Bogu posvećene,
kamo idu mlâde i divojke
i pivaju pisme svakojake.
Dok u svetac bio dan osvane,
i iz svoje postelje ustane,
odmah ide u bašće zelene
i natrga ružice rumene,

pak što može lipše nakiti se.
 Mlogo puta ne vidi ni mise,
 neg u kolo onako i ide,
 koje majke čak do kola slide,
 jer ne mogu kod kuće siditi,
 neg bi rade u kolu viditi,
 kako kćerce s dragim poskakuju
 i kakve li pismice pivaju.
 A od sveca ni spomena nije,
 da bi išla pivat litanije.
 One misle da se tako sveti
 dan svetčani i Bogu posveti,
 što ne smije ništa poslovati,
 a grihota nî lindovati.
 Moja draga! Bog ne veli tako,
 Neg on vami govori ovako:
 da šest dana sebi poslužete,
 a nedilju njemu poštužete,
 ni do podne, nego vas dugi dan,
 jer je Bog to svagda od vas vridan.
 Stvoritelju svome ugoditi;
 Ali nî u kolu pivati.
 Vi znadete da je turski zakon
 iznesao Muhamed napokon,
 a vrag mu je u pomoći bio,
 dok je lipše stvari izmislio,
 kojegod su lagane po tilo,
 među kojim i kolo je bilo.
 Vidite, dakle, da je od Turaka
 Došlo kolo, – da zla komšiluka!
 Jerbo da je došlo od krstjana,
 tog bi bilo i po drugih stranah.
 Ali toga izvan Slavonije
 Nigdi nitko još vidio nije,
 nego služe drugačije Bogu
 vas dugi dan štogod većma mogu.
 I u crkvu svekoliko ide,

za pridikom svetu misu vide,
 a po podne štiju evanđelje
 i svakakve molitve od želje;
 pak dičicu uče štiti
 katekismus i Boga moliti,
 a ne idu u kolo igrati
 i u svetac tako ludovati.
 Ostavite vi takova dila
 koja Bogu nisu mila,
 neg molite vaše obrstare
 i biskupe, crkve poglavare,
 neka mole svitlu cesaricu,
 vašu majku i vašu kraljicu,
 baš Mariju dragu Tereziju,
 dugo vrime, Bože, poživi ju,
 kako bi vam mladež naučila,
 da bi bolje Bogu poslužila.
 Drugačije zahvalit ne znate
 kad tolike milosti primate.

S Reljkovićem i s velečasnim potpuno se slaže bab Luca i dan-na-dan dodaje svoje promišljanje o mladeži:

– Ne valja da momak i cura budu dugo zaručiti il šta je puno gorje da u mraku pripovidaže nezaručiti. Triba ji što prî ženit.

Tuna i Manda se toga svega nisu držali i ko da su prkosili. Ona je pivala:

Ružmarine, zelena ti boja,
 nisam diko ničija već tvoja.

Did Grgu je isto ko i velečasnog i bab Lucu smetalo kolo i kojekake pisme u njemu. Stalno se ljutijo na mlade, al nî tijo priznat da su velečasni i njegova baba u pravu. Ja mislim da dida bez obzira na ljutnju, ipak nî loše gledao na cure i momke već ji je zapravo volijo na svoj način. Bijo je ljut što je ostarijo i što je mogo bolje proživiti život. Najviše ga je živciralo što nikog osim mene ne zanimaše njegove tako jako zanimljive pripovetke.

Kad sam došo spavat jedne zimske noći, on je bijo budan u kreve-

tu i ko da me je čeko. Ovaj put je imo u glavi ženidbu did Petra i čim sam lego, on se razdivanijo:

– Bistro je ko suza da Petar i drugi put nî dobrodošo u Divoševce. Njegov otac još nî prižalijo što je napustijo vojnu školu. Zamišljo ga je ko generala, a on se vratijo orat blatnu crnicu.

Petar se potlje blistave pobide nad razbojnicima osića ko posran golub. Jadani su i pokunjit, jerbo ga niko ne voli. *Ne vridi pomagat drugima. Nisu zaslužili. Ovi u Mikanovci volili bi ga da je šnjima pijo. Ko da im je žo što niko od naših nî mrtav. Bilo bi deset mrtvih da nî tražijo red i poslušnost.* Mateja je na njiovoj strani i to ga boli najviše. Njen otac, kog je spasijo, uživo bi gledat ga mrtvog. Da je njemu dō zapovidat, makar i na kraju, nasto bi rusvaj. Matejina máma mu je zamirila što ju je otiro u kuću, al je to učinijo da je poštedi slike ubijeni. Da je vidla samo jednog čojeka kako mu glava visi na koži to bi joj izazivalo jezu godinama, a gledanje cilog reda taki mrtavaca značilo bi noćne more do kraja života.

Petar je u Divoševci najiskrenije odlučijo da će radit sve poslove bespogovorno i slušat dádine zapovidi. Već prvo jutro koje je dočeko u rodnoj kući bijo je na nogama kad je izlazilo sunce. Pito je šta može pomoć i otac mu je reko nek ide orat misto njega. Volovi su vukli plug jako sporo. Puno brže išlo bi konjima. Odajuć jednolično cili dan, a isto tako i ostale dane, iz glave mu nî izlazila Mateja. *Udaće se za drugog. Možda je nikad neće vidit. On ne može zamislit drugu ženu. Živiće sam. Tribo se na odlasku barem pozdravit šnjom.*

Iz Šarengrada se vratijo Ivan. U svojoj familiji Vukovac dočekan je ko i Petar kod Petričevića. Tijo je priopćit da se oće ženit, al je počelo svađom, pa je odustao. To je reko Petru i pito ga da mu bude kum. Dobijo je pristanak. Njija su se dvojica dost družili i radili zajedno, naročito teže poslove za koje triba više ljudi. Divanili su puno o nedavnim danima.

– Di bi mi sad bili da Mađar nî opsovo Andriji majku? – filozofiro je Petar.

– Slali bi nas di je najgorje. Nas su pridvidili za posebno opasne zadatke. Išli bi dok ne poginemo il ne postanemo bogalji – reko je Ivan u istom tonu i dodo:

– A kako bi istom prošli Ručevići da smo ostali u Petrovaradinu.

Petar je ušutijo. Zamislijo se. *Najviše bi nadrljala Mateja. Otac bi razbojnicima dō dukate. Za čas bi nabavijo nove i lako bi prižalijo ukrade-ne. Mater bi pritrpila na sebi razbojnika Čuturu. Bijo bi gri pomislit da bi*

uživala, al sigurno u svojim godinama ne bi previše žalila što ju je bocnijo još neko osim čojeka. Starije žene kažu da jedan te isti vrimenom dosadi. Mateja bi u napadu razbojnika nastradla nepopravljivo. Nju bi Glavni upropastijo za cili život. Možda bi joj napravijo dite. Nikad se sigurno ne bi oporavila od silovanja, čak ni kad ne bi ostala butrava⁹⁷. Nju je otac prî pet godina obećo Brzakovima. Brzak mu je bijo korporal kad su napadali Turke i jedanput mu je spasijo život. On se onda zavitovalo da će svoju jedinu ćer dat za ženu njegovom sinu. Nî imo na to pravo.

Mateja je imala dvanajst godina kad su joj priopćili za kog se mora udat. Odonda je počela mislit o mámama i dādama i kako se pravi dite. Nî ništ znala o tome kako i kada nastane novo stvorenje, a nî se usudila pitat mater, već ju je poučila tetka Janja dok su kopale kukuruz.

– Kad čojek legne pokraj žene, onda mu se pišo stvrdne i poveća – rekla je iskusna i dobronamirna teta svojoj mladoj nećaki.

– Kolki bude? – upitala ju je radoznala curica.

– Debel ko držalica motike.

– A dugačak?

– Skoro jedan šuv. To ti je volko – rekla je raširivši dlanove da se palci dodirivaje.

– Tako velik. Jel može stat.

– Kako ne bi mogo. Stô bi i da je duži.

– Šta žena mora radit?

– Ništa. Legne i raširi noge. Čojek dođe na nju i turi joj stvrdnitog pišu među noge. I onda on gore, dole, a ona guzovima malo livo, malo desno.

– Jel je boli?

– Bude lipo. Najlipše je kad te na kraju pošprica. I tako ti napravi dite.

Mateja je iz ví pouka svatila da čojek i žena to čine tolko put u životu kolko imaje dice. Njena máma je rodila troje. *Znači, tri put je s dádom radila gore-dole i livo-desno.*

Potljem ovog kopanja, Mateja je prisluškivala škripu kreveta kad njeni roditelji odu spavat, a onda motrila jel mámi raste trbu. Nikad nî mogla zamislit na sebi Brzaka, ali čim je vidla u krevetu ranitog Petra, proključala je. U glavi joj je zaigrala mašta i tu ciliu noć zamišljala je kako mu izgleđe nō ispod otarka kojim je bijo pokriven, a o čemu je divanila tetka. Na tavanu se šnjim na mirisnom sinu nî sitila opisa kako se pravi dite. U

⁹⁷ butrava – noseća, trudna

mrklom mraku sve je išlo samo od sebe. Te noći topla sluz izlila se u nju dvaput. O dvaput joj teta nî rekla ništ. Da se izgubi glava i da u igri momka i cure može nastat dite, došlo joj je iz dupeta u glavu nekoliko dana potlje kad je njen dragi oro njivu volovima. Ko i on, nî ona ni bila zaokupita mrtvim razbojnicima već mogućom trudnoćom, obećanom udajom u Brzakovu kuću i srditim odlaskom nōga kojeg ne može istirat iz glave.

– On neće nikad ni znat da će postat dádo i dite neće ni vidit – mišlila je najgorje.

Mateju je majka svaki dan čudno motrila i pritpostavljala je šta se kobne noći zbilo u slami. Ni njojzi se nisu previše sviđali Brzakovi i sve više je svaćala ćer. Po sebi je znala da nî nikako čudo što je Mateja na tavanu zaboravila sve njene pridike o nevinosti cura i pripustila se momku. Kako su prolazili dani, bilo joj je sve bistrije da oni, Ručevići, ne bi postojali bez pomoći Šarengradaca i Divoševaca. *Svi bi već trunili u zemlji, a od kuće bi osto pepel kroz koji bi izraso korov. Niko iz Mikanovci ne bi mogao zaustaviti dvadeset moćni razbojnika u paljenju i ubijanju.*

Matejina máma se dan-noć svađala rad Petra s čojekom:

– Došli su ti u pomoć izdaleka, a iznevirili su te najbliži, i to kum, a i nesuditi prijak i zet. Uplašili su se.

– Brzak se nî uplašijo. Nî tijo da mu zapovida balonja koji nema pojma o ničem. Nek kaže di je bijo kad smo ratovali s Turcima. Nî još vuko ni kastrole⁹⁸ po prašini⁹⁹ – uzvratijo je uvriditi gazda Ručevića kuće.

– Lako je tako ratovat, stojar na sigurnom i dignit fenjer, a drugi nek jurišaje i štrepe oće ji neko proburažit¹⁰⁰.

– On je sve zamislijo i niko nî strado.

– Nî istina. Pravi junak stane ispid svoji ljudi i ide prvi. Podmuklo je zarobit ženu i dicu i tako natirat dvadeset ljudi da stanu ko jaganjci za klanje. To bi svako mogao! Samo ne bi tijo. Nî pošteno.

– Ti si lud! Jel pošteno vodit razbojnike kumu da ga ubiju na spanju i još sve njegove? I da onda zapale kuću i štale?

– Brzaku sam obećo Mateju i biće kako ja kažem!

– Neće! Njegovog sina žene ne zanima.

– To nî važno. Zanimaće ga dok bude stariji.

– On i Mateja nisu jedno za drugo.

– Za Petra je ne dam! On nî čojek, već zvir. Nî mu ništ ubit. Ubijo bi

i mene da mu nisam udovoljavo.

– Jel tvoje junaštvo što si tijo da se ubije zarobite momke okovane lancima? On ti nî do.

– Bijo sam ljut. Nisam mislijo ozbiljno. Ubijeni je bilo i previše.

– Stipa, koji je sad kod moje sestre, kaže da su razbojnici vižbali sićenje glava s konja tako da su u galopu sabljom sikli bundevu nabitu na kolac. Jel bi volijo da su tebe i sinove tako skratili za glavu, a na meni i Mateji se izredali?

– Nî tribalo ubijene nabacat u kola i vozit ko vreće žita na meljavu. Bolje da smo ji sami negdi zakopali.

– Kako bolje? Žene i matere bi do smrti čekale njiov povratak...

Da nî Petar odsiko razbojniku glavu, on bi Mateju silovo. Tet Janja, koja joj je bila najveća potpora u prvo vrime trudnoće, raspripovidala se o svom iskustvu:

– Bolje da te ubiju nego da to doživiš. Bila bi bogalj veći od noga koji je bez ruku il šepa. Ranita duša nikad ne zaraste, stalno krvari. Doživila sam silovanje i znam kako je. Imala sam petnajst godina, a on trideset i bijo je oženit. Dosad to nisam nikom spomenila.

– Ko te? Jel ga poznam? – pitala je Mateja. Tetka joj to nî tila kast.

Mateja je kroz pendžer gledala kad su tovarili mrtve. Bilo joj je žo mladi. Jedan je izgledo ko dite. Uz pomoć tetke uspila je potlje uvirit sebe da su svi bez izuzetaka zaslužili smrt. Da nisu ubijeni, oni bi ubijali i ona bi te noći ležala mrtva ispid ganka. Pokraj nje bi bili máma i dádo, dva brata i dida.

Matejin najstariji brat i Petrov najbolji drug iz petrovaradinske škole, Andrija Ručević, potlje svega nî zno bil se veselijo pobidi il bi tugovo. Nada se da dva preživila razbojnika, a i drugi, neće doć više nikad k njima, al ko zna. *Ne bi prî par miseci ni u snu pomislijo da je dobroćudni Petar u stanju pobit toliko ljudi, i to ne bilo kaki, već aramije. Dobili su šta su zavridili, iako je možda među njima bilo par golobradi kojima je vō u Mikanovci vatreno krštenje. Isto bi prošli i da im je stota pljačka. Zapravo, Petar vâj put nî zakrvavijo ruke, al su tolki ubijeni njegovo maslo. Tako je spasijo njija Ručeviće i zaslužijo je bar fala koji mu niko nî kazo.*

Andrija se odma iza tog nefala naježijo kad se sitijo bićevanja. Mada je njegov otac tijo zarobite momke obisit na oraj ispid kuće da vise nekoliko dana, Petar ga je gadno iznenadijo. Nemilosrdno je naredivo:

98 kastrola – zdjela

99 vući kastrole po prašini – dij. frazem, dječja igra

100 proburažiti – probosti, prostrijeliti

– Deset put, lažeš, još deset – i to njegovom ocu. Petrovo je pravilo da se zapovid izvršava bez pogovora i ko zna šta bi bilo da je otac odbije šibat Brzog i Naglog.

Petar je zno točno zašto su došli, ko su, kako su se pripremali, al je tijo da sami sve kažu. Da nisu, ponovijo bi šibanje stoput. Na kraju im je zasiko uši. Zarovašijo ji je kako bi se do smrti sićali šta su tili činit. Moraće dok su živi sakrivat uvo.

Petar je ipak za Andriju, a i za sve druge koji su branili njija Ručeviće, čudo od čojeka. Al, svima im se na kraju zamirijo, iako je možda bijo u pravu što je poslo u Beravce puna kola mrtavaca, što je dō šibat zarobite, a i što im je zasiko uši.

Niko ne zna po čemu je Petar siguran da će se nešto desit. Može za važne stvari pridvidit šta će bit i dočekat spreman nō šta dolazi. Ubacijo sam se u didin govor:

– Ivanov brat, Stipa Vukovac, je ispriповido Petru cili plan razbojnika, a Petar je potlje lago da je ko Bog koji može znat sve unaprid. Mislim da to nī pošteno od njega.

– U pravu si – reko je dida i dodo:

– Al Petar to nī smatro za gri. Više ga je morilo što je u Petrovaradinu bičevan nedužni Mađar. Mada nī volijo Mađare, nī mogo ni najboljeg drūga izdajom izručit na šibanje.

Ja sam isto potiv laganja, al postoje neke situacije kad se mora odstupit od osme Božje zapovidi.

– Jel Petar il neko drugi ikad skobijo Naglog i Brzog – zapito sam did Grgu.

– Mateja je naišla na jednog od njija potljem više od dvadeset godina na Bartolovo na vašaru u Novi Mikanovci. Prodavo je oborke¹⁰¹, klompe¹⁰², drvene vile i koješta drugo izradito od drveta. Reko je da je sve sam napravijo. Ona ga je pitala od čeg ima tako uvo.

– To je od kad sam bijo mlad i lud. Nī za pripovidat – odgovorijo je. Izgledo joj je dobar i kupila je od njega dost toga šta u kući triba svaki dan. Ispriповidala je Petru da ga je skobila i on je poželijo šnjim divanit i čut kako gleđe na nekadašnje pljačkanje, silovanje, paljenje i ubijanje.

Cilo selo se postupno priviklo da Tuna i Manda žive ko oženiti. On

101 oborak – drvena posuda

102 klompe – drvene cipele

je dolazijo u Nikolića kuću i puno put prispavo u njoj, mada je do Petričevića pet minuta. Potlje je i ona uzvraćala posite Petričevićima. Donila bi ženama kolača koje je sama ispekla, a svekru i didi vina. Njezini su imali vinograd u Prisodnjačama i posebno dobro vino, ter je did Grga bijo zadivit snajom. Natočijo bi si kriglu šiljera i prvo ga miriso, a onda srko. Oblizivo se dok je pijucko.

– Ja sam čula da je vaš did Petar živijo sa svojom Matejom ko da su oženiti – kazala je Manda, na šta je dida potvrdijo da je u pravu. Pokazo joj je njiova ljubavna pisma. Manda se ozarila. Mislila je da je prva koja piše momku, a sad se uvirila da su to isto činile neke cure prī sto godina.

– Da mi je samo doživit vaše svatove – reko je starac i Manda mu je obećala da će brzo bit i svatovi. Tuna koji je unišo i čuo vō zadnje nī kazo ništ, već je smiškajući se zagrlijo curu. Dida ji je ostavijo same u svojoj sobici.

– Budite dobri – reko im je na vratima i namignijo. Bab Luca je upala k njima u najnezgodniji čas. Jako se naljutila.

– Prī nī bilo da nivinčana cura spava s momkom – bisnila je po avliji, al da ne čuju mladi, a nī se usudila ni didi prigovarati što im je dō sobu, jerbo bi dobila da ni ona nī mogla dočekat vinčanje. Što je ko cura izgubila nevinost, njega će krivit do groba.

I velečasni se omekšo prema Tuni i Mandi. Smislijo je obnovit stari uskrсни običaj. Na Veliku subotu i Uskrs ujutru oko tri sata divojke i žene okupite pod križem pivaju starinske pisme i mole se. Pito je Mandu da skupi pivačice i ona je pristala. Uvižbala je pisme s Pavinom Lucom, Jakobovom Anom, sestrama Katom i Rezom Lončarević koje su još curice i s još desetak cura i žena, ter je bilo posebno kad se u gluvo doba noći selom orila pisma od koje tilom prolaze trnci:

Uranile tri Marije, Aleluja.

Priko gore Kalvarije, Aleluja.

One nose tri škatulje

Svete masti i pomasti

Da pomažu svete rane,

Svete rane Isusove.

Kada grobu polazile,

Među sobom govorile

„Ko bi nama kamen digo,

Taj bi velik čojek bijo.
Mi smo male i nejake,
Ne možemo kamen dići.“

Kada grobu dolazaše
I mladića ugledaše,
Lice mu je kano sunce,
A odilo ko snig bili.
One su se prepanule
I natrag se povrnule.

Anđel im je govorijo:
„Ne bojte se tri Marije
Jel ja znadem kog tražite.
Vi tražite Božjeg groba
I u grobu Božjeg sina.
Ovdi njega više nema.“

On je rano uranijo,
Na nebesa uskrsnijo,
Tri je riči ostavijo.
Prvu rič je ostavijo:
Svetu tilo od pšenice.

Drugu rič je ostavijo:
Svetu krvcu od lozice.
Treću rič je ostavijo:
Ko li jesti, ko li piti,
Ko li ovo izmoliti.

Na uskrсни slavni danak,
Ko izmoli na uranak,
Štoj u rodu sagrišilo,
Sve bi duše otkupijo.

Velečasnom se jako svidlo pivanje. Prišo je Mandi i ostalim pivačima i čestito im. Posebno se razveselijo bolesni bivši župnik Franjo Mirošavić.

– Ja i svi koji se ljute na vas što pjevate u kolu nismo u pravu, a i kolo nije turski običaj niti njihov Muhamed radi za sotonu.

Uskoro ću putovat. Kad umrem, volio bih da mi pjevate na grobu – kazo je i zakašljao se. Njegova bolest je naprivala, ter je umro 1. ožujka 1800. Pokopan je u vrbičkoj crkvi ispod propovidaonice, a ispratilo ga je puno svita i svima su se zasuzile oči kad je iz Mandini usta zaječalo:

– Zbogom, dragi roditelji...

I did Grgu je pivanje dirnilo u srce. Prikasno je spoznao kako ni sve u životu posov i sticanje bogatstva. *Tribo je više uživao. On ni za to da se mladima sve dozvoli, al im se ne smi ni sve braniti. Sami moraju izabrati s kim će dilit postelju. Ako ne znaju il ne mogu sami, onda im stariji dobro dođu. Svojim velikim iskustvom mogu ji uputiti malo, al ne previše.* O tome je dida danas opet počeo govoriti meni i Tuni, a ukop velečasnog Miroševića ni spomenijo. Tuna ga ni tijo dugo slušati, pa je nastavio sa mnom i to ne o sadašnjoj ženidbi i udaji već opet o nome pri sto godina:

– Mateja je pitala svoju tet Janju jel roditelji imaju pravo odrediti diti s kim će se ženiti.

– Nema je – rekla je teta kratko i onda razjasnila:

– Neki misle da su stariji iskusni, promisliti i da znaju sve o rodbini do sedmog koljena. Neke falinke i bolesti su nasljedne, a i mane. Ako su otac i dida od momka bili lini ko crna zemlja, pijani ko tuke, propalice i grubijani koji su tukli žene, sigurno će taki biti i njiovi sin i unuk i ni dobro da se za njega uda njiova čer, već u begovsku kuću di će živiti ko bubreg u loju. Puno put ne bude tako. Mislim da je jako važno koliko se momak i cura vole. Nekad nismo sigurni jel nekog volimo. Ako ti proključa krv kad se taj pojavi, il ako ga ne može istirati iz glave, onda je to siguran znak ko ti mora biti životni drug. Triba slušati srce, a ne mámu i dádu.

– Bab Luca je kazala više put kako se neka cura dobro udala. Šta znači dobro se udat? – zapitao sam iznenada did Grgu.

– Kako misliš? Ne razumim šta pitaš?

– Mislim da nema pravila šta je dobro. Nekom je nešto dobro i važno. U Jurića kući se fino jelo. Svaki dan su se mislili rezanci sa sirim, makim, orasima i pekli kojekaki kolačići. Za strinu Kaju iz Prkovci, šta se tiče jela, dost je malo kruva i luka, al da je lipo spremila. Po njenom, svako odma vidi kako joj je ruvo, a šta j u trbuvu ne zna niko. Bil ti, dida, volijo da se tvoja unuka uda u zidanu kuću s puno soba i ko nova mlada spava sama sa svojim đuvegijom¹⁰³ il da dođe u malu kuću di pet parova spava u jednoj sobi? Ja

¹⁰³ đuvegija – muž, mladoženja, prosac, zaručnik, voljeni momak

ne znam jel sreća bit jako bogat i ubijat se od posla, il pomalo oskudivat, pa i gladovat nekad, al se često veselit, pivat i slavit koješta.

– Za nòga ko je vridan, posov nî teret. Razumim ja i nê žene, a i ljude kojima je važno ne radit puno, već ladovat, a postoje i nê snaše koje bi tile imat što manje dice. Najgorje je ako nova mlada mora svaki dan plakat s dukatima pod vratom i forintama u slamnjači – kazo je did Grga i onda namignijo:

Kod udaje zapravo je najvažnije za ženu kako čojek spava, jel tvrdo i rče, il se obnoć furtom budi. I kog sanja.

Isto se može pripovidat za dobru, a i lošu ženidbu. Nî svedno kaka će žena doć u kuću. Nî sreća ako je šutljiva, a ni ako ima jezik ko krava rep. Ne valja ni ako nit smrdi nit miriše i ako je di je ostaviš, tud ostane.

Did Grga je ušutijo, a onda nastavijo o nòme šta je tijo pripovidat:

– I onda...di sam sto? Bližijo se Božić. Matejina máma je vidla kako joj ćer ujutru povraća i da se sakriva kad joj je muka. Odma je znala kolko je dva i dva. Pitala je sina Andriju jel ima kaku vezu s drugovima iz Divoševci, al on o njima nî zno ništ. Jednog poslipodneva k njima su banili Brzakovi. Došli su prosit Mateju. Otac je reko da pristaje, a Mateja je iznenadila sve osim máme.

– Neću. Imam razlog – odbrusila je odrišito. Otac je pobisnijo i kad mu je žena potlje izdivanila šta je u pitanju, istero ji je obadvi iz kuće.

– Vò doživit je najgorje. Bolje da su nas razbojnici pobili – kazo je dok su napušćale kuću koja je tribala izgorit.

– Uživaj sam ko ker sa svojim dukatima u slamnjači – zadnje su riči šta ji je čuo od žene kad je zalupila vratima i s trudnom se ćerom sklonila na neko vrime kod sek¹⁰⁴ Janje koja nî imala dicu i koja je mlada ostala udovica, ter sama stanovala u maloj kući izvan sela prema Novim Mikanovcima. Pripovidalo se da su joj zalazili muški. Kod nje je još uvek bijo Stipa Vukovac, jerbo nî imo kud. Ona ga je prisvojila ko sina.

Andrija Ručević je osto živit s ocem, al je bijo u vezi s materom i sestrom, ter je ošo u Divoševce i ubrzo se kod Matejine tetke našo Petar. Obećo ju je vodit u Divoševce, al prvo je želijo kast svojima da će dobit snaju. Njegovi su bili protiv:

– Ko zna čije je dite. Ja je neću ránīt – reko mu je otac i Petar se vratijo neobavite posla. Teta je pridložila da kod nje ostanu dok gràne prolitno sunce, a onda nek si priko puta grade kuću i iskrče si napustite njive, ter na njima zasiju kukuruz, žito i drugo.

Ivan Vukovac je u međuvrimenu stigo u Mikanovce sa svojom Marijom iz Šarengrada, pa su se i njija dvoje nastanili kod tet Janje. Svi su živili u jednoj sobi nî im bilo zima. Teta je imala jedan krevet koji su izneli i uz zid na njegovo misto donili puno slame. Slamu su ogradili daskama i pokrili fitiljkom, ter su tako dobili jedan ležaj za svi šestero. Stipa će spavat sam uz drugi zid. Teti ga je bilo žo i pozvala ga je drugi dan pokraj sebe. Uživala je gledući kako dva para mladī plamte od ljubavi. Na jednom kraju ležala je Matejina máma i uvek je bila okrenita zidu. Do nje su bili teta i Stipa, pa Ivan i Marija i do drugog zida Mateja i Petar. Nisu se stidili jedni drugī.

– Bil tijo spavat s drugom? – pitala je jedanput Mateja Petra dok su se mazili u bašći na travi ispod trešnje.

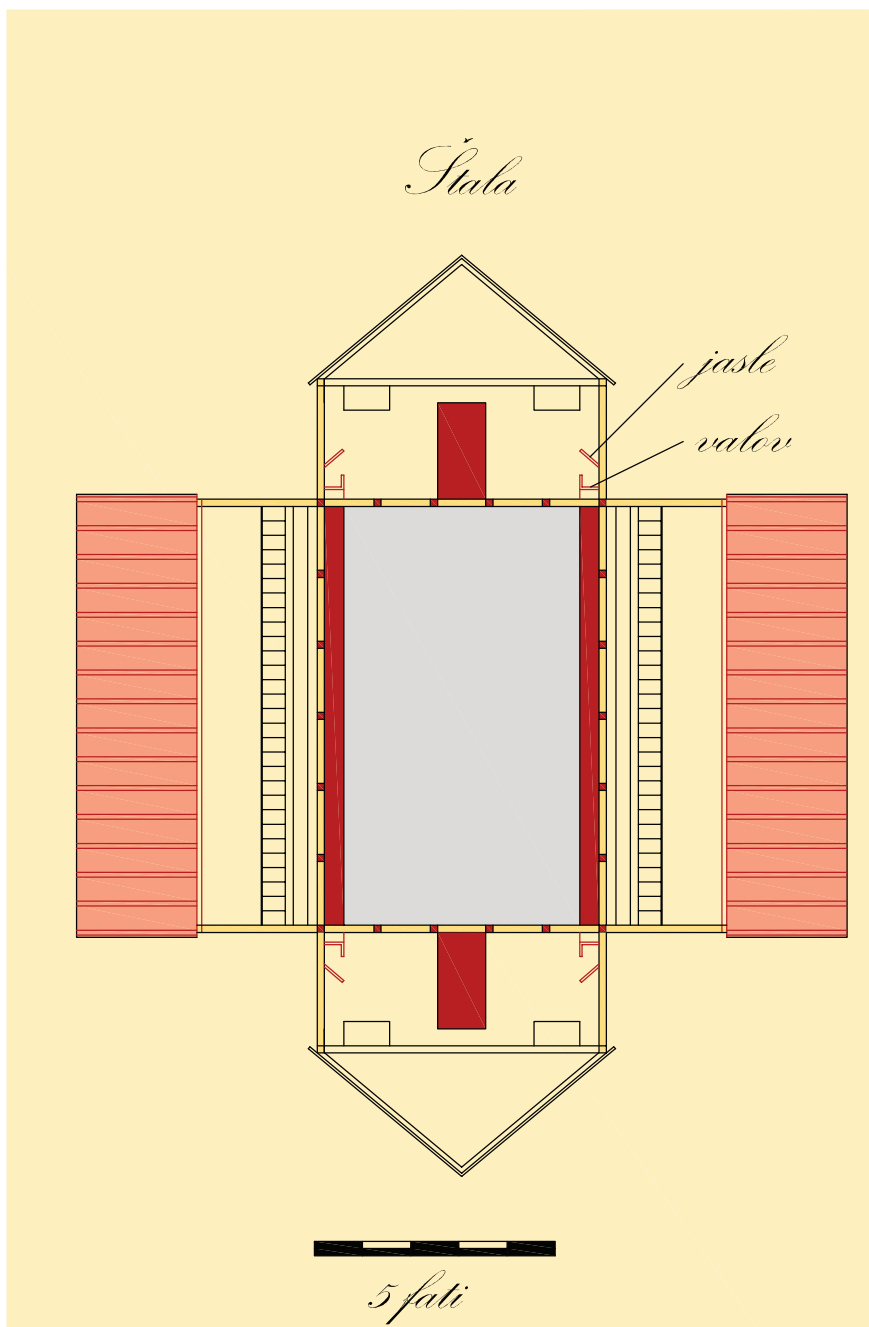
– Sigurno mi s drugom ne bi bilo lipše i ne bi tijo – odgovorijo joj je najiskrenije.

Godinu dana prī nego me did Grga odredijo za gazdu, jako puno sam radijo s konjima. Imali smo čet para i cilo proljeće sam oro za kukuruz u Glavniku. Kažu da je lipo vidit kad tri il čet pluga složno zaoru, a iz zemlje se puši. Zavolijo sam konje. Niko nî bijo sretniji od mene u nedilju potlje podne kad upregnem ždribce u paradna kola i provezem se kroz selo. Svi gledu u me. Posebno mi je bilo važno da me vidi Anica i mane mi s klupčice ispid ograde u ladovini oraja. Puno put sam jašijo ždribca kroz polje i šumu. Nî mi se sviđalo što konji spavaju u šupi pokrivenoj slamom pa sam potlje žetve pridložijo did Grgi da napravimo štalu za dvanajst konja. On se složijo, jerbo u okolu imamo vrpentinu svakaki stupova, gredica i motaka i kad uzmemo šta nam triba, neće se ni vidit da nešto fali. Dida i ja zajedno smo odredili di će bit zgrada i kolka. Dida je reko da meni pripušća da smislim kako ćemo je izgradit. On se neće mišat. Nek ja i zapovidam šta će ko radit i brinem se o svime.

Zapalijo sam se za štalu. Jedno vrime sam zaboravijo Anicu i mislijo furtom¹⁰⁵ na gradnju. Prvo sam nariso na papiru tloris¹⁰⁶ i proračuno kolki mora bit razmak između stupova koji će se ukopat u zemlju. Tribaće dvadesedvadesetdva stupa. Na papiru sam naznačijo razmak među njima i di će bit vrata, a di pendžeri. Stupovi nisu bili jednako dugački i da ji ne režemo, došlo mi je u glavu kako će bit lakše i bolje da kopamo za nji rupe u zemlji različito duboke. Izmirijo sam svaki stup, numeriro ga i odredijo mu misto. Izračuno sam kolka se koja rupa mora kopat da bi gore bilo pod špagu. Sve sam zapiso. Vo je nacrt štale:

¹⁰⁵ furtom – stalno

¹⁰⁶ tloris - tlocrt

Počet ćemo u prvi ponediljak iza Svete Klare. Te nedilje cilo potlje-
podne primiravo sam i zabijo kolčiće di će bit stupovi. Napravijo sam visak,
a i vaser-vagu i to tako da sam našo jednu ravnu usku planku¹⁰⁷ od deset
stopa¹⁰⁸ i u nju udubijo kanalić malo dublji od pô cola¹⁰⁹. Kad se u njegov uspe
voda, točno se vidi jesu grede, vinci i zidovi ravni. Pomoću vaser-vage sam
na kolčićima zarezo crtice, al tako da sve budu jednako visoke. Izradijo
sam fat i dvofat s obilježitim pedljima i colovima. Povuko sam špage di
će bit zidovi i da bi bile pod vinkl¹¹⁰ odrezao sam tri letve duljina tri frtalja
fata, jednog fata i fata i frtalj. Od njija sam načinijo trokut. Kraće strane
trokuta moraje ležat uz špage di će bit zidovi i ako je čošak štale vr trokuta
nasuprot najdužoj letvi, zidovi će bit okomiti. Tud sam priminijo pravilo
koje me je naučijo did-čičo. Trokut kojem su dvi stranice pod vinkl zove se
pravokutni trokut i njegova najdulja stranica je hipotenuza, a druge dvi su
katete. Za njegov vridi da je kvadrat duljine hipotenuze jednak zbroju kvadra-
ta duljina obadvi katete. Pravokutni trokuti su nî čije su stranice:

5, 4, 3
13, 12, 5
25, 24, 7
41, 40, 9
61, 60, 11

Opazijo sam da je uvijek hipotenuza za jedan veća od duže katete,
a da su kraće katete neparni brojevi 3, 5, 7. Nisam zno odgonetnit zašto
je to tako. Did-čičo me još naučijo računat sa slovima. Ako je duža kateta
 n , onda mora biti hipotenuza $n+1$, a kvadrat kraće 2 puta n više 1, jerbo je
 $n+1$ na kvadrat jednako n na kvadrat više 2 puta n više 1. Po pravilu kvadra-
ta zbroja $a+b$ vridi da je on jednak a na kvadrat više 2 puta a puta b , više b
na kvadrat.

Manda je sa strane slušala naš razgovor i did-čičo je tijo i njojzi
rastumačit kvadriranje zbrojiti slova a i b :

– 3 više 4 je 7, al 3 na kvadrat više 4 na kvadrat nî sedam na kva-
drat.

– Meni računanje baš ne ide – rekla je Manda, na šta je did-čičo
uzvratijo otrovno:

– Žene nisu za računanje, jerbo triba štit i mislit kad se računa.

107 plank – daska debela 5 cm

108 stopa – 32 cm

109 col – stara mjerna jedinica za duljinu, 2.6 cm

110 vinkl – pravi kut

- Tili ste kast da smo glupave i lajave.
- Imate jezik brži od mozga, a dugačak ko krava rep.

Manda se uvridila i ošla napolje di ju je dočekala i poduprla buduća jetrva.

– Stari prdonja, svima je dodijo svojim brojkama i računima – rekla je Pavina Luca.

– Ja čim ga vidim, okrenem se i pobignem da ga ne skobim – dodala je.

– Ajmo mu za inat zapivat – pridložila je i za čas se avlijom zaorijo svatovac.

Did-čičo je meni nastavijo objašnjavat kako u štalu dva puta dva fata stane 16 ovaca, u štalu tri sa tri 36, a u štalu pet sa pet 100 ovaca, a ne 52. Kazo je kako ga žalosti što osim Pave i mene nikog ne zanima njegovo računanje, a kamoli da mu se veseli i vidi od njega neku korist.

– Zjale ko adrene¹¹¹. Tako krešte svrake. Meni prkose. To više ne mogu slušat – kazo je čuvši izvana pismu. Očekivo je bar od mene potporu, što je izostalo. Ja sam ga tijo smirit:

– Matematika nî svima najvažnija. Postoji i drugo šta ljude zanima. Neko voli šlingat, neko uživa u lovu, a neko u birtiji karta cilu noć. Ko što ti ne znaš pivat, tako njojzi ne ide računanje. Moraš je svatit. Bilo bi dobro da joj kažeš oprost. Uvridijo si curu.

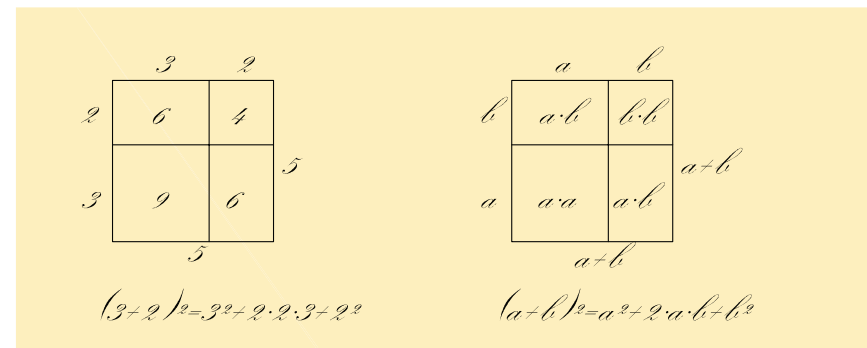
– Ona je mene uvridila. Nikog ja ne molim za oprost. Ona je ta koja mora svatit da se bez računanja ne može živit, a bez pivanja i igranja kola može. Računanje je najvažnije, al nî lipo za gledanje i slušanje. Meni se ne plješće kad nešto dobro izračunam il otkrijem neka pravila za brojeve. To ne zanima nikog.

– Jesmo Pavo i ja niko? Mi otkad smo proodali brojimo i gledemo tvoje račune. Puno si nas toga naučijo. Evo to tvoje sad priminjavam za pravljenje štale. Oš vidit kako sam sve zamislio i proračuno.

– Neću. Radite šta očete! Najviše sam ljut na te što me nisi podupro. Šta njojzi koja je niko i ništa u vōj kući nisi kazo da me je tribala saslušat? Tijo sam joj u najboljoj nakani kast par riči. Svima smetam. Idem u Glavnik i biću na stanu dok ne crknem! Dok mogu, pomagat ću Lovri oko marve. Valda će mi dat koricu kruva.

Ja sam osto sam u sobi. Bilo mi je žo dobrog starca koji nema dicu, al nisam zno kako mu pomoć. Uzo sam papir na kojem mi je rastumačijo kvadrat binoma.

¹¹¹ adren - luckast

Sutra će valda bit bolji dan. Počinjemo gradit štalu za konje.

Skupili smo se za sinijom ujutru svi koji ćemo radit i jeli. Did Grga je ponovijo da ja zapovidam.

Bilo nas je sedam muški i kad smo izašli na gradilište, svakom sam odma reko koji će uzet stup i koliko će duboku rupu iskopat. Čim su neki čuli da jedan kopa dva pedlja i pet i pō coli, drugi tri pedlja i petinu cola, počelo je gundanje kako će krov bit šere-ver¹¹². Prid podne je došo komšija Vinjarić. Spazijo je nejednake rupe, ter se prvo nasprdo, a onda naljutijo. Nî tijo da mu išta rastumačim, već je ponavljo da današnja mladež sve upropaštava. Vidijo je da ga ne šljivim i ošo. Ja sam prikontroliro dubine iskopani rupa i čim su popravite nê koje nisu bile na dlaku dobre, počeli smo ukapat stupove, prvo na čoškovima, a onda smo povukli špagu i metli ostale. Viskom smo odredili da stupovi budu uspravni. Sve je štimalo i kad je zazvonilo podne, postavili smo već vince¹¹³. Do noći su na svom mistu bili i rogovi. Did Grga se nî mogo načudit kako je sve ravno, a Vinjarić je i dalje tvrdijo kako ništ ne valja:

– Srušit će se čim zapuše prvi vitar.

Posebno ga je smetalo što su vinci jako visoko.

– Nema nikake potrebe da od poda do plafona bude više od fata. Neće se moć ugrijat kad zazimi. Štala za konje biće ledara.

– Nisi u pravu – suprostavijo mu se did Grga i nastavijo me branit:

– Kad bi bilo fat il niže, dvanajst konja bi se u njoj utušilo¹¹⁴. Nisu konji pilići. I u najvećoj zimi napuvat će i biće im toplo ko u raj. U toj štali

¹¹² šere-vera – neravno

¹¹³ vinci – dio drvene konstrukcije kuće na koji dolaze grede

¹¹⁴ utušiti - ugušiti

mogli bi komotno živiti ljudi.

U utorak smo motke prikovali na rogove i na njija složili trsku, a u sridu napravili vrata, pendžere, jase i valove. Ja sam samo govorio koliko triba odrezat dugačku koju motku il dasku i di triba zakucat kovani ekser¹¹⁵. Napravili smo kod kovača gvozdene karike za vezanje konja i postavili šlonge¹¹⁶ koje će bit između konja. U četvrtak smo dovezli nekoliko kola zemlje i nasuli štalu. Izgazili smo pod tako da bude višji pedalj od avlije da ne bi voda unilazila pod konje kad pljušti kiša. U petak, pa i subotu, svi smo posebno složno radili, jerbo se naziro kraj posla. Jedni su zabijali kolce između stupova, drugi pleli pruće oko tija kolaca i stupova, treći omazivali zidove od pruća blatom izvana i iznutra, a četvrti krečili čim se malo prosušilo. Još samo mora doć slama na pod i plemenite životinje mogu napustiti nadstrešnicu koja prokišnja i doć u novi dom. Kad su unišle, odma se vidlo da su zadovoljne.

Komšije su dolazile viditi moju novu štalu za konje. I Anica i njena máma.

U nedilju pridveče bilo je kolo. Anica je došla kod mene i rekla da idemo igrati. Uvatile me za ruku i uvela u kolo. Nisam znao složiti korak s drugima. Kažu da sam baso¹¹⁷ ko medo, al to Anici nî smetalo.

– Baš je dobra štala. Konjima će bit lipo u njoj – rekla mi je kad je pristala svirka. Odma je ošla od mene ko da se zastidila toga što je kazala.

Ja sam nekoliko dana uveče prolazio pokraj Anicine kuće i zagledo priko ograde. Kad sam je zateko na klupčici ispod oraja, nisam znao šta bi joj reko. Stô sam i buljio u nju. Sigurno sam izgledo smišno. Ni ona nî znala beknit. Dugo smo se tako gledali i onda sam ja krenio.

– Nemoj ić – kazala je Anica i pozvala me pokraj sebe. Sidili smo i ona me je dodirnila po ruki. Nisam se pomako. Bijo je mrkli mrak i Anica me poljubila. Rekla je da dođem opet.

Sutra sam jedva dočekao mrak. Anica je sidila na klupčici i odma smo se navalili ljubiti. Počelo je što sam želio cili vik. Ko zna koliko bi džabe obijađo oko nje da mi nî rekla:

– Odi vamo!

Prva me dodirnila po ruki i poljubila. Nî ona ko Tunina Manda da piše na papiru da joj se sviđam. Njeno milovanje i ljubljenje bez dogovaranja i dopisivanja meni je lipo, jerbo je iskreno i od srca. Ne kažem da nî isto

115 ekser - čavao

116 šlonga – pregradna motka u staji

117 basati – tumarati, lunjati, teško hodati

tako i nô Mandino s papirićem.

Bilo nam je ko u raju, al je trajalo kratko. Do prvi rujanski kiša uživali smo u mrklom mraku i na misečini uz pismu zrikavaca i kreketanje žaba.

Anica i njeni se nisu sviđali did Grgi. On je sve oko moje ženidbe dogovorijo u Prkovci s Magdaleninim ocem Filakovcem i dok sam se snašo, bijo sam oženit. On mi nî ništ kazo o tom njiovom dogovoru, već je samo reko da ga vozim u Prkovce kod prijatelja. Kad smo tamo došli, nisam imo pojma zašto su nas oni lipo ugostili. Dali su nam kulen i stalno nas nudili vinom. Dida se raspripovido o razbojnicima i kako je njegov did Petar arambaši odsiko glavu kad je unilazijo kroz pendžer.

Ja se ne sićam da sam taj put obećao ženiti njiovu Magdalenu. Bijo sam jako pijan i putim kući bilo mi je zlo. Stalno sam povraćo. Duša mi je izlazila na usta. Potlje mi je bab Luca govorila da ne smim pogaziti obećanje.

Nabrzinu su me vinčali s Magdalenom. Sve je bilo ko u snu.

Nikad si neću oprostiti što se nisam pobunijo, makar ne bijo gazda. Imo sam dvadeset dvi godine i nisam još svaćo šta znači imati ženu.

Požutilo je lišće na drveću, a u mojoj je duši nastala jesen. Gazdovo sam zadrugom bez pô muke, a moja je žena upravljala sa mnom. Zapovidala je ko da mi je máma, a ne žena. Nisam imo pojma di ćemo spavat potlje svatova, pa je ona to dogovarala s did Grgom. On je pridložijo da u prvo vrime budemo u njegovoj gazdinskoj sobi, a da on, bab Luca i Tuna prisele u veliku sobu, al da do zime napravimo nekoliko kućara, jerbo će valda tribati i za Tunu, Jakoba i Lovru ako se ožene. Dok jače ne zaladi, momci mogu prinoćivat i na sinu.

Magdalena je glavna u našem krevetu i ko da neće dite. Nas dvoje često spavamo okreniti svako na svoju stranu. Ona je za kratko vrime postala jako otresita prema svima našima. Čim did Grga oće nešto kast o tome kako je nekad bilo, njegova ljubimica mu odbrusi da je litanije ne zanima. Kad joj je reko da mu dokući bukaru vode, kazala je jasno i glasno:

– Neću. Nisam valda došla bit vaša sluškinja.

Ne sviđa joj se šta i kako bab Luca kuva. Ne voli gra, kuvane bun-deve, taranu s mlikom i još puno toga.

Prî mrazova napravili smo nabrzinu dva kućara iza kuće slično ko štalu za konje, pa smo Magdalena i ja priselili u jedan, a dida i baka su se

vratili u svoju nekadašnju spavaonicu.

Kako je vrime odmicalo, sve sam više svaćo kog volim, a kog ne. Prolazeći pokraj Anicine kuće, zagledo sam priko ograde. Jako ritko sam je viđo. Udali su je u Vrbicu slično ko što su mene moji oženili iz Prkovci, a da nî prošlo ni godinu dana od nê nedilje kad je rekla da jedno do drugog igramo u kolu.

Meni se srušijo svit kad su svatovi iz Vrbice došli po nju. Odo sam ko luđak kroz polje i šumu i grizo se po ko zna koji put što se nisam suprostavijo didi po cinu gazdinstva i izborijo za svoju ljubav ko neki, istina, ritki. Kad bi se bar vrime moglo vratit unatrag.

Anica možda ne zna da bi bijo najsretniji kad bi ona svaku noć bila pokraj mene. Ko zna jel tako šta pritpostavlja. Kad bi joj to mogo bar kast prî nego što umrem. Vidla je valda po očima da mi se sviđa. Stoput mi je šaptala da ostanem šnjom još malo i da je jako zagrlim. Ljubila me je po vratu, grickala mi uvo i milovala mi dlake na prsima.

Ona sad ima svog čojeka, a ja svoju ženu i šta je tud je. Obadvoje se možemo tišit kako su ritki koji dobiju kog bi tili. Nismo jedini koji spavaje s nim kog ne vole. Tribam zato nać neki životni cilj. Napraviti ću najveću kuću ko nigdi niko, samo radi Anice. Nî me briga za Petrove želje, ni za Gr-gino obećanje njemu, već da se ona zabezekne¹¹⁸ kad vidi moju bilu kuću koja će izgedat ko kraljevski dvorac. Sigurno će je pofalit ko što je za konjsku štalu kazala da je dobra. Tî par riči meni će vridit više od ičeg. Za njija se isplati radit ko crv deset godina.

Kako je vrime odmicalo, sve više sam mislijo na kuću, a sve manje na Anicu. To me zabrinilo. Dok kuća bude gotova, možda ću zaboravit radi koga je gradim. Zaokupilo me jedno vrime nešta sasma drugo, a to je koliko naši konji vole svoju novu štalu. Prvi dan kad su unišli u nju, bijo sam siguran da su se razveselili, a potlje mi se sve više činilo da za vrime litni vrućina vole spavat na okolu ispod oraja il dude. Kad je zima i mećava il kad fijuće vitar, onda im prija topla spavaonica. *Možda će tako i moji ukućani za litnji vrućina uživat više na siniku već u novoj palači.*

Kad sam davno prid svim ukućanima jako lakomisleno obećo da ću izgradit bilu kuću kaku je prî sto godina tijo did Petar, odma mi je sinilo da prî ikakog rada triba napraviti plan rada i proračun potrebne cigle, građe i drugog, ter koliko sve košta i kako doć do novca. Sad sam se privatijo tog dila posla i začas sam izračuno da za cilu kuću triba 96 000 cigle, jerbo je svaka cigla dugačka 12 coli, široka 6, a visoka 3 cola. Temelj mora bit dubok

118 zabezekniti - iznenaditi

pô fata i širok za tri cigle, zidovi vanjski do kata široki dvi i pô cigle, a nutarnji je dost da budu zidani na ciglu. Zidovi kata mogu bit na ciglu i pô, a nutarnji na ciglu, negdi i na pô cigle. Čela nek budu na pô cigle, al pojačana stupovima zidanim na ciglu.

Za zid na dvi i pô cigle triba 713 komada cigli za jedan četvorni fat, na ciglu i pô 428, a na ciglu 284. U temelje se mora ugraditi 20 000, za prizemlje triba 37 000, kat 31 000, čela i unutrašnji zidovi 14 000, šta sve zajedno iznosi 102 000. Za vrata i pendžere mora se još odbiti 6 000. Krov ćemo pokrivat cripom dužine 14 coli, širine 7 i debljine četir petine cola. Sa svake strane krova biće pedeset redi cripa, tako da tribamo ispeć 12 000 cripa i izraditi 1 000 fati letava.

Kum Marijan Vukovac zna praviti cigle i on će mi pokast kako ću napraviti ciglanu.

Što se tiče građe, moramo prirediti 120 greda dugački pet i pô fati priseka 8 puta 8 coli, 36 rogova 6 puta 6 coli, dužine četir fata, vince ukupne dužine malo više od sto fati, pa još stupove, pajante¹¹⁹, daske i letve.

Kod kovača ćemo naručiti klanfe¹²⁰ i eksere. Morat će iskovat 4 000 eksera za zakivanje letava na rogove i koješta drugo. Kažu da je najbolji kovač u okolici Josip Krušec iz Đurđanci. To je nâj stari udovac za kog su udali Pavinu bivšu curu Martu. Pavu ćemo poslati ugovarat kovačke poslove. Nî još zaboravijo Martu. Posto je korporal u vojski, dobar je otac sinu i čojek ženi, al Martu ne može maknit iz srca isto ko što ni ja ne mogu Anicu. Njija dvoje su zakardašili¹²¹ puno više od Anice i mene. Počeli su ljubav kad je on imo petnajst, a ona šesnajst godina. Izgledali su ko dica, al su bili ljudi jedno za drugim i nisu se samo ljubili ko Anica i ja. Pripovida se da se ona sad voli s nekim Nikolom Trepšićem koji je deset godina mlađi od nje. Pavo to zna, al se ne ljuti. *Ko što on svaku noć spava sa ženom može i ona s nekim.* Čojek joj je star, a i pije, pa ne triba velika mudrost za zaključiti kako ne može izvršavat najvažnije dužnosti.

Pavu mori oće li se Marta razveseliti kad ga vidi i oće li ga poljubiti i obisit mu se oko vrata ko kad smo čistili snig. Otkad sam mu spomenijo eksere i klanfe, živi za dan kad će ić kovaču ispostaviti narudžbu. Ponit će Marti cvit.

Prî početka gradnje triba puno tog pripremit. Ipak je najvažnije da svi ukućani žele taku kuću. Mori me kako ji privolit da misle kako tribaje

119 pajanta – spojna gredica rogova krovišta

120 klanfa – jaka željezna spojnica

121 zakardašiti – pretjerati

bit složni i godinama vridno radit za zajednički cilj. Kako ji uvirit da će nam svima bit bolje kad budemo spavali u velikoj kući, svako u svojoj sobi. Ako udružimo snage, možemo puno toga postić. Neki od njija nemaje svoju Anicu, Martu il Mandu i nemaje razlog za radit vridno da je zadive. Svedno im je di će spavat. Ne bi zato vridilo da im pripovidam kako će jest svaki dan meso i o did Petru i njegovim zavitim i ispunjavanju njegovi želja. Kad smo jedne nedilje užinali i potlje jela pijuckali vino i grickali štrudlu i listiće, digo sam se i ko s neba u rebra zaustijo:

– Puno nas je i ne može nas trideset živit u jednoj sobi. Već sam vam spomenijo bīlu kuću. Tijo bi znat jesmo još uvik za to da je izgradimo. Ako svi očemo, siguran sam da možemo. Ja ću sve smislit i niko se neće primorit. U slučaju da niste, začas ćemo napravit pet-šest mali kuća, svaku za nedilju dana, ko štalu za konje, i nema nikake ljutnje. Kako vi odlučite, ja ću tako uradit. Kažite šta mislite.

Svi su šutili i gledali prida se.

– Ko je da ne gradimo bīlu kuću? – zapito sam bez okolišanja. Niko se nī pomako.

– Ko je da je zidamo? – izreko sam bez čekanja. Svi su ko jedan digli ruke. Vō jednoglasno obećanje puno mi je značilo.

Did Grga je 1797. godine reko da ću ja bit gazda. Nekolko godina sam se šnjim učijo upravljat zadrugom, a onda, pet godine potlje, sve je pripustijo meni. Sad se jako naljutijo na sve nas. On je tijo otranit četve-ropreg ždribaca i nī dō prodavat mlade konje. Jedan mu je bijo lipši od drugog i kad bi neko pridložijo prodaju ždripčića, on je govorijo da će baš taj bit najbolji i da tako dobrog još nismo imali. Lovro koji voli marvu ko niko, a naročito konje, i koji dan-noć, svetkom i petkom bdiye nad svakom živinom, prodo je jednog takog protiv njegove volje na šta se on razbisnijo i pristo gazdovat. Istina je da je taj mladi konj bijo jako lip po sveme, al je bijo čudne, podmukle naravi i tijo je udarit iznenada i bez povoda. Lovro se najviše bojo da će ubit nekog od momaka koji ne paze dovoljno.

– Nī me briga za ništa. Radite šta očete. Kako budete sijali, tako ćete žet – reko je dida i napijo se da nī zno za se. Nī se triznijo osam dana, a onda se razbolijo i skoro umro. Kad je malo došo k sebi, nī izlazijo iz svoje sobe.

Njega je zapravo najviše brinilo što kod nas Petričevića nema puno

dice. Samo troje. Čič Joza i njegova Klara deset godina nisu imali nikog i onda im se rodijo Vinko. Moja sek Ana ima dvanajst godina, a Pavin Ivan pet. Dida ne može dočekat ženidbu Tune, Jakoba i Lovre i zato je ko ris. Ja sam odlučijo da ne triba oko njega skakutat, već ga ostavit nek žaluje. Moramo radit ako očemo uspit. Posla je priko glave i zato je važno da se dobro rasporedimo. Članovima naše zadruge pridložit ću nešta šta sam dugo vrtijo u glavi. Malo me stra kako će gledat na moje pridloge, pa sam odlučijo sve prvo izdivanit svojoj ženi i čut njeno mišljenje. Ona me nī tila ni saslušat.

Kad smo se skupili za večeru, sio sam u pročelje di je dosad bijo did Grga. Potlje dugo vremena došo je iz Glavnika i did-čičo. Nisam ga ni pogledo, a ni on mene. Sideći naslonit smišljio sam kako ću počēt divanit. Moja žena je ižišla napolje ko da mi oće odma prid svima kast da je protiv mene, a ja sam zato, ko da čitam, prozborijo:

– Puno nas je čeljadi u zadrugi i imamo puno zemlje, marve, živadi i svega drugog. Svaki dan triba puno kuanog jela, suvog mesa, povrća i voća, triba drva i vode, a mora se gradit štale i izrađivat alat. Dobro je da se nekad proveselimo. Biće zato najbolje da imenujem korporale za pojedine vrste poslova zadruge. Oni će sve osmislit i organizirat oko rada za koji su zadužiti, ter zapovidat ostalima šta će, kako i di radit.

Glavni za obradu zemlje nek bude Pavo. Ne smeta što je korporal u vojski. On će odredit di će se šta sijat, kad će se orat i kopat, a kad žet i vršit. Pomagat će mu njegov čič Božo i moj dāda Roka.

Moramo uzgajat žito, kukuruz, repu, graoricu, krompir, gra i luk, šljive za rakiju, imat vinograd za grožđe i vino i voćnjak s jabukama, kruškama, gunjama, lipama, dudama i orasima. Triba bit svega. Uvik nešta ne urodi radi mraza, suše il poplave, al se nikad nī desilo, nit će se desit da bude sve uništito.

Lovro će upravljat poslovima oko marve. On će kast kolko će se čega držat i šta će se prodat i kad. Oduvik je najviše radijo sa živinama i to bezprigovorno i najbolje zna o njima. Ne mora ništ minjat, nego nastavit ko dosad i biće da bolje ne može. Imamo puno goveda i kadgod se prodala junad, dobilo se puno novaca. Dojenjem krava dobivali smo mliko, sir i kajmak za cilu zadrugu pa i za komšije ako im usfali. A i oni su nama uvik davali svoje viškove.

Držat ćemo stotinjak ovaca. Od vune će se štrikat fusekle¹²², veste

¹²² fusekle – vunene čarape

i praviti reklje¹²³, a dobro će doć od vrimena do vrimena i pokoje janje na ražnju il ovčji paprikaš. Višak vune i jaganjaca možemo prodat. Slično ćemo uzgajati svinje za vlastite potrebe i prodaju. Moramo imati ergelu od tridesetak konja. Konji su nam važni za oranje i vuču kola. Ako se ukaže prilika, možemo nešto od ždribadi unovčiti. Lovro će još upravljati stanom u Glavniku. Triba produbiti bunar, popraviti štale i napraviti nekoliko novi. Drva za grijanje su isto jako bitna. Nema gorjeg nego ostat bez ogriva kad zabuba snig. U lito triba dost pripremiti da se ne mora šparati kad zazimi. Tuna je šumar i on će biti zadužen za nabavu drva, a i građe kad nam bude tribala za grede, rogove i vince.

Za popravke kuća, zgrada i izradu alata nek bude glavni Jakob. On zna svirati i kad nešto slavimo, mora se potruditi da nam bude lipo. Šta se tiče molitve i posta, tud je neprikosnovena bab Luca. Did Grga će paziti da ne pritera u molenju. On misli da Bog baš ne voli previše Očenaša. Njija dvoje biće zaslužni za poštenje članova naše zadruge i krivi za njiove nečasne radnje.

Računanje je važnije od svega, i glavni za brojenje, zbrajanje, množenje, ter za određivanje koliko njiva ima četvorni fati, kako se nađe površina krova, tavana i avlije nek bude did-čičo. Mi mladi još se uvijek nismo usaglasili koliko će miševa pojest mačke, a i kako će krstjani i Turci veslati po Savi, šta nam je on postavio ko zagonetku, a ostala su puna kola još taki za koja ne znamo da postoje i na koja ćemo naletiti. On nas je naučio da moramo misliti i biti uporni u mozganju. Ne smi nas pokolebat ni ako isprobamo sve kombinacije džabe, jerbo možda potaknemo nekog potlje nas da se siti nečeg šta nama ni palo na pamet.

Tunina Manda, kad dođe u našu kuću, nek bude za ličenje bolesti i rađanje. Mora skupljati likovite trave za čajeve i voditi brigu o čistoći, kupanju, odgajanju djece i podučavanju, da svi naši nauče čitati i pisati.

Jakob i Lovro su mi najavili ženidbu već jeseni pa sam napravio odmah raspored i za njiove buduće. Kuvanje, pečenje kruva, pravljenje sira i posluživanje jela nek ustroji Ana Jakobova. Ko ne zna, kast ću da je ona prava majstorica za kolače i posebna jela, iako je cura. Kad bude žena i još izvišti neka pečenja i kuvanja, niko joj neće biti ravan u Đakovštini. Njen će još biti zadatak da u zimi rasporedi žene za tkanje, šivanje, šlinganje i štrikanje.

Vald znate da Lovro ima curu Katu Vidaković iz Vrbice. Lovro i Kata su se utrivali na konjima i ona je bila brža. Sve zna o konjima, kravama, al

123 reklja – pletena jakna do bokova

i o živadi i zato će biti glavna za ženske poslove oko živina. Voditi će brigu o dojenju krava, ranjenju i nasađivanju kokoši, otranjivanju pilića i skupljanju jaja, a braniti joj neće niko orati i kočijati. Njoj u jašenju ni ravan ni jedan čojek.

Za pčele i med briniti će se did Božo, a njegov sin Joza za vinograd, vino i rakiju.

Ko šta je naš pokojni did Petar izdavao zapovijed za obranu od razbojnika korporalima, tako sam i ja zamislio da sve radove dogovaram s određenim korporalicama i korporalima, ne vojske, već zadruge. U dogovoru sa mnom može na priliku Pavo za oranje odrediti Tunu koji je za šumu i Jakoba glavnog za majstorisanje i zabavu, a kod nas Petričevića ni zabranjeno da i žena drži plug. Siguran sam da će Katu bolje slušati konji od svijeta nas i da će njena brazda biti bezprigovorna.

Svi su me svatili i privatili taku organizaciju. Jako sam se bojao šta će kast did-čičo. Potlje večere šapnijo mi je da sam sve dobro osmislio i kako je siguran da ću to i provesti.

Šta si pridvidio za svoju ženu? – pito me.

– Za nju sam previdio da upravlja ženskim poslovima, a kako je ošla, od tog sam odustao i ja ću preuzeti taj dio gazdovanja šta ni baš uobičajito – odgovorio sam mu. On je iskoristio priliku kad je imao moju pozornost i odmah mi do papira s formulom za računanje površine trokuta ako su poznate sve stranice i rastumačio mi je kako se vadi drugi korin iz nekog većeg broja...Sutradan je dočekao Mandu:

– Oprosti šta sam te uvrijedio. Ja ne znam pivati i valda sam zato taki. Ti jako lipo pivaš. Ko šta ja nikad ne mogu naučiti pivati, tako isto valda ima puno pametni ljudi kojima ne ide račun. Ti si mi pomogla da pri smrti spoznam nešto tako važno – kazao joj je. Ona je privatila ispriku:

– Ne bi vridilo da ja učim računati, al vam obećajem kako ću nastojati da moj sin bude u računu bolji od vas.

Did-čičo je ošao u Glavnik i umro spokojno drugu noć.

Mom pridlogu o upravljanju i radu zadruge Petričević, ni se vâj put opiro ni Lovro koji je dosta sličan did-čiču. Lovro je vridan i sposoban, al ima uvijek svoje mišljenje i neće izvršavati loše zapovijedi. Zato se kvačijo s did Grgom. Triba velika umišnost gazde da bi se iskoristile njegove sposobnosti. Mislio sam stalno kako on neće moći živjeti s nikom ženom radi svoje

čudne naravi, a sad sam siguran da si je našo srodnu dušu. On i njegova Kata jednako misle i slagat će se valda dok su živi. On voli konje ko malo ko, a u divanu usprotivi se svakoj krivoj riči i zapovidi. Jedino ženi priznaje da je s konjima bolja od njega. Kata sve zna o kravama, ovcima i svinjama, al i o kokošima, guskama i purama. Šta ona kaže, za Lovru je svetinja.

Kata je jahačica kake nema. Ne boji se konja i oni je slušaje i razumiju njene zapovidi. U najvećem galopu priljubi se uz konja ko da je za njega zalipita i priskače kanal il srušito drvo. To je izvištila tako da joj nema premca. Tuna mi je ispriповido kako je Franja Vranješević iz Vrbice imo krasnog mladog ždribca koji se nî dô jašit. Došo je Katinom ocu za pomoć.

– Eno ti moja ćer. Ona će ga dovest u red – reko je odvažni, na svoju jedinicu ponosni četrdesetogodišnjak.

– Ona je žensko. Lupiće je. Konj je lud.

– Ako ga iko može zauzdat, onda je to ona.

– Kako se zove ždribac? – pitala je Kata kad su je pozvali.

– Vezir – reko je vlasnik konja Franja Vranješević.

Kata je odma pošla u štalu ludoj živini. Javila mu se imenom i prišla mu. Govorila mu je koješta strogim glasom i on ju je čudno gledao. Dala mu je meda iz ruke i on joj je polizo ruku. Priljubila je glavu uz njegov vrat i to mu se sviđalo. Zavolijo ju je.

Donila mu je novi med i on je želijo maženje šnjom. Nudijo je vrat za milovanje. Ona ga je dirala po ušima i nosu, a kad je pristala, gricnijo ju je na šta se naljutila i lupila ga, ne baš nježno, rukom po vratu. Svatijo je šta ne voli i tijo joj je ugodit. Nî se bunijo kad mu je metila oglavinu. Izvela ga je u bašču. Pokazala mu je usput odebeli štapić koji je držala. Spretno mu je skočila na leđa i on se propeo, šta je i očekivala. Odma ga je ošinila štapom po dupetu i on je zagalopiro. Ona je vikala :

– Ajd! Ajd!

Kad se umorijo rekla je:

– Ov – ter povukla kajase. Mladi konj je uzduvan jedva dočeko da stane. Slidilo je dvadeset put ajd, ov. U početku malo sa štapom, a potlje bez njega. Za tri dana Kata i ludi Vezir bili su najbolji prijatelji.

U jesen 1802. otračili smo Jakobove i Lovrine svatove, a Tuna kaže da ćemo na njegove još pričekat. Pavinoj Luci izgleđe da raste trbu šta joj se baš ne sviđa.

– Ti si rekla da neš više – pecnila ju je prvi dan iza vinčanja Lovrina nova mlada.

– Šalila sam se. To ti se, Kato, zalomi kad se i ne nadaš. Valda će se i tebi.

– Ne znam. Ja bi volila što prî.

Taj isti dan suočile su se Kata i Blažova Lucija.

– Mi se odnekud znamo – rekla je strina Lucija.

– Moje krave nisu popasle vašu otavu – uzvratila je Kata.

– Čije su ako nisu tvoje?

– Bila je suša, pa je trava slaba, a nju su pojele vaše ovce.

– Nî istina.

– Je.

– Nî. Oćemo se potuć? Udarite me ako smijete.

– Neću.

Čim je granilo proliće 1803. zaoralo je složno šest plugova koje je pripremio Jakob. Pavini konji bili su na čelu, iza njija Lovrini, pa Katini, Tunini, Jakobovi i moji. Prvi dan se pooralo više od šest jutara. Kad je bilo kopanje kukuruza, Kata i muški su proarali, a druge žene i stariji ljudi kopali. Na sličan je način bila organizirana žetva, vršidba, branje kukuruza i sijanje žita. Manda je svaki dan bila kod nas i radila ko da je udana. Jakobova Ana je nova mlada ko i Kata i privatila se dobivene obaveze oko pripreme jela jako ozbiljno. Svaki drugi dan ložila je krušnu peć, misila tisto i pekla osam veliki kruvova. Ispod svakog kruva metila je veliki list kupusa, šta je svagdanjem ko duša mekanom kruvu, davalo poseban okus, a i korica nî bila tvrda. Šušalo se u šali da je jelo bolje nego kad je bab Luca bila glavna reduša. Baka je na te šale smrknila obrve.

Nova glavna reduša Ana svaki je dan određivala šta će se kuvat i birala jednu ženu za pravljenje užine. Ona i druge ženske išle su kopat il sîno kupit. Pravilo je oduvik da rodilje ne moraje na njivu dok dite sisa i to je koristila Pavina Luca. Ona je pomagala oko pripreme užine i večere. Jedan dan je za jelo bijo gra sa slaninom, drugi dan kiseli kupus, treći pileći paprikaš, a nekad i ovčji, i tako redom. Slavili su se svi imendani. Na Luciju, Petrovo, Lovrinčevo, Josipovo i druge svece gostilo se uz pečenku, kolače i vino, uz Jakobove gajde počimale su pivat Tunina Manda, Jakobova Ana i Pavina Luca.

Šta se tiče marve, Lovro je našo pastire za čuvanje i namirivanje krava, svinja i ovaca. Dost smo marve prodali i dobili puno novaca. Dijo sam podilijo članovima zadruge Petričević, a dijo će tribat za gradnju bile kuće.

Tuna i Manda su se konačno odlučili za svatove. Biće u listopadu 1804. Mandi je dosadilo bit cura i to je Tuni napisala:

Ljubljeni golubiću, zdravo! Tila bi te ljubiti i da me nikad ne ostavljaš samu. Počinjem bit nestrpljiva, a raspoloženje mi nî ujednačito. Vata me grozničava želja da si ovdî. Nigdi nemam mira. Svaki i najobičniji štropot s dru-ma mene podiže na noge. Trčkaram stalno gonita ludom nadom da si to možda ti. Kažem ludom nadom zato jerbo je stvarno taka, jerbo je nikla iz sna, iz moji želja koje su tako daleko i tako različite od stvarnosti. Znam da neš doć. Daleko si u šumi i zauzet ozbiljnim poslim, a moje srce ko da to ne može svatit. Njemu su dugački i teški sati rastanka i zato nî čudo šta razbudita mašta stvara nemoguće želje. Tebe nema. Nema nògā blagog pogleda tvoji smeđi očiju koji me tolko put učinijo sretnom. Sama sam. Teška, a ipak draga je ta osamljenost, jerbo, mada ti nisi ovdî, moje biće je ispunito tobom. Sve moje misli i sve želje naminite su tebi il su povezane s tobom. Ti si san moji noći, java mog buđenja. Više nego ikad svaćam da mi život bez tvoje ljubavi, bez tebe i tvoje blizine, ne znači ništa. Zato, mili, dođi i otiraj sve zle slutnje, sve teške brige koje taru moje srce. Dođi i ostani uvik uza me, uvik samo moj. Voli te samo i uvik tvoja Manda.

Cili dan pada kiša. Čas tija, jesenja, ladna i sitna, čas se na zemlju sruči pravi pljusak. I sada dok ti pišem, ona pada. Čuje se jednolično dobovanje¹²⁴ kapi koje se slivaje praveći na zemlji male potočiće. Ponekad zafijuće vitar, zašušti u napol ogolitim granama i unese u moje srce neku tiju, slatku čežnju. I poželim da si ovdî. Da smo zajedno zagrliti i sretni ko sinoć. Da mi šapćeš nježne riči, da osićam tvoje drage tople ruke i ljubim ti meke usne. Oh, sve bi dala kad bi sad odma mogo doć. Doć i zauvik ostat moj i samo moj. Tvoja Manda.

Život je kratak, mladost još kraća
Sve prođe i više se ne vraća.

Noći tavn¹²⁵, dani dugi,
Ja te ljubim, ko bi drugi

Ti sumljaj da zvizde trepere,
ti sumljaj da sunce sja,
al nikad sumljat nemoj
da samo tebe volim ja.

Moramo nekoliko godina vridno radit da ojačamo i uodamo poslove. Nisam žurijo s pripremama za kuću i tako je proletilo sedam lita. Ručevići su napravili prî trideset godina zidanu kuću i napunili je. Ima ji skoro pedest. Veliku kuću uzidali su i Jurići. Mi smo živili u drvenoj i počela su selska sprdanja za bilu kuću na kat s odžakom ko kapela, trimom i ognjištem, sobom i podrumom čiji je plafon zidana kuba, a i za kraljevsku kočiju.

Lovro je ušutko nê koji su spominjali vò zadnje. Uspijo je u nome šta je njemu najvažnije, a to je otranit četveropreg i provozat se kolima koja vuku četř ždripca. Nekoliko je godina biro konje. Bilo mu je bitno da su dobre naravi i pametni. Prvo je vižbo u polju po lenijama vožnju s dva konja, a kad je bijo siguran da ga svi konji slušaje i nastoje mu ugodit, uprego ji je svu četvoricu. Pomagala mu je jako puno oko svega Kata. Podučila ga je da prî nego šta konjima nešta kaže, oni moraje bit spremni ga slušat. Ne smiju bit zaokupiti nečim drugim. Ona je prva uočila kako je Cezar rođeni vođa, da ga ostali slide i oponašaje, pa je zato dobijo misto naprid s desne strane. Do njega je upregnit najlipši, malo neozbiljni Sultan. On osića kad ga neko gleđe i onda ima posebno kicoško¹²⁶ držanje. Savije vrat, nadigne rep, a noge mu igraje ko da pleše kolo.

U drugom su redu pod rudom postaviti živi i razigrani Vezir i Paša. Njija dvojica zapravo vuku kola, a vî ispid su samo radi parade.

Prvi put smo se provezli zidanim drumom na Mladi Uskrs potlje-podne. Ja sam sidijo na pridnjem federsicu¹²⁷ s live strane, Lovro s desne, a Kata između nas. Odostrag su se nagurali Jakob i njegova Ana, Pavo i Lucija, ter Tuna i Manda. Išli smo do Ivankova i cilim smo putim pivali. Svi Novomikanovci, Vođinci i Ivankovci usput su gledali u nas i divili nam se.

¹²⁵ tavno- mračno

¹²⁶ kicoško – gizdavo

¹²⁷ federsic – sjedalo s oprugama na kolima

Nisu bili zavidni, već veseli i to se vidlo. Pljeskali su i mavalu nam, a Lovro i Kata sjali su od sreće. Isplatijo im se veliki trud oko sparivanja i uvižavanja četveroprega, a oni tu sreću ne bi minjali za dvorac il dukate.

Moja Magdalena nî tila ići s nama, a ni did Grga. On nî ni izašo u avliju vidit četveropreg kaki je cili život želijo vozit.

Kad smo se vratili, mi stariji smo snišli s kola i u njija su se popeli mladi. Uzde je uzela Kata. Osim Petričevića, u kola su se natiskali momci i cure iz komšiluka. Bilo ji je više od deset. Svi su išli u Đakovo kod Bogdanića di je baš svratijo profesor, velečasni Josip.

– Ja nemam riječi kojima bi izrazio svoje divljenje i oduševljenje – kazo je profesor, ter nastavijo s falenjem:

– Pjevate kao anđeli. Djevojke, prelijepe ste. Izgledate kao da ste izašle iz raja. Ne znam jesu li ljepše vaše pletenice s cvijećem ili vezenke i oplečki¹²⁸. Dao bih sve na svijetu kad bi se i ja mogao provozati vašom kočijom.

Dogovorito je odma s kočijašicom Katom da vozanje profesora Bogdanića bude na Josipovo. Paradna kola moraje bit okitita i ulickana kako bi bila bolja od biskupovi.

– Obavezno ćemo ić u Gorjane – reko je na rastanku profesor Bogdanić.

Kad je did Grga čuo za druženje u Đakovu, reko mi je skrušito da bi se i on tijo malo provozat s bać Jozom. Poveo bi i bab Lucu.

– U Gorjane je udana Jozina prva ljubav. Sad je baba, al njemu, uvažitom profesoru Jozi, to nî važno. Možda će ga vidit i ako mu mîne rukom, niko neće bit sretniji od njega – kazo je dida prikinivši svoju stolitnu ljutnju i šutnju.

– U koje selo moramo ić da tebi neka baba mane i nešta dovikne – pito sam i on je ispalijo ko iz topa:

– U Babinu Gredu.

Kad smo na Josipovo došli po profesora, prve su mu riči bile:

– Zašto nisu došle cure? Ko će nam pivat!

Prošli smo taj put četveropregom pô Slavonije, a kad smo ostavili Bogdanića u Đakovu, ja sam reko da idemo kući kroz Semeljce. Nado sam se da ću u Vrbici skobit Anicu. Nisam bijo te sreće.

Odlučijo sam da na Petrovo 1809. slavimo did Petrov i Pavin imen-

dan. Ispekli smo na ražnju janje i prase i pridveče se orilo. Spominjali smo kako je bilo ludo i nezaboravno kad smo traćili¹²⁹ Tunine svatove. Njegova Manda je godinu dana potlje svatova rodila Kristinu koja sad ima četr godine i vidi se već sad da će pivat ko slavuj. Osim pivanja i pripovidanja zna brojiti do dvadeset. Manda je još uvijek jako raspoložita za igru i pismu. Ne smeta joj vrućina za skakanje u kolu i pocikivanje. Za njom ne zaostaju Pavina Luca i Jakobova Ana. Kata se bolje snalazi u sedlu nego u kolu, al se trudi bit vesela, dok moja Magdalena stoji sa strane i traži šta nî dobro. Jakob svira gajde, a did Grga najviše uživa u dici. Osim Pavini sinova Ivana i Marijana i Jozinog Vinka u našoj avliji bude obično nekoliko mali iz komšiluka, a dođu i veći. Sestre Lončarević već izgledu ko cure, a moja sek Ana je prava pravcata cura i stalno se vata u kolo do Mande.

– Možda smo tribali dosad češće slaviti imendane i krstitke – ponavlja did Grga svima redom. Traži na kraju proslave žrtvu kojoj će pripovidat o svom did Petru i razbojnicima. Moja ga je žena na Petrovo otepla po brzom postupku, Kata mu je rekla da ide jašit kroz šumu, a Luca i Ana su pobigle čim su ga vide. Manda ga je počela slušat, al je vrebala priliku za izmigoljit. Ja sam je spasijo.

– Zašto niste češće slavili i veselili se? – pito sam ga i on se ko i obično razdivanijo meni, šta je Manda iskoristila i ošla:

– Imali smo puno posla i nî nam bilo do slavlja. Kad si umoran, onda samo da ti je leć i spavat, a ne ludovat u kolu. Marva se mora naranit, a ne moš ni zemlju ostavit nepooranu. Većina zemlje bila pod Mrzovićem i triba uvijek dost vremena dok se po drndastoj leniji dođe na njivu.

– Reko si da je neobradite zemlje u početku bilo na pretek. Did Petar je sigurno mogo uzet zemlju i bliže. Zašto nî?

– Tijo je iskrčit šikaru pokraj Ručevića njive, al su se tome usprotivili Matejin brat Andrija, a i otac Mata, pa da ne dođe do novi nesporezuma šnjima, ošo je prema Mrzoviću, Bogu iza nogu. Tud u Glavniku prve godine još za sniga, krčijo je niče živice da bi mogo što prî orat i sijat. Komšija u polju bijo mu je Franja Pauškov. I on je bijo vridan i više put je pomogo Petru. Slično je i Franja krenijo nekoliko godina prî i bijo je začas bogat. Imo je čopor goveda i kad je prodo junad, kod Petra se javijo njegov poznati pridosićaj, a i kum Ručevića kuće je poručijo da će doć razbojnici, kaće doć i kolko će ji bit.

Franja je bijo izbezumit čuvši šta mu se sprema. Zamolijo je Petra pomoć. Dogovorili su se da Franjina žena Klara bude s dicom kod tet Janji-

ne kuće, a Petar će kod njegove čekati razbojнике. Pomoće mu petrovara-diski drugovi Andrija i Ivan.

Petar je i taj put napravio plan i pripreme. Prvo je iz džepa izvadilo bilu plantiku za raspoznavanje koju je izradila Mateja prilikom obrane Ručevića kuće i pribacilo je priko ramena. Pokraj vrata metio je veliku lutku i obuko je ko da je čojek. Iza lutke je naredio stolac za koji je svezo uzicu. On će čekat s druge strane vrata. Andrija, Ivan i Franja biće u ognjištu.

Razbojnik dolazi. Tresnijo je ulazna vrata i prodero se:

– Gazda, otvaraj.

Nî čeko otvaranje, već je odma sam gurnio vrata od sobe i uperilo kuburu u lutku. Petar je povuko uzicu i srušilo se stolac. Razbojnik je koraknijo prema lutki, a onda mu je Petar prišao s leđa i prislonijo vr noža ispod brade. Livom rukom ga je uvatio za kiku.

– Ne miči se – šapnijo je i podigo desnicu prema gore. Nož se zarijo do čeljusti. Dovoljan je mali pokret i šikljat će krv iz vrata. Bahati razbojnik je istezo glavu prema gore i podizo se na prste. Prišao mu je Ivan i svezo mu ruke i noge.

– Zovi jednog svog. Pazi, reko sam samo jednog – izgovorijo je ladanokrvno Petar i zarezo mu još malo po vilici lica.

Na isti način svladan je drugi, pa onda i treći razbojnik. Tog trećeg najmlađeg Andrija je pito zašto je išo pljačkat.

– Arambaša je kazo da mu moram nešto pomoć. Nisam zno kud idemo i šta ćemo radit – reko je zamuckivajuć. Štrepijo je.

– Privarijo te i zato ćeš mu dat dvadeset pet na tur – oglasijo se iznenada Ivan i odma donijo klupu priko koje se arambaša savijo. Zadigli su mu rubinu, svukli gaće do koljena i počelo je bičevanje.

– Udaraj jače – upozorio je Andrija brojeći udarce. Potlje dvadeset pet reko je dičaku da je slabo udaro i da zato mora on leć priko klupe. Nje-ga je šibo drugi pomoćnik i to muški. Andrija ga je pofalijo i naredijo mu da nastavi tako po arambaši. Za nagradu je dobijo od arambaše po goloz guzici bez brojanja točno tolko kolko je pravedno.

Petar je sve vrime stojo sa strane u svojoj plavoj reklji priko koje se isticala široka plantika. Bijo je zadovoljan kako njegovi drugovi rade i nî se mišo. Razbojници su dobro upamtili njegovu uniformu. Morali su obećat kako više nikad neće pljačkat.

Franja Paušak je unišo u sobu kad su pljačkaši bili svezani, jerbo su mu tako rekli. Samo je gledao i nî se mogao načudit kako je sve dobro prošlo.

Ivan se prid njim obratio razbojnicima:

– Naš korporal ima uvijek nepogrišivi pridosićaj kaćete doć i ako se opet pojavite, prirezat će vam grkljane – šta oni izgledje nisu razumili. Razoružani, krvavi leđa i turova umisto puni džepova dukata, jedva su izišli iz avlije, al ipak nisu odustali od uodanog posla, ter su nastavili po starom. Drugom prilikom im je meta bijo Marko Gregurić. I on je tražijo pomoć, a kako su Andrija i Ivan taj put bili odsutni, Petar se sam pojavijo prid razbojnicima. Čim su vidli bilu plantiku, razbižali su se glavom bez obzira. Odonda se više niko nî usudio pljačkat Mikanovce.

Matejin trbu je raso. Tet Janja ju je dvorila ko niko dosad. Mateji se baš nî sviđalo šta joj nevinčani čojek ide u opasnost i šta lako može stradat, al je s druge strane bila ponosna. Mrzila je lopove i nî mogla nač opravdanje za njiovu rabotu. Teta je u nju usadila prezir i mržnju prema svima koji oće sa ženom silom. Silovatelji zaslužuju smrt. Za nê koji traže dukate dovoljne su batine, a tako baš čini Petar. On ji pokušava priodgojit da postanu dobri i da radom dođu do svega šta im treba za život. Al neki su nepopravljivi. Ne znaje drukčje.

Petar je još u sičnju 1700. počeo pripremu za izgradnju kuće. Izračuno je kolko mu treba građe i koje, ter je zajedno s Gregurićem, Pauškom, Ivanom Vukovcem i njegovim bratom Stipom krenijo sonama¹³⁰ u šumu. Za misec dana dovezo je sve za svoju kuću, a i Ivanovu koja će bit uz tet Janjinu. Usput je tetu snabdijo ogrivom za nekoliko godina.

Do žetve su nove kuće bile pokrite trskom. Mateja je rodila na llinje u staroj tetinoj kući. Uz pomoć sve brojniji prijatelja, nova Petrova omazana je blatom, okrečita, izraditi su i postaviti pendžeri i vrata. Prî bašće napravita je štala, a na sredini avlije iskopan je bunar. Dozreli su prvi plodovi i Petar je ubro krastavce, jabučice i paprike, pa donijo ženi koja je dojila sina. Posluživo ju je ko da je kraljica i nî mu bilo pravo kad joj je tila pomagat i tet Janja. Bijo je zadovoljan što se njena mater vratila svom Mati Ručević.

Ivan Vukovac i njegova Marija priselili su se također u svoju novu kuću, a s tetom je osto osamnajstogodišnji Stipa i već joj dugo nî ko sin.

Teta je imala skoro četrdest i mislila je, šta se tiče rađanja, da joj je prošla kočija. Dogodilo se nō čemu se nî usudila ni nadat, ter se mogla pofalit prvo Mateji, a onda i Mariji da je u blagosovitom stanju. Niko nî bijo

sretniji od nje.

Petar i Mateja dali su svom roditom djetetu ime Mato.

– Jesi po starcu dâ ime sinu? – pitali su neki Petra znajući da ga Matejin otac mrzi i on je smišljajući se potvrdio. Uvijek je smatrao da treba opraštati, ali je imao i razumijevanje za ljutnju ženinog oca na se.

– Lude se inate – bila je njegova izreka. Nije tije objašnjavati da je Matej bio njegov dida koji ga je volio i naučio čitati i koji je bio protiv toga da on ide u vojnu školu.

Skobijao sam bab Lucu i kazala mi je da bi mi i ona tili nešto ispričati šta bi bilo dobro da se zapiše. Nije Petar bio tako dobar kako misli Grga. Ona je čula drukčije o njemu od Mateje, a i od drugih. Čim sam došla kod nje u sobu, odmah je zakodakala:

– Kurvo se, i to s Klarom, ženom Franje Pauškovog. Nju je volio do smrti, više od trideset godina. Nosio joj je sve i svašta, ko zna koliko joj je dâ dukata. Petričevići su takvi. Kad se zatelebaje u neku, onda su virni. Neće drugu ni pogledati.

– Kako? Did Grga je rekao da je Petar volio samo svoju Mateju.

– Nema on pojma. Stari ljudi nešto si utuče u glavu i onda sam sebe uviri da je bilo baš tako. Meni je bab Mateja ispričivala štošta. Petar je možda nju i volio do smrti, ali mu je nekad dosadila. Kad je rodila treće djetete, onda je počeo s Klarom.

– Did Grga je Klaru spomenuo samo da je bila nekoliko dana kod Petričevića kad su razbojnici tili orobiti Pauškove.

– Ja ću ti o tom izdavanju sve točno. Vjero je bilo sigurno. Petričevići i Pauškovi su imali njive jedni do drugih. Bili su dobri i istina je, kad su razbojnici tili napast Pauškove, onda se Klara s dicom sklonila kod Mateje. Jako se uplašila i rekla je Petru da će ga poljubiti ako joj obrani. Nije se šaljila, već je mislila najozbiljnije. Bojala se da će razbojnici ubiti Franju, nju silovati i još opljačkati sve šta ima. Čim joj je čojek došao u pô noći i rekao da je sve dobro i gotovo, istrčala je iz kuće prido Petra i poljubila ga na avlijskim vratima. U tami mu se obisila oko vrata, on ju je obuhvatio s obje ruke i stisnuo šta je jače mogao. Spojile su im se usne i dugo se nisu razdvajale. On je ositio njene sise na svojim prsima, ter se uplašio da bi joj njen čojek i njegova žena mogli vidjeti kako se ljube.

– Sredili smo razbojнике – šapnuo joj je i mako ruke sebi. Zajedno

su unišili u kuću i tuda našli Franju i Mateju koji nisu spazili ništa sumljivo. Šnjima su se dogovorili da Klara s dicom ne ide odmah u Nove Mikanovce, već oстане nekoliko dana. Kako je Mateja istom rodila, Klara će joj pomagati oko djece, a može i u bašći uraditi puno korisnog.

Klara se za nekoliko dana udomaćila i Petar ju je vidio golu jedne večeri kad se kupala. Onda je poludjio za njom. Bila je misečina i ona se prala na valovu u okoli, a on je slučajno pogledao iz štale. Mateja je potlje, kad je saznala za sve, mislila da je Klara znala da je Petar gleda i da ga je izazivala. Više od godinu dana samo ona mu je bila u glavi, ali ništa poduzimao. Suzdržavao se i tije je bit viran ženi s jedne strane i ne činiti ništa s prijateljevom ženom s druge strane. Šnjom se vidio uglavnom na njivi i nije bio beknit kad bi je skobijao. Obično ga je ona pitala jel vridan, jel vruće i uvijek bi dodala da ima lipu rubinu ili nešto drugo. Prido kraj lita pridvečer, on je oro za žito, a ona malo dalje kopala kupus. Odjedanput je zapuvalo, naoblačilo se i zagrmilo. Začas je kiša lila ko iz kabla i Klara je potrčala u Petrovu kolibu. On je prvo ispregao konje iz pluga, uveo ih pod nadstrešnicu od slame i onda došao unutra. Bio je sav mokar i ona mu je preporučila da se prisvuče kako se ne bi priladilo i razbolio. Njojzi se bluza prilipila za tilo, ter se on zagledao u nju i onda skinuo rubinu. Ona je svukla svoju bluzu. Prišli su jedno drugom i zagrlili se. Dodirnile su im se usne, a onda se spojile i nisu se razdvajale. Munje su parale nebo, gromovi tutnjali, a oni su se po takom vremenu ko dva lude ljubili i milovali stojeći na sredini kolibe. Malo potlje, goli su legli na slamnato kanape. Pokrili su se pokrovcem. Puno su godina vodili ljubav, a da niko nije imao pojma šta rade. Jedanput je Mateja slučajno iznenada došla na njivu i vidla Klaru kako izlazi iz njive kolibe. Nije ništa rekla, nije pitala. Slično je učinio i Franja prišutivši šta je vidio na svoje oči. Mračilo se, a njegova žena izlazi iz kukuruza razbarušita, a malo dalje komšija, koji ga je spasio od razbojnika zakopčava čakšire i kaiš. Sigurno je da je zno šta se zbilo, ali se pravio blesav. On je imao drugu kod koje je ličio tugu i valda se zato nije pobunio, nije je sveme pridavao važnost. Drugi čojek bio poludjio i odsiko obadvojma glavu.

– Zašto je Petar išao kod Klare kad je imao ženu? – zapitao sam. Onda nisam imao pojma šta sve rade ljudi i žene. Baka mi je pojasnila:

– Klara je bila jako lipo i posebno umiljata. Imala je dugačke noge i vitko tilo pa se sviđala Petru, ali i još nekima, a posebno Andriji Ručeviću i to je bio glavni razlog šta su se njija dvojica zakrivilo i do smrti nisu progovorili ni riječi.

Ja sam naknadno od neki čuo drukčiju pripovijetku o ljubavi Petra i Klare. Klarin Franja išo je redovito kod žena u Novi Mikanovci koje ljudima za forinte zadovoljava požuđu, a moglo je i za mast i slaninu. Klara je to znala, ter je bila jako nesretna. Franja ju je izbigavo u krevetu i kad ona le-gne pokraj njega, tobože je spavo il je kobajage bijo umoran. Šnjom nî tijo ništ radit zajedno ni u polju, ni kod kuće. Obično bi odredijo da ona sama kopa u Glavniku, a on bi oro u Ladvodici. Ti neki znaje da je između Klare i Petra počelo puno ranije i to jednog prolića. Bile su im njive jedna do druge i Klara je došla sadit kukuruz. Svi su to onda radili tako da motikom zakopaju udubinu u koju metnu zrno kukuruza i onda ga zagru. Za jedan dan mogu tako posadit pet, šest redi. Petar je izmislijo napravu koju vuku konji i koja napravi odma tri reda u koja triba na svaki korak metit zrno i onda samo po njivi proc zubačom. Odma je ponudijo Klari svoj izum i ona je privatila ponudu. Petar je pravijo razore, a Klara sijala zrnje. On je nači-nijo tridesetak taki, ter se onda pridružijo njojzi. Zajedno su sadili priostale redove usput se pipkajući i ne mareći ko ji gleđe izdaleka. Za dva sata bilo je gotovo. On je još sve pozubijo i uradito je šta bi ona morala pet dana. – Da te poljubim – rekla je Klara potpuno iste riči ko kad ji je on odbranijo od razbojnika i obisila mu se oko vrata. Unišli su u njegovu kolibu i onda je počelo među njima nō pravo. Potlje uživanja, posadili su zajedno još trideset redi Petrove njive. Obnoć je padala kiša i kukuruz je začas poni-ko. Valda svako zrno. Te je godine jako dobro urodijo. Ljubav između njija dvoje nî pristala do smrti. Klara odonda s čojekom nî više spavala, a Petar s Matejom je skoro svaki dan. Mateja je rodila te godine mog pradida Mar-tina, a onda za jedanašt lvu, ter za još tri Andru.

Bab Luca me je drugi put poučila o volenju muškaraca i žena:

– Valda je muškima u krvi da vole privarit ženu. Nî da je ne vole već tako se dokazivaje ko mužjaci. Isto je i kod zviri i marve. Svaki ker oće napatit što više kuja, a i kuje nisu svetice. One prve manu repom da ga privuku kad im dođe parenje. Tako je uvijek bilo i biće. Još prî tristo i više godina plemić je dovodijo u dvor curu il ženu koja mu se sviđala. Neki misle da ju je silovo, šta nî istina. Davo joj je svilenu maramu, mirisno ulje i koješta drugo i obično prvi put nî šnjim spavala. Drugi il treći put, ona je sama tila u njegov krevet. Čojek te žene pravijo se da to ne vidi. Samo je poneki divljak ludovo i zato zaradijo tamnicu, a neki je, kad se tijo svetit,

osto kraći za glavu.

Čojek, bijo plemić il kmet, izgubi pamet radi žene. S vremenom ga prođe ludilo ljubavno i sve polako postane kolotečina i navika. Velika je umišnost čojeka i žene da im uvik u ljubavi bude isto i drukčje, a lipo. Svedno nekom čojeku iskrasne prilika s tuđom ženom i kad je ljubovanje sa svojom najbolje, a neki opet brzo izgustira jednu za kojom je ludijo i nađe drugu. U nju se zateleba još jače, al na kratko. Postoje mlogi koji imaje jed-nu ljubavnicu do smrti. Idu k njojzi redovito, ugađaje joj i vole je, al vole i svoju. Spavaje šnjom svaki dan, rade vridno i brižni su očevi. Vode računa da ima kruva i ruva, da se posije i požanje.

Petar je bijo taki i osim toga uvik je još smišlijo pomagala u poslu. Napravijo je tako i plug proarač pa je s konjima začas uništijo travu između redova kukuruza šta bi bilo puno teže motikom. Još ima negdi taj plug šta ga je on izumijo. Sličan je bijo i Franja Paušak, a bile su razborite i njiove žene svaka na svoj način.

– Jel onda znači da je Mateja znala da se Petar voli s Klarom? – pito sam baku.

– Je, al ona je na to gledala posebno. Bila je sigurna da je Petar voli ko nikoju i to joj je bilo dost. Mislila je da Klaru kadkad zna prignječit na brzinu, al da mu ona malo znači.

Mateju je njezina tet Janja puno naučila o životu i muškima, šta joj je vridilo zlata, a ona o tome mene.

Glavni tetkin savit nećaki bijo je kako žena nikad ne smije odbit čojeka kad se oće šnjom volit. Ako se njemu svidi malo i neka druga, to joj može samo koristit. Kad sretne tu drugu i ona mu se nasmiši il mu nešto lipo kaže, čim dođe kući, on svoju zove u krevet. Triba uživat, a ne se durit. Sigurno se i njojzi desi da se radi nekog razveseli ko joj je drag i da se onda kod kuće poželi povaljat. Još je lipše za prominu valjanje u slami pod gama-rom il na sinu.

Mateja je zadnje dite Andru rodila kad je imala četrdestdevet go-dina. Kaže da je baš tila imat još jedno dite. Petru je davala oraja i meda i falila se da se s čojekom volila bar jedanput nediljno do njegove sedamde-sete. Nikad se nî izmotavala da je umorna il da je boli glava i nikad nî bila tolko bolesna da nî mogla ležat na leđima.

– Ja sam čuo od did Grge da se Matejinom bratu Andriji Ručević sviđala Klara.

– Bijio je lud za njom još prî nego šta je otilazijo u vojnu školu, al

otac Mata nî tijo čut za Komadanoviće, pa se ona udala u Nove Mikanovce. Kad je Petar došo živit u Mikanovce, biro je di će krčit šikaru da bi stvorijo plodnu zemlju za oranje i svidlo mu se pokraj Ručevića, al stari Mata, a i Andrija nisu dali, pa je Petar ošo u Glavnik pod Mrzović di je bilo neobradite zemlje kolko oš i za nju se niko nî otimo. Klarin čojek Franja Pauškov nî imo ništa protiv da ore pokraj njegove njive. Druge godine kad je Andrija pomago šurjaku Petru na njivi, zabezknijo se pripoznavši Klaru kako kopa. Izgubijo je glavu i odma pridložijo Petru zaminu njiva.

Nakon šta su se Petar, Andrija i Ivan vratili kući potlje savlađivanja razbojnika kod Pauškovi, Andrija je osto prid Ivanovom kućom i gleda kako Klara grli i ljubi Petra. Od toga trena postali su zakleti neprijatelji.

– Jel did Grga imo nekad neku? – zapito sam.

– Kolko znam nî. Ne bi imala ništa protiv. Njega druge nisu zanimala, a ni za me nî previše marijo.

– Jesi probala s orasima i medim?

– Jesam. Nî vridilo. On je samo smišljao šta će se radit i procinjivo ko od dice ima volju za koji posov, jel je to po njegovom važno. Kog se u crkvu tira, taj se Bogu ne moli. Ne valja nagovarati nekog da radi nî za šta nî i braniti mu nî šta voli ko did Petar koji je sina Matu silom tijo naučiti mačevanje i čitanje, a on je volijo tamburu i pivanje. Jako je dobro šta smo različiti i šta neko voli nešta. Šta mišliš kako bi bilo strašno kad bi svi volili jedne poslove i ne volili druge. Isto je i sa zaljublivanjem.

– Šta ti misliš, bako, jel bolje da stari izaberu ko će se s kim ženiti il da se mladi sami ožene za nîga ko im se sviđa?

– Did Petar je bijo za to da gazda odluči kog će ženiti njegov sin, a i unuk i u čiju će se kuću udat cura iz zadruga. Moj Grga isto misli i zato je tebi našo ženu koju ti nisi ni pozno. Mogla bi ti bit mama. Njemu to nî smetalo. Meni je. Petrova bab Mateja je mislila ko ja.

– Da sam slušala oca, ne bi bila tvoja žena – rekla je višeput čojeku kad su raspravljali oko ženidbe i prava stari i mladi.

– Kako ste se oženili ti i did Grga?

– Poznali smo se odmalena i mislim da smo se jedno drugom sviđali, a i stari nisu imali ništa protiv.

Meni je odjedanput došlo u glavu nešta sasvim drugo.

– A šta j bilo s kumom Abramovićem? – zapito sam baku.

– Za novac i dukate dojavljivo je razbojnicima koj bogat i kog mogu pljačkat, a isto tako ji je izdavo. Petru je javljao kom će oni doći i onda se Pe-

tar falijo da može pridviditi točno šta će bit. Ljudi su se osvidočili i virovali su da ima božansku moć.

– Kad je umro Abramović?

– Ne zna se. Samo je nesto i niko ne zna kako je završijo. Sigurno je neko otkrio šta radi i ubijao ga.

– A njegova dica?

– Čer mu se spetljala s najmlađim sinom Mate Ručević koji je strazarijo u Babinoj Gredi. Slučajno su se skobili na kirbaju i zagledali se jedno u drugo. Sastajali su se nekoliko miseci svaki dan i kad su otkrili ko je čiji, morali su se ženiti. Ručevići su bili protiv, naročito Matina žena. Stoput je snaji, kad je došla k njima, pridbacila da je njen otac za dukate vodijo razbojnike da ji pobiju, iako su bili kumovi. Na kraju je istirala i nju i sina, ter su ošli živit u staru Abramovića kuću koja je bila urušita. U njoj niko nî dugo boravijo pa je prokisnijo slamnati krov i srušijo se. Taman kad su popravili najnužnije za stanovanje, ona je rodila. Umrta je dvi nedilje potlje, a onda i dite. Kažu kako je imala straove da će izgoriti u slami ko vištica. Jako se uplašila kad je ko talac bila zatočita prî napada razbojnika na Ručeviće. Imala je onda samo šest godina, al je ubardala Petrove pritnje i bojala se vatre do smrti.

– Vidiš kako se sve začas promini. Njen otac je podmuklo tijo da nestane Ručevića i to da ji sve pobiju drugi, a da on dobije dukate, prisvoji njiovo imanje i da njegovi uživaje. Bog ga je kaznijo i izumrlo je cilo njegovo potomstvo. Sin mu se razbolijo od neke čudne bolesti, ter je umro, a Ručevići su se razgranali. Još ću ti nešt kast o Ručevićima.

– Šta?

– Zašto su bižali u šumu.

– Did Grga mi je je reko da je Andrijin pradić ubijao Turčina.

– Nî ti sigurno reko da je ubijao pašu, jerbo mu je spavo sa ženom.

– I to je spomenijo.

– Nema on pojma. Točno je vako bilo. Žena tog Ručevića što je ubijao pašu bila je jako lipa i svidla se turskom vladaru nahije¹³¹ dok je s drugim snašama i curama kopala za zulum¹³². On je poslo svoje ljude da je dovedu njemu. Mislim da se i on njojzi sviđo.

Mladi Ručević je poludijo kad mu se žena vratila od paše i priznala bludničenje. Dok mu je lagala kako se branila i nî tila prikršiti vinčani zaviti, on je odlučijo ubiti pašu šta je ritko koji muž učinijo u takoj situaciji. Vrebo

131 nahija – upravna jedinica Osmanskog carstva, kotar

132 zulum – obavezan rad raje na turskim njivama

ga je i pratijo nekoliko dana i čim se ukazala prva prilika, iskoristijo ju je. Pašu su našli pokraj puta s prirezanim grkljanom i zato su Ručevići godina-ma živili u šumi.

Dok je baka pripovidala, ja sam zapisivo i njojzi se to sviđalo.

– Šta misliš, bako, jel se popravilo stanje kad su ošli Turci? – pito sam.

– Jako. Biskupiji je vratito sve šta je prî imala. Potlje propasti obi-telji Horvat i Gorjanski, čiji su kmetovi bili žitelji di smo mi sad, ona je priuzela njiova imanja i bilo je pravo da ji opet dobije.

– Did Grga kaže da su ostala sva davanja iz turskog vrimenta i još uvedena nova.

– Nî istina. Grga mrzi popove i zato tako pripovida. Biskup Bakić je uveo zakon da se batinaju nî što ne izvršavaje obaveze, šta je u redu.

– Pripovida se da je izbatino svojim rukama suca Pavlovića i jura-ta¹³³ Stankovića kad su mu donili Karlov urbar koji uređiva prava kmetova i feudalaca i ograničava njegovu samovolju.

– Radijo je po svom i nî mu niko mogo ništ.

– To nî bilo u redu.

– A jel bilo u redu šta su radili Turci?

– Šta su radili?

– Crkvu u Novi Mikanovci pritvorili su u štalu za konje. Dica se nisu mogla krstit u crkvi, već po kućama i poljima. Druge crkve bile su bez krova. Znaš ti da su Turci iljadu šesto šezdeset sedme odveli sto najbolji ka-tolički dičaka stariji od deset, a mlađi od petnajst godina da budu janičari i ratuju za Tursku. Moš mislit kako je bilo materama kad su gledale kako u sepetima odvođe njiove uplakane sinove. Na svakog konja metli su dva sepeta priko sedla i u svaki jedno dite.

– Kad je did Petar imo petnajst godina, otac i mater su ga protiv njegove volje isto dali za ratnika da ratuje za Austriju. Mater nî plakala za njim. To je još gorje.

– Nî gorje i nî isto. Petar se tribo borit za svoju domovinu i svoju viru i roditelji su ga dali dragovoljno, a janičari su poturčiti i to je nešta sasma drugo. Ako se ko suprotstavijo Turcima, bičevali su ga, a neke nabili na kolac. U Đakovštini su iljadu šestote nabili na kolac pedest krstjana.

– Čuo sam za to. Kako ljudi mogu bit take zviri!

– Tili su zaplašit narod. Nî tud bilo ni suda ni pravila ko će ić na

¹³³ jurat - pravnik

kolac. Kažu da je tribalo samo nabrzinu nać pedest ljudi i nastrado je ko se našo kad su vatali nesretnike. Pomagali su im nî šta su prišli u muslimane.

Naježijo sam se kad sam se sitijo šta mi je o tom nedavno pripo-vido did Ergović iz Novi Mikanovci. Kaže da su izabrani ljudi išli jedan za drugim i nosili svaki svoj kolac koji je bijo dugačak skoro čet aršina¹³⁴ i tanji na jednom kraju koji će prvi ić u tilo, zašiljit, okovan gvozdenim šiljkom i namazan lojem. Kad su došli na pridvidito misto, morali su prvo iskopat uske rupe duboke jedan aršin i onda pokraj rupe leć potbuške. Uz svakog tako ležećeg krstjana bila su tri Turčina koji su mu svezali ruke na leđa i noge štranjgama. Jedan Turčin je livu nogu vuko na jednu stranu, a drugi desnu na drugu. Treći mu je nožem rasiko čakšire i metijo kolac na rupu između nogu. Udaro je lagano maljem drugi debeli kraj kolca čiji je šiljak polako unilazijo u tilo. Od vremena do vremena je opipavo gvozdeni šiljak u utrobi. Kad je on izbijo ispod plećke, uspravili su proburažitog čojeka i deblji kraj kolca zatrpali. Za pô sata stajalo je pedest živi ljudi nabijeni na kolac. Neki nisu umrli ni za pet sati.

Ni mi se sviđala vâ Ergovićeva pripovitka o mučenju, ter je nisam spomenijo baki. Lipše su nê o ljubavi, al se o takima ljudi stide divanit. Baka se nî stidila i pitat ću je koješta takog, al drugi put. Danas nek mi ispri-povida još nešta šta me zbilja jako zanima, a to je o Petrovom sinu Andri. Šta se tiče Andre iz Beča, on je ošo od kuće u vojnike priko Petrove volje. Vidiš kako je čudno u životu: Petra su njegovi natirali u vojnu školu, a Andri su branili, al nî vridilo. Tijo je bit Trenkov pandur.

– Ako odeš, ne želim te vidit više nikad! – reko mu je Petar kad je izlazijo iz avlije. Andra je uspijo u životu. Kažu da je barato maćem bolje od oca. Posto je kapetan. Dobijo je vojni stan, oženijo se i rodilo mu se dite. Poslo je pismo u kojem kaže da bi tijo vidit oca, mater i Mikanovce. Petar mu nî odgovorijo. Spalijo je pismo. Nekima je prašto, njemu nî tijo.

Baka mi je još jedanput ponovila da zapišem sve šta mi je rekla i ja sam obećo da oću. Razglasila je po selu da će se kad umre, čitat šta je ispri-povidala, pa su mi dolazili još neki divanit štošta za njija važnog šta se ne bi tribalo zaboravit. Ispovidali su mi se ko da sam pop.

– Ja sam Kuzman Kovačević – pridstavijo mi se starac side kike i odma se razdivanijo:

– Đuro, dobro me slušaj. Tijo sam ti kast par riči o tvom šukundidu Petru da zapišeš. On nî volijo da se o njemu pripovida. Meni je puno po-

¹³⁴ aršin – stara mjerna jedinica (lakat), 65.5 cm

mogo i to moram nekom izdivanit prî smrti. Do dvadesete godine nisam zno ko mi je otac i onda se máma razbolila. Kad je vidla da će umrt, odala mi je svoju najveću tajnu.

– Nisam tila šnjim spavat, pa me silovo – bile su joj zadnje riči. Potlje njene smrti obuzela me želja da upoznam oca. Sazno sam da živi u Mikanovci i poručijo sam mu kad ću doć kod njega. Moj je rođeni otac unajmijo Petra da me dočeka ko razbojnika i ubije. Obećo mu je vald puno novaca. Kad sam unišo u avliju, zaskočijo me je Petar iza leđa i metijo mi nož pod vrat. Iznenadijo se kad je vidijo da nisam naoružan i da nisam razbojnik.

– Zašto pljačkaš? – pito me ipak.

– Ne pljačkam.

– Gazda mi je reko da ga oćeš orobit i ubit.

– Moja máma je bila kod njega sluškinja i kad je u štali dojila krave, on ju je silovo. Tako sam nasto – reko sam Petru. On je maknijo nož ispod mog vrata, a ja sam dodo:

– Možda otac ne zna da sam mu sin i da postojim. Bogat je, ne zna šta će s blagom, pa sam ga tijo pitat da mi pomogne. Ženijo bi se.

– Oprosti. Dosad sam imo posla samo s razbojnicima, a šnjima nema mile lale. Vô s tobom je sasma drugo. Znam šta ću – reko je Petar i pozvo gazdu. Odma je bijo siguran da ne lažem.

– Dat ćeš mu tri iljade forinti i dvadeset dukata i još sve šta si tribo dat meni – zapovidijo je Petar mom ocu i on je bezpogovorno izvršijo zapovid. Nî porico ni očinstvo ni silovanje. Da je počeo lagat il da je reko jednu rič protiv mene i moje máme, polego bi ga Petar na klupu koja je bila pripravita za me i bićevo. Meni je na kraju pridložijo da mogu za plaću doć kod njega radit. Privatijo sam ponudu i dvadeset smo godina bili ko jedan. Reko je više put da bi za najteže i najopasnije poslove uvijek izabro mene. Imo je u me povirenje, a plaćo me pošteno i na vrime. Napravijo sam si kuću, imo i ruva i kruva, potlje oženijo sinove i postigo sve šta sam tijo. Sad imam osamdeset i mogu umrt mirne savisti.

Stari Kuzman mi je još reko kako je Petar u početku branijo od razbojnika sve koji su ga molili za pomoć i to džabe. Andrija Ručević je u prvo vrime išo šnjim. Potlje nî tijo ako mu se ne plati. Možda je bijo u pravu. I Petar je s vremenom uvidijo da neki ne zavriđuju da ji se brani, jerbo su se nepošteno obogatili i nisu znali stat u bogaćenju. Mislili su da sve mogu kupit i imat. Puno taki spavalo je sa sluškinjama milom il silom i na njija je

Petar bijo jako ljut i nî ji tijo zaštitit od bandita mada su mu nudili dukate i forinte.

– Oteto, prokleta – reko im je. Donekle je ipak razumijo nê pljačkaše koji su se borili protiv Turaka. Potlje im se nî dalo radit, već su mislili da imaju pravo uzet od zli bogataša kako bi dobro živili bez pluga i motike. Tolko su se osilili da su još tražili poštivanje i zafaljivanje sviju krstjana šta su ji oslobodili od balija.

Kuzman Kovačević je ošo od mene spokojan. To več mirno je zaspo i nî se probudijo. Malo me potreslo što je umro kad mi je reko o dobroti mog šukundide. Ko da je smrt čekala da se zafali svom dobročinitelju za pomoć kad mu je bila najpotrebnija.

Nî Kuzman bijo jedini koji je mrtvom Petru došo kast fala. Za vrime zime pojavilo se još nekoliko didova i baka falit mog slavnog pretka. Iako su bili stari, meni je bilo čudno što su skoro svi nakon pripovidanja sa mnom ošli na nâj svit. To me jako uznemirilo. Ko da im ja donašam smrt. S nekima zato nisam privatijo divan i oni nisu umrli, al su se naljutili na me. Nisu me razumili da sam ji tijo spasit od prirane smrti.

Zapiso sam puno saslušani pripovitki tako da više i ne znam ko mi je šta reko. Sazno sam mlogo o Petru. Možda sve nî istina, al puno toga je. Bijo je dobar čojek, al nî bijo zlato. Moralo je sve bit po njegovom. Tijo je postat grof čiji će podanici dobro živit. Moraje ga samo slušat i bit vridni i biće im fino. On će im sve točno odredit i tako će za njija bit najbolje. Imat će kuće, kruva i ruva.

Petar je jako puno radijo. Čim se vratijo iz Divoševci u Mikanovce, počeli su mu dolazit momci da ji nauči baratat mačem, strilom, nožim i kuburom. On je tijo da svakako nauče čitat i pisat. Ubrzo je imo desetak đaka i podučavo ji je ko šta su njega u Petrovaradinu. Polaznici su osim slova učili i pravila lipog ponašanja: kako se pozdravlja, obraća starijem, oblači i jede za sinijom. Kroz tu Petrovu borilačku školu prošlo je dost momaka. Naobrazbu nisu plaćali ništ, već su pomagali u polju krčit neobraditu zemlju, čime su stekli važna radna iskustva. Petar je ustrajavo na poštenju, pravednosti, pomaganju i nezabušavanju s ciljem da mladi ljudi potlje zna-je živit i budu dobri u svakom pogledu.

– Nî sreća da ti jedeš jarebice, a komšija pase travu – govorijo je mlogima nadajuć se da neće bit preveliki razlika među obiteljima u bogatstvu, mada je sam težijo imat svega što više. Podilijo je sa svojim učenicima najsitnije detalje bogatog znanja koje je steko u svojoj školi i potlje, nî

zatajijo ni najmanju borilačku fintu, al je s druge strane od rada đaka imo korist. Svake godine stvorijo je desetak jutara plodne zemlje. Prid kraj života imo je trideset jutara u Glavniku, dvadeset u Klinju i desetak uz glavni put s jedne i druge strane drumu u Surduku, i skoro tolko uz put za Vrbicu, isto s obadvi strane, di će se možda nekad gradit kuće. U Glavniku je napravijo stan za držanje goveda i svinja. Imo je sluge kojima je nastojo bit dobar gospodar, a i oni su se trudili što bolje uradit sve šta im je zapovido. Svi Mikanovci su za Petrovog vrimenta živili dobro i to je jedan od glavni ciljeva koje je on za života tijo postić. Po njegovoj zamisli uspostavite su straže koje su brinile o redu u selu i štatile seljane od razbojnika. Zemlje je bilo dost za sve, a i paše za marvu, pa niko nî bijo gladan.

Po Petrovom mišljenju, tribaje uvik svud od zadruga do države, vladat u sveme najsposobniji, da su najjači, najbrži, najpametniji i najpošteniji. Kralj mora donit zakone i tija zakona pridržavat će se onda svi bez iznimaka. Ko ji se ne drži, triba ga silom natirat, a ako ne vridi, izgonit iz kuće, sela, države, il strpat u zatvor da ne truje druge.

Did Petar je prid smrt odredijo za gazdu svog unuka Grgu, dô mu je svoje zapise i nado se da će nastavit radit nô šta on nî stigo. Vako mu je reko:

– Jako je važno kog se izabere za gazdu. Ako je lûda, upropastit će sve šta su njegovi sticali sto godina. Gazda mora bit u svakom poslu najbolji. Ne može zapovidat da se nešta triba činit vako il nako ako sâm nî probo to radit. Kad je gazda dobar, onda je najbolje da ga njegovi slušaje i rade šta im on kaže.

Nijedan čojek na svitu ne ostvari sve šta zamisli – bile su zadnje did Petrove riči. Prî nego šta je izdanijo, bunco je o školi i bíloj kući. Nî se moglo točno razaznat šta oće kast.

– Ljubav između Petra i Mateje trajala je do kraja. Ona im je bila najvažnija – reko je više put did Grga i u to je bijo siguran. Nî virovo u tračeve svoje žene.

Petrova Mateja je za dvadeset dvi godine rodila četir sina i jednu ćer. Svi su bili zdravi i nijedno joj dite nî umrlo. Petar je volijo svoju dicu ko malo ko. Želijo je da njegovi sinovi žive i rade šnjim i jako se ražalostijo kad je najstariji Mato ošo ženi u Jerkovića kuću i posto Jerković. To ga je potreslo i skoro je umro od srdžbe. Nî bijo u stanju svatit kako je mogo otić s konja na magarca samo zato da bi bijo svoj gazda. A Mato, ko mladi muž, nî tijo da mu otac određiva kaće se dić iz kreveta i šta će jest. Makar imo

svaki dan žgance, nî požalijo što je ošo. Jerkovići su ga držali ko kap vode na dlanu.

Petar se nado da će se Mato vratit i bijo je spreman oprostit mu što ga je iznevirijo. Nî dočekao da mu pokuca na vrata. Mateja je podsićala Petra da je i on radi nje napustijo svoje, al to nî dopiralo do njegove svisti. Ćer Luca koja je rodita tri godine potlje Mate, udala se dost mlada u Đakovo u bogatu i uglednu kuću Bogdanić.

Treći po redu rođeni, sin Ivan je sa ženom napravijo svoju kuću sto metara dalje od njiove i u njoj je samo spavo. On i njegovi dolazili su jest kod Petra i Mateje, a i radili su šnjima zajedno. S Petrom u kući osto je samo drugi sin po starosti, moj otac Martin.

Najmlađi Andrija skrasijo se u Beču.

– Nikad te neću vidit. Ko zna, di će ti kosti istrunit – govorila je plaćući Mateja kad je napušćo kuću ko Trenkov pandur. Proklinjala je ratove i caricu. Trenk ga je zaludijo nemogućim obećanjima, a bijo je u godinama kad se više ne sluša oca, već nekog kog se juče prvi put vidlo.

Petar je sve svoje sinove tijo naučit borilačkim vištinama, al s Matom, Martinom i Ivom to nî išlo, što je brzo svatijo. Privatijo je da nisu svi ljudi za sve nadariti. Da se bude najbolji u nečem, triba imat posebnu sposobnost, al i ludu volju za vižbanje. Baš taki je bijo samo njegov Andra, ter ga je osposobijo za sve s mačem, sabljom, ter nožem i kuburom. Mislijo je da će mu ta sposobnost dobro doć u obrani njiove kuće od razbojnika. Sinu je do njegove šesnajste godine bijo uzor, a onda je on, otac, posto taj koji ništa ne svaća i ima zastarile poglede na život i svit. Do potpunog je priokreta došlo kad je mladi ludov skobijo Trenka koji mu je obećo dukate i najlipše cure.

Petar je već onda zno puno lošeg o Trenku i pokušio je uvirit sina da ne srlja u bezdan. Bilo je džabe, a kad je potlje par godina čuo kako Trenkovi panduri, pa i Andrija, siluju cure i žene, odreko ga se zauvik. Sve osim silovanja može oprostit i oko toga se nikad neće dvoumit.

Nakon puno godina od Andre je stiglo pismo iz Beča i Mateja je molila čojeka da odgovori i pozove sina da ga vidi još jedanput prî smrti. Ništ nî vridilo. Petrovo je srce od kamena. Za neke grije nema oprosta.

Mene je posebno zanimalo kako je izgledo život u Petrovoj kući kad su došla dica, pa onda snaje i unuci. Sazno sam dost o tome od bab

Luce:

– U sobici od avlije spavali su Petar, Mateja i dica dok su sisala i bila mala. Kad su postala veća, dobivali su ležaj u velikoj sobi. Ivo je imo tri godine kad se Mato oženijo i ošo Jerkovićima, a Luca se udala u Đakovo prid Andrin porod 1729. Martin se oženijo četiri godine potlje. Nasto je neprimostivi problem šta je u velikoj sobi s mladencima spavo tada jedanajestogodišnji Ivo. Martinova žena je opazila da Ivo gleđe dok oni vode ljubav i to ju je jako smetalo. Svekrva Mateja ju je probala uvirit da to nî ništ. Kazivala joj je kako su, kad se ona udala, u tetinoj sobi na slami jedno do drugog osim tete i njija dvoje spavali još Ivan Vukovac, njegova Tomićka iz Šarengrada i još njena máma i Ivanov brat Stipa. Puno put su se oni mladi parovi istovremeno volili, a tet Janja je virila i palila se. Tomićka je jedanput vidla mladog Stipu na teti.

– Pogleđi – šapnila je Mateji koja se baš najbolje smistila u čojekovo krilo i nî otvarala oči. Jedino je možda Matejinoj mámi bilo neugodno radi zajedničkog spavanja.

Bab Luca mi je još nešta usput natuknila. Kazala je kako joj se svekrva, kad je ostarila, povirila da je puno put odbila svog Martina ako je navalijo užgan, jerbo je Ivo bijo budan.

Ivo se oženijo s dvajst godina i njegova žena je po pitanju toga šta se ne radi prid drugima, bila gorja od jetrve. Nî dala da je čojek pipne dok je još neko u sobi. Ako bi je on pokušo navrkat, odgurnila bi ga i stisnila noge il se obukla i pozvala ga u neko doba noći pod gamaru il na sino. Prvo dite rodilo im se zato istom za četr godine.

Petrove snaje, Petričevića jetrve, nisu se, ko i većina drugi, mogle smislit. Režile su jedna na drugu i najbolje rišenje bilo je napraviti drugu kuću za Ivu i njegove malo dalje od dosadašnje zajedničke. S Ivom, koji je imo sinove Božu, Blaža i Grgura Petar se dost dobro slago u poslu, a i u sveme drugom. Petrov drugi sin Martin osto je jedini u rodnoj kući. Slušo je oca i vridno radijo. On je imo, osim Grge, još Šimu i Marka.

Petar bi se uvijek obradovo kad bi skobijo svoje zlatne unuke. Kazivo je Mateji da im dade kolača, grožđa i krušaka. Pripovido im je pripovitke o vilama, razbojnicima i Turcima. Posebno im se sviđala jedna njegova koju je ko mali ubardo did Grga i ona ide vako:

– Živila tako jedanput u jednom selu tri dičaka. Prvi se zvo Jakci, drugi Jakcidrakci, a treći Jakcidrakcijakcidron. Isto tako u isto vrime i u istom selu živile su tri divojčice. Prva se zvala Cipka, druga Cipkalipka i tre-

ća Cipkalipkalinponpon. Svi oni, kad su se rodili, bili su jako mali i nisu znali ni odat, ni divanit. Samo su sisali. Kad su postali malo veći, puno su jeli i za dvajst godina narasli su tolko veliki da su se mogli ženit. Jakci se oženijo s Cipkom, Jakcidrakci s Cipkomlipkom, a Jakcidrakcijakcidron s Cipkomlipkomlinponpon. I onda, kad su se oženili, jako brzo su dobili dicu. Jakci je s Cipkom dobijo dite Fuči, Jakcidrakci je s Cipkomlipkom dobijo dite Fučifu, a Jakcidrakcijakcidron s Cipkomlipkomlinponpon Fučifufon. Čiča Mića, gotova je priča.

– Ajd pičaj o papusku – reko bi neko od mali unuka i Petar nî mogo kast neću:

– Kad bi svi ljudi na svitu postali jedan veliki čojek, kad bi sva drveća u šumi postala jedno veliko drvo, kad bi sve vode u kojima raste drveće postali jedna velika voda, kad bi sve sikere postale jedna velika sikera i kad bi taj veliki čojek s tom velikom sikerom posiko to veliko drvo, a ono kad bi spalo u tu veliku vodu, bilo bi pljuska i papljuska.

– Dida, ajd ope pičaj o Cipki – čuo se još nekoliko put dječji glas kojem nije moguće neudovoljit.

Kad su Petrovi unuci narasli, nisu se previše raštrkali. Samo se did Grgin brat Šima potlje ženidbe odilijo, ter sagradijo kuću malo dalje od Ivine prema crkvi. Mog did Grgu Petar je odredijo za gazdu, a Marko kojeg smo svi mi mlađi zvali did-čičo, nî imo dice. On će do groba računat koješta, pa i nô šta ne koristi ničem i smišljat kojeke pitalice s brojenjem. Odnekud mi je došlo u glavu kako su davno on i Mika Vinjarić u mom prisustvu raspravljali koliko ko ima kake krvi.

Did-čičo je postavijo vaku teoriju:

– Ako ti je mater šokica, a otac Turčin, imaš u tilu pô turske krvi, a ako ti je oca napravijo Turčin, imaš frtalj turske krvi i tako redom. U slučaju da ti je to učinila milom il silom šukunbaka, znači bakina baka, šesnajstinu si balija i imaš osim te bakine bake još petnajst pridaka iz njene generacije koji nisu Turci.

Ja sam počeo računat koliko sam posto možda Turčin:

– Ako je Matejina prabaka Ručević iz Ručeva zatrudnila s turskim pašom, onda ja Petričević imam jednu stodvadesetosminu turske krvi il manje od jedan posto, ter imam sto dvadeset i sedam pridaka stari ko ona koji nisu Turci, šta znači da imam sto dvadeset sedam sto dvadeset osmina

krstjanske krvi.

Taj put kad nam se pridružijo did Grga, divan je prominiyo pravac:

– Nî pravo da ti imaš dvisto jutara zemlje, a ja dva. Može neko imat malo više, neko manje, neko je vridnji, al nî dobro da bude tolka razlika – kazo je Mika svađalački na šta mu je dida odgovorio:

– Zemlje je potlje Turaka, a i kasnije bilo kolko oš. Tribalo je samo iskrčit šikare i poorat. Tvoj did Ivan je kazo da mu je dost dva jutra, a moj je svake godine imo deset jutara više. Dok je moj udaro sikerom i budakom, tvoj je u birtiji pivo bečarske pisme.

– Sikerom su udarale sluge. Radili su tri dana za kilu masti – reko je did-čičo svrstavajući se protiv brata na Mikinu stranu. Za njega je priko-mirno bogaćenje ludost, pa i ludilo. Boriyo se za svitsku pravdu i uvik je bijo na strani nadničara i sluga. Brat mu se suprostavijo:

– Nî istina. Koj radiyo kod našeg did Petra, dobro je prošo. Pokojni Kuzman Kovačević mi je prî smrti isripovido da je imo svega radeći vridno kod njega.

– Taj je vaš did Petar bijo proždrljiv ko krmača. Nikad mu nî bilo dost zemlje. To svi kažu. Prvo je tijo imat deset jutara, a onda pedest, pa sto. Nî ga bilo briga šta drugi nemaje – reko je Mika na šta je i njemu dida uzvratijo:

– Did Petar je zno radit i zno je druge rasporedit i uputit. Taki se rodijo. Većina ljudi to ne može svatit i puno je bolje da takima neko zapo-vida.

– Sigurno misliš da sam ja taki – umišo se ope njegov brat.

– Ne mislim. Ti si uvik protiv dide, jerbo ti je krivo što tebe nî odre-dijo za gazdu.

– Nisam mu se zno ulizivat ko ti.

– Šta je Petru tribala tolka zemlja! – reko je Mika i nastavijo:

– Nî mogo pojest sto kruvova i sto kobasica, a nî mogo ništ odnit na naj svit.

– Po tvom, šta bi ja sad moro činit? Tribam li tebi dat dvadeset obradivi jutara? Možda bi bilo dobro da ti još sve poorem, posijem, poko-sim, ovršim i donesem pune vreće žita.

– Tribaš, da. To bi bilo donekle u redu.

– Ne bi ti bilo dost. Sigurno bi jošter reko da nisam odvezo žito na vodenicu i samljeo ga u brašno.

– Sunce, zemlja i voda pripadaje svima.

– Ako se zemlja ne obrađiva, neće dat ploda. Vas dvojica mislite kako je najbolje linčarit.

– Da sam ja vlast, oduzeo bi nima što imaje puno, sve priko dvajst jutara i podilijo sirotinji.

– Sirotinja bi tu poklonitu zemlju odma prodala Švabama i onda bila njiov sluga.

– Meni je bolje služit Švabi već tebi – kazo je Mika.

– I meni isto – reko je did-čičo i ošo, a za njim i Mika.

Did Grga je osto sam. Sio je na klupu i dugo gledio travu isprid sebe. Unišo je u kuću potlje sat vremena i danima nî izlazijo. Svi ga mrze. Ne čudi ga šta su mu tuđi zavidni, već ga boli što ga ne vole njegovi, a najviše brat. Mislim da to nî nikako čudo. Svakog vladara, bijo on gazda zadruga, knez sela il car, ne vole mlogi, ne samo iz zavisti, već i zato što ji tira radit, plaćat porez i držat se zakona. Naročito se bune linci, pijanci, lopovi i varalice. Ne vole vladara ni vridni, a ni pošteni, jerbo vladar obič-no čini da njemu i njegovim bližnjima bude dobro i nî ga previše briga za druge i narod. Možda ima još razloga zašto se ljudi bune i brundaje, al o tom ne vridi razbijat glavu, ko i o postanku svita i svitskoj pravdi koje nit je ikad bilo, nit će je bit. Mozak triba razbistrit i sanjarit o lipom. Sitijo sam se odma misečine na klupi ispod oraja s Anicom. Za te kratke sate koji se zabardaje zauvik i koji ne koštaje ni jednog krajcara, najviše vridi živit. Neki to neće spoznat nikad.

Ko budući gazda moram ipak pristat mislit na Anicino milovanje i promišljat kako ćemo izgradit bîlu kuću. Tako ću odagnat tugu za poljup-cima s voljenom ženom i zato oču da što prî počnemo u šumi pripremat grede i rogove. Sve možemo i znamo sami. Jako sam zadovoljan sa svojim planom koji sam izradijo i došo sam se pofalit didi kake imam ideje. Stari panj se oporavijo od raspravljanja o proždrljivosti za zemljom i ko da još-ter nî tijo ispušćat uzde, al nî bijo raspoložit ni za moje proračune.

– Štaj lip život? – pito me nō o čemu je mislijo samujući. Nî čeko da ja o tome kažem šta mislim, već je sam nastavijo:

– Lako je radit vridno nome ko voli radit, lako je bit pošten nome ko sam po sebi ne zna i neće lagat, ter neće krast. Nî teško bit dobar čojek nome ko sam po sebi nî zavidan, nî farizej i ne traži kod drugog trunčicu u oku. Svi ljudi su isti i drukčji. Neko nekako izgleđe, neko nešta voli jest i pit, neko uživa u šumi, a neko na oranju. Nisu svi za sve jednako nadariti i veli-ka je sreća u životu baviti se nîm za šta si nadariti i uživati u radu, a i spavati u

krevetu s nim u kog si zaljubit. Jako je lipo što smo drukčji. Šta misliš kako bi bilo gadno da smo isti!

Radi dice ne triba sticat bogatstvo. Triba im ostavit nek sami ostvare šta žele i šta im triba, a mladi moraje stare slušat, poštivat i pomagat im. Tebi fala što si me 4. listopada 1799. na Svetog Franju vozijo u Vrbicu na imendan velečasnog Franje Mirošavića. Pozvo me na imendan i to mi je jedan od najlipši dana u životu. Kad se samo sitim.... Bilo nas je dvajst i bančilo se do zore. U početku su bile i cure koje pivaje u crkvi. Počimalja je bila Kristina Rušković koja se sviđala starom Mirošaviću. Stojala je između njega i svog momka Andrije Vranješevića, a onda se do nje uguro mladi semeljački kapelan koji je isto bijo s nama, a te noći u nju se zatelebo. Ona ga je obuvatila oko struka i redala pismu za pismom ko da čita:

Kapelana zabolilo oko,
ono livo što je namigivo.

Meni moja govorila nana,
ćeri moja ljubi kapelana.

Da bi nama urodila rana,
počimaljka voli kapelana.

Sa dvi pisme javijo se bać Joza Bogdanić:

Dok se popo ljubi u kućaru,
reverenda visi na duvaru¹³⁵.

Otkako su postali kućari,
odonda su popovi bećari.

Nastavila je Kristina:

Alaj volim mladog kapelana,
još kad mu je kika nakudrana¹³⁶.

Puno me je poljubilo lola,

¹³⁵ duvar – zid

¹³⁶ kika nakudrana – kovrčava kosa

kapelana poljubim i sama.

Kad poljubim mladog kapelana,
reverenda zagrli me sama.

Ljubim popo tvoga kapelana,
sedam puta u nedilju dana.

Ljubim popa u dva crna oka,
kapelana da ne spavam sama.

Pita popo šta sam sagrišila,
kapelana ljubila do dana.

Lako ti je poznat moga diku,
sa oltara divani pridiku.

Oči moje ko dva đavolara,
primamit će popa sa oltara.

Kaže popo da bi me ljubijo,
al mu smeta pedeset dugmeta.

Ljubi popo, ništa ti ne smeta,
u tebe su do zemlje dugmeta.

Kapelana je metijo svoju ruku na Kristinino rame, a Vranješević se na to izmaknijo.

Pismom se opet oglasijo uvažiti profesor Joza kojem su se od vina zacaklile oči i zanašo se:

Jesen stiže, a ja nemam dragu,
koju pitam, pošalje me vragu.

Ja u sobi, noge na sokaku,
misto cure poljubio baku.

Alaj sam se rakije natuko,
jedva sam se do kuće dovuko.

Alaj sam se rakije naroljo,
da ne misle da sam neki sroljo.

Okuražijo se za pivanje i mladi kapelan:

Alaj, alaj, alaj šiljer valja,
šiljer valja, reverendu kalja.

Ja baš oću, al oni ne daju,
polupati sve po kelneraju.

Vino je proključalo u kapelanu i zveknijo je flašu u zid. Naslonijo se na siniju, zagrlijo Kristinu što je jače mogo i zapivo bečarske pisme iz petni žila:

Bečar nisam, al mi bečar kažu,
sad ću biti pa neka ne lažu.

Alaj ću se kerit i bečarit,
toga nema ko će mi zabranit.

Alaj ću se, imena mi moga,
nabečarit za života svoga.

Čuj, garava, lezi nuz bečara,
pa ćeš vidit kako bečar spava.

Evo mene koji ljubim žene,
volim žene, a curice mene.

Od vrimena do vrimena kapelan bi pružijo ruku iza sebe i na siniji napipo flašu vina. Potego bi iz nje i tresnijo je o zid. Nastavijo je razbijat staklenke i zemljane bukare ko da je poludijo. Kad je to isto učinijo i profesor Bogdanić, nastalo je lupanje svega što se moglo razbit. Soba je plivala, a polupanog je bilo na podu dva prsta.

Vranješević je uvridit ošo kući. Njegovima se nî sviđala Kristina zato što zjali¹³⁷ po cili dan, igra u svakom kolu i što je bečaruša od glave do pete, ter su ga po brzom postupku oženili curom iz Mrzovića. On potlje nî mogo lako zaboravit svoju ludastu dragu pa se oženit kradom sastajo šnjom, a i kapelan iz Semeljci joj je navraćo potajno. Radi nje je dobijo primištaj u Srim di je ubrzo napustijo svećenički poziv i oženijo se. Kažu da mu je žena bila u sveme ista ko Kristina.

Did Grga je priko profesora Bogdanića brzo sklopijo prijateljstvo s novim velečasnim Franjom Makaranović. Mada je on ko svećenik moro bit protiv pisme bečarske, kola, sila i prela jerbo su to turski običaji, nî činijo skoro ništ da to spriči. Za njega je post bijo najvažniji. Tražijo je od župljana da poste cilu korizmu i sve subote. Pritijo je batinama ko se tog ne bude držo, a imo je i nê koji su mu dojavljivali šta se jede za čijom sinijom. Po mom sudu tud se nepotrebno iscrpljivo umisto da radi važnije, a to je gradnja crkve. Od biskupa Mandića, po priporuki profesora Bogdanića, dobijo je vrbičku župu i glavni mu je zadatak nova velebna crkva u Mikanovci. Obratijo se Vukovcima, Ručevićima i Petričevićima, ter su oni uz pomoć cile općine Stari Mikanovci prionili poslu. Ručevići su već izgradili zidanu kuću i znali su dost o takoj gradnji, a mi Petričevići smo se nadali da ćemo puno naučit za našu bílu kuću. Jakob je bijo u grupi koja je pravila ciglu, a puno je pomago i kod zidanja. Njegova se žena Ana nadala da će im se zato Bog smilovat i podarit im dite koje su želili više od svega. Trudili su se u krevetu, al nî bilo vajde. Ana se puno molila, a sad je kuvala jelo i pekla kolače za radnike koji su gradili crkvu. Ponekad je pomišljala da Bog nî pravedan što daje dite svake godine nima koji to ne žele. Tunina Manda je još ko cura pripovidala da će rodit kad ona bude tila. Mloge su joj to osporavale:

– Dite dođe kad Bog oće, kad se najmanje nadaš.

Izgleđe ipak da je ispalo po njenom. Trećeg rujna 1805. došla je na svit njena Kristina, kad je Tuna u šumi rušijo rastove za grede nove crkve.

Manda se potlje poroda potpuno posvetila svojoj curici i bila je najbolja mama na svitu. Nî išla u kolo, a pivala je samo uspavanke čeri. Čim je njena jedinica proodala, izrađivala joj je posebno ruvo. Mala princeza je s tri godine života paradirala u vezenki i oplečku, ter s malim dukatima ispod vrata. Did Grgina najmilija snaja, ko šta se nî tila udat sa šesnast ljeta i rodit devet miseci potlje svatova, sada je samouvirito divanila da će

137 zjaliti – vikati, derati se, loše pjevati

drugo dite rodit sedam godina iza prvog. Nî pivala u crkvi, već samo u kolu u koje se vratila kad joj je ćer proodala. Njene drúge, sestre Kata i Reza Lončarević, dolazile su joj stalno pomagat oko diteta iako su od nje dost mlađe. One nisu imale mámu, jerbo je umrla kad je rodila Rezu. Iskrvarila je i nî joj bilo spasa. Otac se brinijo za svoje sirotice, a one, čim su odrfrkle¹³⁸, sve su poslove radile same ko iskusne žene. Njiov dádo, kojeg su volile najviše na svitu, bijo je u ciloj okolici poznati tišljer¹³⁹, dobro je zarađivo i sad je za crkvu izrađivo vrata i pendžere. Posebno se angažiro oko izrade propovidaonice. Negdi je vidijo jednu jako lipu s izrezbaritim ukrasima i tijo je da mikanovačka bude još lipša. Sve je radijo džabe, a Tuna mu je nabavljo odgovarajuće drvo.

Kad je crkva 1809. bila pri kraju, nastali su sukobi i to radi kobasi-ca. U Đurđanci za vrime bivšeg župnika Petar Barušić je batinama natiran na uskrsnu ispovid. Slično je tijo i sadašnji uvest za post, al je bilo previše njija koji jedu meso u zabranite dane i bilo je nemoguće sve ji šibat, ter je velečasni odstupijo. Na njegovo misto došo je mladi Toma Črndić rođen u Čajkovci, u kako on kaže časnoj Brodskoj pukovnji od vojni roditelja koji obrađivaje zemlju. Gimnazijske je razrede završijo u Vinkovci u štabu Brodske pukovnije, filozofiju u kraljevskoj akademiji u Pečuvu ko svitovnjak, a teologiju u simeništu, isto u Pečuvu. I on je bijo pobornik teži tilesni kazni. Njega su opet najviše smetale bludne radnje cura. Kaže da su u Piškorevci, koje je pokraj Đakova i di je bijo kapelan, javno šibali take cure po goloj i vridilo je.

Did Grga nî uspijo s velečasnim Tomom uspostaviti kontakt ko s dosadašnjim svećenicima. Posvađali su se jako oko toga tribaje se il ne tribaje popovi ženit.

– Kad bih se ja oženijo i dobijo dijete, ne bih mogao razborito vršiti službu Božju, ako bi dijete bilo bolesno i plakalo cijelu noć.

– Ako bi priskočijo tri riči u Očenašu nikaka šteta ne bi bila, a ni kad bi tumačijo Sveto pismo i pobrko ko je Juda, a ko sveti Petar. Gorje bi moglo bit kad bi ja u šumi krivo odsiko debeli rast i on ubijo nōga ko sa mnom radi.

– Nisi u pravu što misliš da bih ja kao svećenik mogao imati djecu. Moja je dužnost savjetovati roditelje kako trebaju odgajati djecu i karati ih ako im djeca nisu dobra. Kad bih imao dijete i kad bi ono bilo nevaljalo, rekli bi mi, s pravom, da im ne mogu popovat budući da ne znam svoje

138 odrfrkniti – odrasti

139 tišljer - stolar

odgojiti.

– To nî Evanđelje, nit je Isus ikad tako šta reko. To je nešta najpokvarenije šta sam dosad čuo. Može te bit sram i stid i Boga i ljudi.

Slidile su uvrede s obadvi strane. Spomenita su popovska kopilad, popovske kuvarice, popovska pijančevanja i lukno, ter vridanje Boga i vire, bludničenje oženiti ljudi i udati žena, jedenje mesa kad je post i pivanje u kolu. Tolko su vridali jedan drugog da je nadobudni velečasni reko kako neće pratiti did Grgu kad umre. Kazo je da će ga se ko marvu zakopat izvan groblja.

– Ja sam već dogovorijo ko će me pratiti na vični počinak. Ti si jedan bezobrazni balavac i moćeš ministriat nome ko me bude saranjivo!

Did Grgi je bilo jako važno da samo još doživi posvetu novoizgradi crkve i rođenje Tuninog sina. Crkva je pri kraju, a unuk ni na vidiku. Manda ijujuče u kolu ko ždribica i nî joj ni na kraj pometi rađat i noćima dojit i nosat dite.

Did Grgi je sve lošije sa zdravljem. Ispovido ga je njegov stari do-bri prijatelj, rođak profesor Josip, njegov bać-Joza, i umro je na Petrovo 1810., ujutru kad je izlazilo sunce. Uveče se oko njegove škrinje skupilo puno svita. Dok su žene molile krunicu, muški su izišli napolje i za dugačkom sinijom u avliji pili i pripovidali. Rođaci Bogdanići iz Đakova došli su dvojim kolima i prinoćiti će. Među njima je bilo nekoliko momaka. Osim dva unuka Petrove ćeri Lucije, bila su i dva sina njenog nećaka. Svi su bili neoženiti i oko njija su se uzvrpoljile Petričevića cure. Moja seka Ana imala je devetnaest godina i dok su žene bile pri kraju krunice, a ljudi raspravljali koliko je Bog pravedan i jel popovi i biskupi viruju u nō šta pripovida je il samo svojim pripovitkama o paklu i sotoni plaše narod, Ana se s najmlađim Đakovcem izgubila u mraku.

Sutradan je bijo did Grgin ukop, a pridvodijo ga je profesor Josip Bogdanić. Mladi velečasni Toma mu je pridržavo molitvenik i dodavo kandilo i križ. Stari uvažiti profesor Joza govorijo je o ništavnosti zemaljskog bogatstva:

– Prî će deva proč kroz iglene uši, nego što će bogataš ući u kraljevstvo nebesko – bila mu je najvažnija poruka. Još je dodo:

– Bog nije htio da pokojni Grga izgradi bijelu kuću kakvu je zamislio i želio zidati njegov djed Petar koja bi bila dvorac i kakvu nitko u Slavoniji

nema, a siguran sam da se Bogu ne sviđa ni vaša velebna crkva kakvu ste napravili. Za Boga su farizeji najveće zlo svijeta. Bog bi volio da radite vrijedno i budete poštenji. Da bude mir u vama. Ne trebate gladovati niti živjeti u štali, ali niti kao kraljevi. Ako netko nekada izgradi bijelu kuću kakvu je htio pokojni djed Petar Petričević, neće u njoj uživati.

Za dva miseca udavali smo moju seku Anu za najmlađeg Bogdanića, mog sadašnjeg šurjaka koji se zvo isto ko ja. On se pridstavljao ko Georg. Tako su ga zvali dok je bijo dite, a i meni se davno svidlo tako ime više od običnog Đure. Kad smo ko dica izrađivali cigle, na jednoj sam napisao: Georg Petricsevich kb 104, godine 1796.

Mladence Georga i Anu vinčo je isti nâj što je saranijo did Grgu, velečasni profesor, naš bać Joza, s kojim sam se ko novi gazda zadruge Petričević dobro upoznao za vrime priprema za svatove, pa i sprijateljijo. Pripovidali smo o svačem sideći jedan do drugog za svatovskom sijom. On je davno prišao šezdesetu pa je samo govorijo o bolestima od koji se može umrt. Bojo se da će se zaraziti, razboliti i da tako može doć njegov kraj. Ako neko zakašlje, bižo je na drugi kraj sobe da ne bi dobijo unjavicu, koja po njemu, može biti smrtonosna.

– Ja vas, profesore, ne svaćam. Ako Bog odluči da vi morate umrt, vi ćete putovati u kraljevstva nebeska, čuvali se il ne čuvali.

– Nije to baš tako. Čovjek se mora čuvati pa će ga i Bog čuvati. U mojim godinama lako se razboljeti i umrijeti.

– Vi bi se valda tribali veseliti susretu s Bogom i želiti ga što prî. Potlje smrti uživati ćete u raju.

– Tko zna šta je kad zaklopiš oči.

– U tom se s vama potpuno slažem. Samo, ja ne živim tako lipo ko vi i ne bi baš volijo ostariti.

– Je li živa ona tvoja Anica koja ti je bila cura dok te nisu oženili za Mandalenu Filakovac?

– Živa je, al ko da i nî. Nisam je vidijo deset godina.

– Da je viđaš i s njom prozboriš koju riječ, ne bi žurio Bogu.

– Da je vidim samo jedanput, bijo bi sretan, prisretan, i za tu sreću pristo bi umrt odma.

– Predomislio bi se.

– Vi to ne možete razumjeti.

– Kako ne bih mogao.

– Niste volili.

– Nemoj biti siguran.

– Jel vas mogu još nešto pitati? Mada sam puno mlađi od vas, siguran sam da ću umrt prî vas. Želijo bi kad umrem da me vi ispratite na vični počinak. Jel oćete?

– Obećajem da hoću, ako Bog da.

Crkva je gotova i posvetijo ju je na Svetu Katu 1810. godine biskup Mandić. Iz Beča je tri godine potlje posvete došo unuk Petrovog sina Andre koji se zvo Andrej i bijo je od mene mlađi dvi godine. O Andri se u našoj kući ništ nî znalo i Andrej je ispriповido puno o svom didi koji je imo blistav vojnički život. Dok smo svi bili za sinijom i večerali, on se razdivanijo nadugačko i naširoko:

– Moj je pokojni did Andra jako često u Beču pripovido o svom dadi Petru i o Mikanovcima. Stoput je kazo da je njegov dāda u Petrovaradinu ko momak bijo u vojnoj školi s ocem baruna Trenka koji se jako dobro maćevo, al kad su njija dvojica ukrstili maćeve, Trenk je gubijo.

– Kad je umro tvoj did Andra? – zapito sam ja.

– 1768. Moj je dāda bijo dite kad je umro. Imo je samo deset godina. A i on je prirano napustijo vâj svijet. Prî tri godine. Kad se razbolijo, tijo je doć u Mikanovce, al mu bolest nî dala. Otac mi je pripovido kako je pradić Petar tijo da njegovi sinovi budu dobri borci ko on. S maćem je išlo samo mom didi. On je od mali nogu bijo nadariti za ratnika i njegov ga je dāda, kad je ojačo, naućijo baš sve tajne maćevanja. Pokazo mu je trik kojim je pobidivo Trenka.

– Obično bude da je otac sinu od deset godina idol, a onda dođe razdoblje života kad se to promini – reko sam mudrost koju je spoznao did Grga, a Andrej iz Beča ju je potvrdijo:

– Tako je. Kad su otac Petar i sin Andra ukrstili maćeve, sin je bijo bolji, jerbo je usavršijo dādin trik dodavši malu fintu. Dāda je priznao poraz, al mu se nî mililo biti gubitnik. Rivalstvo, neslaganja i sukobi nisu se mogli spričit.

Trenk Franjo je 1741. skupljio iljadu pandura iz Slavonije za borbe u Pruskoj, ter je u Đakovu naišo na did Andru koji je onda imo sedamnajst godina. Maćevali su se i Andra je pobidijo.